

UiT Norges arktiske universitet

Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning

Tillit i risikokommunikasjon

En studie av Kåfjord kommunes risikokommunikasjon knyttet til faren for et fjellskred ved
Gámanjunni 3

Malene Vatne Johansen

Masteroppgave i samfunnsplanlegging og kulturforståelse SPL-3900 juni 2020

FORORD

Dette studiet markerer slutten på en toårig studie i samfunnsplanlegging og kulturforståelse ved universitetet i Tromsø. Det har vært en langt og utfordrende prosess, men samtidig veldig lærerikt. Å være student i en hverdag med både jobb og tre små barn har til tider vært veldig utfordrende.

Det er flere som fortjener takk for både faglig bidrag, støtte og motivering. Først og fremst vil jeg takke de viktigste bidragsyterne i masterprosjektet, min kjære samboer og mine barn, uten dere hadde jeg trolig aldri kommet i mål. Deres støtte, motivasjon, tålmodighet og ivrende energi har holdt motet mitt oppe. Jeg vil takke min veileder, Arild Baunes, for gode tilbakemeldinger og oppfølging i masterprosjektet. Videre vil jeg min kjære mamma og lillesøster for at dere har tatt dere tid til å lese igjennom oppgaven, og tilbakemeldinger på oppgaven.

Takk til alle informantene mine for at dere ville dele deres kunnskap, synspunkter og forståelse med meg. Denne informasjon har gitt meg grunnlaget for å skrive denne masteroppgaven, så takk igjen.

Malene Vatne Johansen

Tromsø 02.06.2020

SAMMENDRAG

Denne oppgavens formål er å se på hva tillit i risikokommunikasjon har å si for forståelsen av risiko. Risikoen oppgaven tar for seg er fjellskredfaren ved Gámanjunní 3 som ligger i Kåfjord kommune. Innsamlende data har blitt analysert ved bruk av teoretiske perspektiver som risikotilnærminger, risikopersepsjon, risikokommunikasjon og tillit. I tillegg til teori er det innhentet empiri fra intervju med informanter som har tilknytning til fjellskredproblematikken. De som er intervjuet er personer fra kommunen, NVE og NGU, disse informantene blir i oppgaven omtalt som sentrale aktører. Det er også intervjuet innbyggere som har direkte/indirekte tilknytning til fjellskredrisikoen.

Funn viser at det er ulike bakgrunn, kunnskap, erfaringer og verdier påvirker og former informantenes forståelse av fjellskredfaren. I tillegg er det mange faktorer som påvirker hvordan risikokommunikasjon blir forstått og mottatt av de som lever med usikkerheten knyttet til faren for fjellskred. Samtlige informanter mener fjellskredfaren er en stor trussel, men de har ulike meninger om hvordan man på best mulig måte skal sikre de berørte innbyggerne mot fjellskredrisikoen. Kommunen opplever at de gjennom gjensidig dialog har kommet frem til en felles forståelse av risikoen, mens de berørte innbyggerne hevder det er ulike forståelse av konsekvensene. Kommunen har et omfattende bilde av fjellskredscenarioet og har satt inn mye ressurser for å ivareta innbyggernes sikkerhet. Hvorvidt innbyggerne føler seg trygge blir i denne oppgaven et spørsmål om tillit. Funn viser videre at tillit er limet mellom risikokommunikasjon og risikoforståelse, hvor faktorer som kunnskap, risikopersepsjon og medvirkning er her avgjørende for tilliten. Tillit har i denne oppgaven stor betydning hvordan de ulike informantene forholder seg til fjellskredrisikoen.

Risikokommunikasjon er utfordrende fordi man skal kommunisere slik at de berørte forstår faren (gjerne med å skape frykt), hvor kommunen på den andre siden ønsker at risikokommunikasjon skal bidra til trygghet. Tillit i risikokommunikasjon er viktig, hvor man gjennom dialog, medvirkning og hensyn til usikkerhet, verdier og kulturelle overbevisninger kan skape større risikoaksept. Funn viser at manglende tillit kan føre til bekymring, frykt, frustrasjon og konflikt.

Slik risiko defineres i dag hvor man ser på sannsynlighet og konsekvens viser seg for mine informanter å være vanskelig å forholde seg til. Sannsynlighetsbegrepet oppleves utfordrende fordi det er vanskelig å vite når tid fjellet raser og samtidig klare å formidle trygghet. I tillegg skal de berørte klare å forholde seg til en risiko som ingen har kontroll på og som er beheftet med stor usikkerhet.

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning.....	8
1.2 Problemstilling	10
1.3 Bakgrunn for valg av tema	11
1.4 Oppgavens relevans.....	13
1.5 Tidligere forskning	13
1.6 Oppgavens oppbygning.....	14
2.0 Kontekst	14
2.1 Case	15
2.2 Overordnede prinsipper for håndtering av risiko	22
2.3 Statlige føringer for risikokommunikasjon	24
2.4 Risikostyring og Ros-analyse	26
2.5 kartlegging av fjellskredfare.....	28
3.0 Teoretiske perspektiver	29
3.1 Hva er risiko?	29
3.1.1 Ulike perspektiver på risiko	31
3.2 Risikopersepsjon	35
3.3 Risikokommunikasjon.....	37
3.3.1 utfordringer med risikokommunikasjon	38
3.4 Tillit.....	40
3.5 Planlegging i møte med uønskede hendelser	43
3.6 Oppsummering av teori.....	44
4.0 Metode.....	45
4.1 Forskningsdesign.....	46
4.2 Utvalg	47
4.2.1 Intervju som metode.....	48

4.2 Dokumentstudier	50
4.3 Reliabilitet og validitet	51
4.4 Feltarbeid i egen kultur	53
4.4 Styrker og svakheter ved valg av metode.....	54
5.0 Empiri og analyse.....	55
5.1 Forskningsspørsmål 1: Hvilke konsekvenser har sosial vs objektiv risikotilnærming for risikoforståelsen hos ulike aktør(grupp)er?	55
5.2 Sammenfaller risiko og sikringstiltak?.....	62
5.3 Forskningsspørsmål 2: Har sentrale aktørers risikokommunikasjon bidratt til en felles forståelse?.....	64
5.4 Forskningsspørsmål 3: Hvilke faktorer kan påvirke hvordan risikoen blir oppfattet og forstått av de menneskene som skal leve med usikkerhet til fjellskredfare?	66
5.5 utfordringer med risikokommunikasjon	68
5.5.1 Tillit.....	70
5.5.2 Dialog	75
5.5.3 Involvering i beslutninger	80
5.6 Fjellskredovervåkingen	82
5.6.1 Konsekvensene av fjellskredfare.....	85
5.7 Kampen om kompensasjonsmidler for å flytte	87
5.8 Planlegge for et tryggere samfunn.....	91
6.0 Oppsummering og avsluttende konklusjon	93
6.1 Konklusjon	96
Litteraturliste	97
Vedlegg	100
Vedlegg 1: Intervjuguide.....	100
Vedlegg 2: Forespørsel, informasjonsskriv og Samtykkeskjema	105

1.0 Innledning

I dag vi fokuserer i økende grad på risiko- og sikkerhetsspørsmål, der utfordringene knyttet til disse spørsmålene er mange. I og med at vi lever i et samfunn hvor man hele tiden prøver å forutse hvordan verden vil se ut i fremtiden, må vi styrke det vitenskapelige grunnlaget for hvordan vi planlegger omkring risiko og samfunnets sikkerhet. Dagens samfunn utvikler seg raskere enn noen gang og det vil være vanskelig å si hva vi egentlig har i vente. Likevel vil det være et stort behov for nye ideer og perspektiver på hvordan man skal styre risiko.

Temaet for oppgaven er risikokommunikasjon, tillit og risikoforståelse. Oppgaven vil blant annet undersøke hvordan en kommune med fjellskredrisiko kommuniserer faren til innbyggerne. Risikokommunikasjon kan i sin enkelhet bety at vi informerer om risikoen, men så enkelt er det ikke. Risikokommunikasjon omfatter en rekke prosesser som blant annet innsamling, bearbeiding og analyse av informasjon om risiko. Det handler også om å formidle risikoinformasjon til ulike målgrupper og kartlegge hvordan innbyggerne forstår viktigheten av kommunikasjon. Risikokommunikasjon inneholder ulike forhold som må tas hensyn til for at en slik kommunikasjon skal ha noe effekt. Selv om vi har klare formål med risikokommunikasjon er det mange faktorer som utfordre forståelsen av innholdet. En utfordring er at ekspertene gjerne har andre tilnærminger til risikoen enn mottakerne, og deres risikovurderinger kan bestå av fagtermer som kan være vanskelige for innbyggerne. En annen utfordring er å opparbeide seg innbyggernes tillit slik at innbyggerne stoler på vurderingene og håndteringen som gjøres i forbindelse med risikoen. Denne oppgaven vil derfor ta for seg utfordringer knyttet til det å drive risikokommunikasjon, som gjøres på bakgrunn av ulike begreper og teorier.

Ser vi på begrepet risiko så handler risiko om hva som kan skje i fremtida og er derfor forbundet med usikkerhet. Usikkerheten knytter seg til om en bestemt uønsket hendelse vil inntreffe og hva konsekvensene av denne hendelsen vil bli (DSB, 2018). Uønskede hendelser som naturkatastrofer skjer heldigvis ikke ofte, men når de skjer må informasjon om disse kommuniseres via ulike kanaler og på ulike måter, i tillegg til at man må kunne håndtere hendelsene. Risiko er et vanskelig begrep å definere ettersom begrepet blir brukt i ulike sammenhenger, men gjennom en enkel definisjon defineres risiko som en funksjon av

sannsynlighet og konsekvenser. Likevel er denne enkle definisjon på risiko vanskelig å forstå, så hva skal til for at vi forstår hva som ligger bak bruken av begrepet?

En uønsket hendelse kan skape stor frykt og usikkerhet hvis ikke risikoen blir kommunisert på en gjennomtenkt måte. Med denne oppgaven ønsker jeg å belyse forhold som kan være med å påvirke hvordan risikobudskap blir oppfattet og fortolket av dem som skal leve med usikkerhet i forkant av et mulig fjellskred. Hvordan kan kommunen på best mulig måte møte innbyggerne på i en risikosituasjon, og hva er viktig å fokusere på når man kommuniserer risiko for å unngå å skape unødig frykt blant innbyggerne? Ser vi på begrepet tillit så er tillit limet i alle sosiale relasjoner og kan styre beslutninger og handlinger. Når vi på den andre siden opplever mistillit, kan det være et resultat av manglende kontroll eller manglende opplevelse av ivaretagelse og vi kan møte på konflikter. Skal vi kunne takle fremtidige fjellskred trenger vi kunnskap og bevisstgjøring av mulige konsekvenser dette kan ha for oss mennesker. Vi trenger også å stole på den informasjonen vi får og ikke minst må vi stole på at de som håndterer risikoen gjør det som er det beste for vår sikkerhet. Måten vi kommuniserer fjellskredfarer på kan ha stor innvirkning på innbyggernes evne til å tilpasse seg de eventuelle risikoene man står ovenfor, hvor åpenhet i beslutningsprosesser er viktig for å opprettholde tillit.

Basert på historiske og geologiske data kan man hvert århundre forvente at det går mellom to og fire fjellskred i Norge, og slike hendelser vil stille betydelige krav til samfunnets evne til krisehåndtering ettersom fjellskred vil medføre total ødeleggelse i utløpsområdet (Nasjonal beredskapsplan for fjellskred, 2013). Ettersom hver organisasjon som jobber med å håndtere fjellskred har sin egen særegenhet, sin egen kultur og egne forventninger vil også aktørene oppleve risikoen ulikt. Det gjelder også de som er berørt av risikoen, hvordan de opplever risikoen former risikoforståelsen og har innvirkning på vurderingen. De som jobber med håndtering av fjellskred vil også se konsekvensene ut ifra et annet ståsted enn de er berørt av faren for fjellskred og det kan påvirke vurderingen av risikoen.

Med dagens teknologier og hjelpemidler kan man finne svakheter og farer med naturen i en større grad enn tidligere, og på den måten tilegne seg kunnskap om hva som eventuelt er i vente. Dermed vil vi i større grad enn tidligere kunne forberede oss på uønskede hendelser og forsøke å minske konsekvensene risikoen medfører. Likevel er det lite vi kan gjøre i det

øyeblikket katastrofen skulle inntreffe, men har man en vellykket beredskapsplanlegging vil konsekvensene bli betydelig mindre. Hva ligger så til grunn for en vellykket beredskapsplanlegging? Tillit er et sentralt begrep og knytter seg til grunnleggende spørsmål om kunnskap, autoritet og sosial orden. Vi er for eksempel avhengig av å ha tillit til ulike samfunnsfunksjoner for at vi skal ha et velfungerende samfunn, hvor manglende tillit kan utfordre disse funksjonene.

For å si litt om kommunens rolle i risikorelaterte scenarier så har kommunen et ansvar for å ivareta sikkerheten til sine innbyggere innenfor sine geografiske områder og det er en utfordrende oppgave. Vi vil trolig finne flere ustabile fjellpartier i årene som kommer, og desto viktigere er det at samfunnet er godt forberedt. Her blir det også viktig å vite hvordan de skal håndtere de menneskene som er direkte utsatt for en uønsket hendelse. Derfor vil en studie av risikokommunikasjon være et sentralt forskningsområde, hvor man i tillegg ser på hvordan tillit eller mistillit kan påvirke innbyggernes risikoforståelse. Hovedfokuset mitt vil være et kvalitativt utgangspunkt for studien, hvor jeg ser på den subjektive tilnærming til risiko til de menneskene som jobber med risikokommunikasjon og de som er direkte/indirekte berørt av risikoen.

1.2 Problemstilling

Hensikten med oppgaven er å se nærmere på hva tillit innenfor risikokommunikasjon har å si for innbyggernes risikoforståelse. Uten tillit vil ikke risikokommunikasjonen ha stor effekt og det vil være vanskelig for innbyggerne å forstå begrunnelsen som ligger bak en risikobasert beslutning. Risiko er forbundet med usikkerhet, hvor usikkerheten gjør at kommunen bør være kjent med de ulike risikoforståelser som innbyggerne kan ha om fjellskredfaren. Tett dialog og samarbeid med de berørte aktører er med på å skape en felles forståelse av risikoen. Likevel blir tillit viktig for at vi skal kunne akseptere risikoen (i den grad det er mulig), slik at vi er i stand til å leve et trygt og godt liv i påvente av en uønsket hendelse. Jeg har i denne sammenheng formulert følgende problemstilling:

Hva har tillit i risikokommunikasjon å si for innbyggernes forståelse av risiko?

For å belyse problemstillingen vil jeg besvare følgende spørsmål:

1. Hvilke konsekvenser har henholdsvis sosial vs. objektiv risikotilnærming for risikoforståelsen hos ulike aktør(grupp)er?
2. Har sentrale aktørers risikokommunikasjonen bidratt til en felles forståelse?
3. Hvilke faktorer kan påvirke hvordan risikoen blir oppfattet og forstått av de menneskene som skal leve med usikkerhet til fjellskredfare?

Risiko er et begrep det er tilknyttet mye makt og politikk rundt, ettersom definisjoner og forståelser av risiko styrer hvordan vi handler når vi står ovenfor uønskede hendelser. Det vi vet er at god felles situasjonsforståelse gir bedre forutsetninger for vellykket håndtering av en uønsket hendelse, som skjer igjennom kommunikasjon og koordinering (Aven et al., 2004). Risikoforståelse og risikovurdering er kjernen til hvordan tiltak som settes inn, og med stadig mer kunnskap om fjellskredrisiko må man også jobbe for å minimere konsekvensene i fremtiden. I denne forskningen ønsker jeg å ta utgangspunkt i en problematikk som vi finner flere plasser i samfunnet, og som Thagaard (2009) mener er viktig å belyse for å kunne forstå og håndtere fenomenet bedre. For å svare på problemstillingen mener jeg det vil være relevant å se på hva tillit i risikokommunikasjon har å si for hvordan innbyggerne opplever og forstår fjellskredfaren.

1.3 Bakgrunn for valg av tema

Bakgrunnen for valg av akkurat dette temaet henger sammen med at jeg gjennom studiet i samfunnsplanlegging har fått en stor interesse for hvordan planlegging på ulike nivå fungerer. Deriblant hvordan vi på best mulig måte kan møte uforutsette hendelser uten å skape unødig usikkerhet og frykt. Jeg så et program på NRK (*sånn er Norge*) hvor Harald Eia kaster lys over tillit i det norske samfunnet. Hvordan tillit kan påvirker måten vi forholder oss til ulike institusjoner er for meg svært interessant. Tillit til offentlig sektor og offentlige institusjoner er av de viktigste bærebjelkene i det norske samfunnet og i forvaltningen. Hvor tillit er et viktig premiss for å løse både nåtidens og fremtidens store samfunnsutfordringer. Tillit kan påvirke hvordan vi møter utfordringer på og hvordan vi forstår innholdet i utfordringene. Hvordan myndighetene, kommunen og/eller ekspertene i første omgang «griper» om en risiko og bruker risikokommunikasjon har stor innvirkning på hvordan risikoen oppleves av mottakerne. Hvor tillit til samfunnsinstitusjoner og systemer er avgjørende for et velfungerende samfunn.

Ettersom jeg selv er oppvokst i Manndalen ble det helt naturlig for meg å rette fokuset for valg av tema i retningen risikoplanlegging. For meg ble det naturlig å se på fjellskredfarene kommunen står ovenfor, da med stor interesse for høyrisikoobjektet «Gámanjunni 3» som ble kartlagt i Manndalen i 2016. Interessen ble ikke mindre da jeg begynte å følge med på fjellskredfarene ved «Veslemannen» i Romsdalen der innbyggerne ble evakuert hele 16 ganger før steinblokken raste ned i slutten av 2019.

Det som ble tydelig i denne risikohåndteringsprosessen var at vi har lite kunnskap om fjellskredproblematikk i Norge, og ikke minst hvordan vi håndterer usikkerheten menneskene opplever i en slik risikosituasjon. Ikke lenge etter at Gámanjunni 3 ble klassifisert som et høyrisikoobjekt opplevde jeg at innbyggerne hadde mye meninger om hvorvidt det var en så stor risiko som ekspertene mente. Det var de ulike oppfatningene av dette fjellskredscenarioet som fikk min nysgjerrighet, hvor jeg ble interessert i å finne ut hvorfor vi har så ulike oppfatninger og forståelse. For eksempel kunne enkelte i Manndalen si at fjellet kom aldri til å rase og at det var bortkastet å bruke så masse ressurser på å overvåke fjellet 24/7. Andre kunne si at selv om de alltid har vist at fjellet ikke er helt trygg, føler de seg mye tryggere nå som fjellet er under overvåkning, men samtidig utrygge nå som de vet hvor alvorlig det er. Kunnskapen innbyggerne i Manndalen har om fjellskredproblematikken er svært forskjellig selv om bygda er relativt liten. Enkelte av innbyggerne ser ut til å ikke bry seg stor om fjellskredfarene mens andre er svært bekymret og redde.

Kåfjord kommune er omringet av bratte fjell, der mange av fjellene er svært skredutsatt. Innbyggerne her lever i en uforutsigbar vakker natur, og fjellskred er ikke et nytt fenomen verken for Kåfjord kommune eller innbyggerne som bor der. Så hva ligger til grunn for de ulike forståelsene og hva påvirker innbyggernes opplevelse av sikkerhet? Innbyggerne her baserer ikke sine risikovurderinger alene på hva de tenker og føler om risikoen, men også hvordan fjellskredproblematikken håndteres. For til syvende og sist handler beredskapsplanlegging om at kommunen skal ivareta befolkningens trygghet gjennom forebyggende arbeid og beredskap.

Å forstå risikoen av en uønsket hendelse er subjektivt, og dette er interessant å se på fordi innbyggerne kan oppleve risikoen av faren for fjellskredet svært ulikt. Det er mange utfordringer knyttet til risikokommunikasjon, og hva en legger i begrepet har en stor

innvirkning på hvordan man oppfatter en uønsket hendelse. Samtidig må man ta hensyn til alle de ulike etiske, religiøse og kulturelle oppfatningene som finnes i et samfunn når det gjelder risikokommunikasjon. Forskning viser også at tillit til de som kommuniserer risiko har innvirkning på hvordan man forstår og opplever en uønsket hendelse. Befolkningens ulike erfaringer og persepsjoner vil være med å påvirke forståelsen av risiko (Aven og Renn, 2010). På den andre siden kan situasjonsforståelsen oppleves ulikt fra person til person avhengig av den kunnskapen og hvor man befinner seg i forhold til risikoen.

1.4 Oppgavens relevans

Verdensbilde har alltid vært påvirket av frykt og usikkerhet til risikoer vi nærmest ikke vet hvordan vi skal håndtere. Hvordan de ulike aktørene kommuniserer risiko har stor innvirkning på hvordan vi opplever faren og hvordan vi handler i en krisesituasjon. Her vil også tillit til myndighetenes evne til å beskytte samfunnet være av samfunnsmessig interesse, og et svært aktuelt tema i disse dager, spesielt i forbindelse med coronaviruset. Når myndighetene og "ekspertene" har ulike risikovurderinger er det stor fare for at befolkningen ikke vet hvem de skal stole på. Dette kan enten føre til at vi blir mer utrygge, eller at vi ikke tar risikoen så alvorlig. Å være bevisst på hvilke informasjon innbyggerne trenger for at de skal forstå den reelle faren, og samtidig unngå å skape et samfunn full av frykt er en utfordrende oppgave. Det er også viktig at handlinger og retningslinjer sammenfaller for at risikokommunikasjonen skal fungere (Lundgren og McMakin, 2013).

1.5 Tidligere forskning

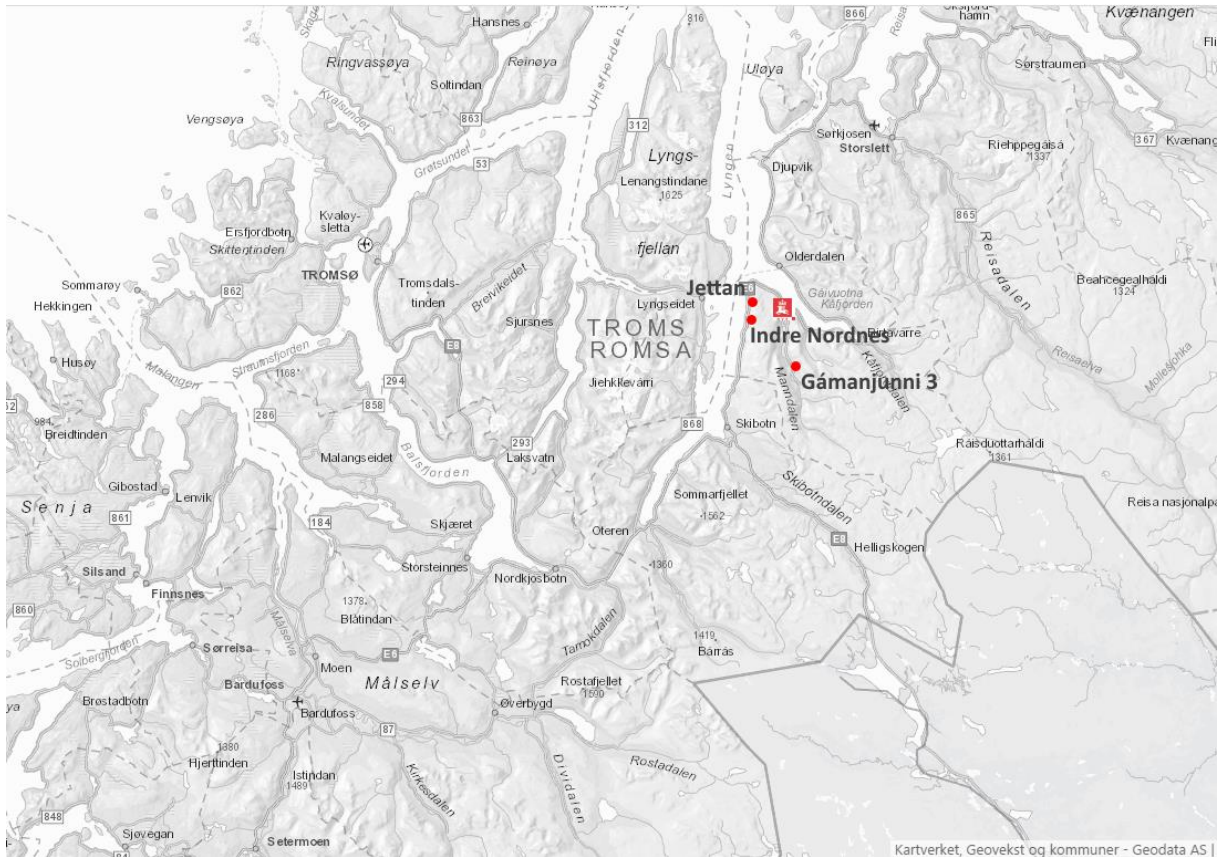
Ettersom både risikovurdering, risikokommunikasjon og risikohåndtering er svært dagsaktuelle temaer innad i kommunene vil det stadig være behov for økt kunnskap om hvordan vi skal håndtere uønskede hendelser. Det foreligger forskning som går på forståelse og styring av risiko som har innvirkning på menneskers helse og sikkerhet, på miljøet, på økonomi og samfunnet for øvrig. Det finnes også flere forskninger som omhandler risikopersepsjon, risikokommunikasjon og risikoforståelse. Litteraturtilgangen til temaet er bredt hvor man finner flere publiserte studier, artikler og bøker om temaet. Denne oppgaven vil belyse et svært dagsaktuelt tema og plassere det inn i en konkret problemstilling.

1.6 Oppgavens oppbygning

Denne masteroppgaven er delt inn i 6 kapitler. Kapittel 1 er et innledningskapittel med blant annet beskrivelse av problemstillingen og oppgavens relevans. Kapittel 2 presenteres kontekst, case og relevante standarder og aktører. Deretter presenteres oppgavens teoretiske rammeverk som vil være oppgavens kapittel 3. I kapittel 4 er metodekapittel som er en redegjørelse for valg av metode og framgangsmåte. Kapittel 5 er et analysekapittel som presenterer oppgavens empiriske grunnlag, hvor kapitlet 3 (teorikapittelet) er lagt til grunn for oppgavens diskusjon av de empiriske funnene. Kapittel 6 er en redegjørelse for oppgavens konklusjoner hvor jeg avslutter med noen forslag til videre forskning.

2.0 Kontekst

Kåfjord kommune ligger på solsiden av Lyngsalpene midt i Nord-Troms og hvor 90% av arealet er høyfjellsområder. Kåfjord kommune har 2 074 innbyggere [per 3. kvartal 2019] (SSB). Gjennom flere generasjoner har de vært flerkulturell og flerspråklig der innbyggerne prater både norsk, samisk og finsk. Rundt 60 % av kommunens 991 km² areal ligger på minst 600 høydemeter så kommunen er omringet av bratte fjell. Det er til sammen 3 områder i Kåfjord kommune som er definert som høyrisikoobjekter og er kontinuerlig overvåket av NVE. Disse tre ustabile fjellpartiene er Gámanjunni 3, Jettan og Indre Nordnes som vi ser i figuren nedenfor.

Figur 1 Fjellskredovervåkning-NVE

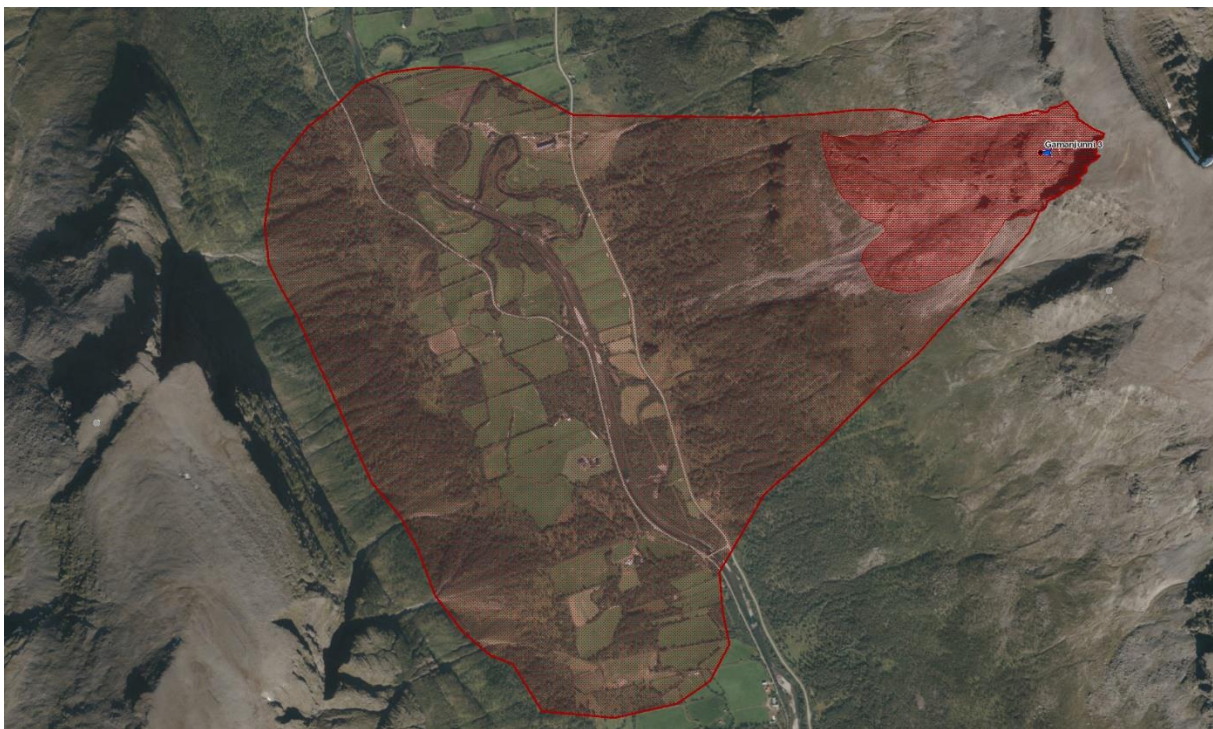
2.1 Case

Kåfjord kommune som ligger i Nord-Troms er en av Norges mest skred utsatte kommuner med store utfordringer knyttet til den geografiske utformingen som bratte fjell nært bebyggelse. Utfordringer som marin leire, sørpeskred, snøskred, steinskred og store fjellskred har de hengende over seg. Det har vært hendelser der hus har blitt tatt av jordras og store steiner har rast ned mot bebyggelsene. Det er i tillegg flere fjell i kommunen som er svært skredutsatt både når det gjelder fjellskred, steinskred, snøskred og jordskred. Det kreves mye penger, ressurser og kompetanse for å ivareta sikkerheten til innbyggerne. Det har de siste årene vært gjennomført en omfattende kartlegging av skredfare flere steder i kommunen noe som har ført til at mange områder har fått bygge restriksjoner.

Kåfjord Kommune som oppgaven tar for seg er kjent som kulturkommunen i Troms og er preget av møtet mellom norsk, kvensk og samisk språk og kultur. Hvordan menneskene på dette stedet forstår risikoen knyttet til fjellskredfare kan være svært ulikt. Både på grunn av kulturforskjellene, men også hvilken kunnskap og erfaringer de har med seg i ryggsekken, i

tillegg finnes mange ulike måter å definere risiko avhengig av hvilken kontekst den sees sammen med.

Casen denne oppgaven skal skrives inn i er høyrisikofjellet Gámanjinni 3, et fjellparti som ligger på østsiden av Manndalen i Kåfjord kommune. Det ustabile fjellpartiet ligger på 1100 meters høyde hvor volumet av fjellskredet er estimert til 26 millioner kubikkmeter masse. Massen kan krysse Manndalselva (som går gjennom hele bygden) som ifølge NVE i verste fall vil føre til oppdemning, for deretter å nå bebyggelsen. Den årlige sannsynligheten for et stort fjellskred fra Gámanjinni 3 er vurdert til å være høyere enn 1/100 pr år, noe som ifølge NVE (2018) klassifiseres i fareklassen svært høy etter NGU sin risikomatrise. Dette er basert på de geologiske strukturene og de store bevegelsene i det ustabile fjellpartiet som viser en bevegelse på 6 cm i året. NVE har etablert sanntidsovervåking og varsling av Gámanjinni 3 på bakgrunn av den høye sannsynligheten og med tanke på konsekvensene knyttet direkte til skredets utløpsområde (NVE, 2018). Den etablerte overvåkingen av Gámanjinni 3 skal sørge for å måle hver minste bevegelse i det ustabile fjellet, og skal sørge for tidlig varsling for deretter å iverksette evakuering for de berørte områder før det oppstår et fjellskred.

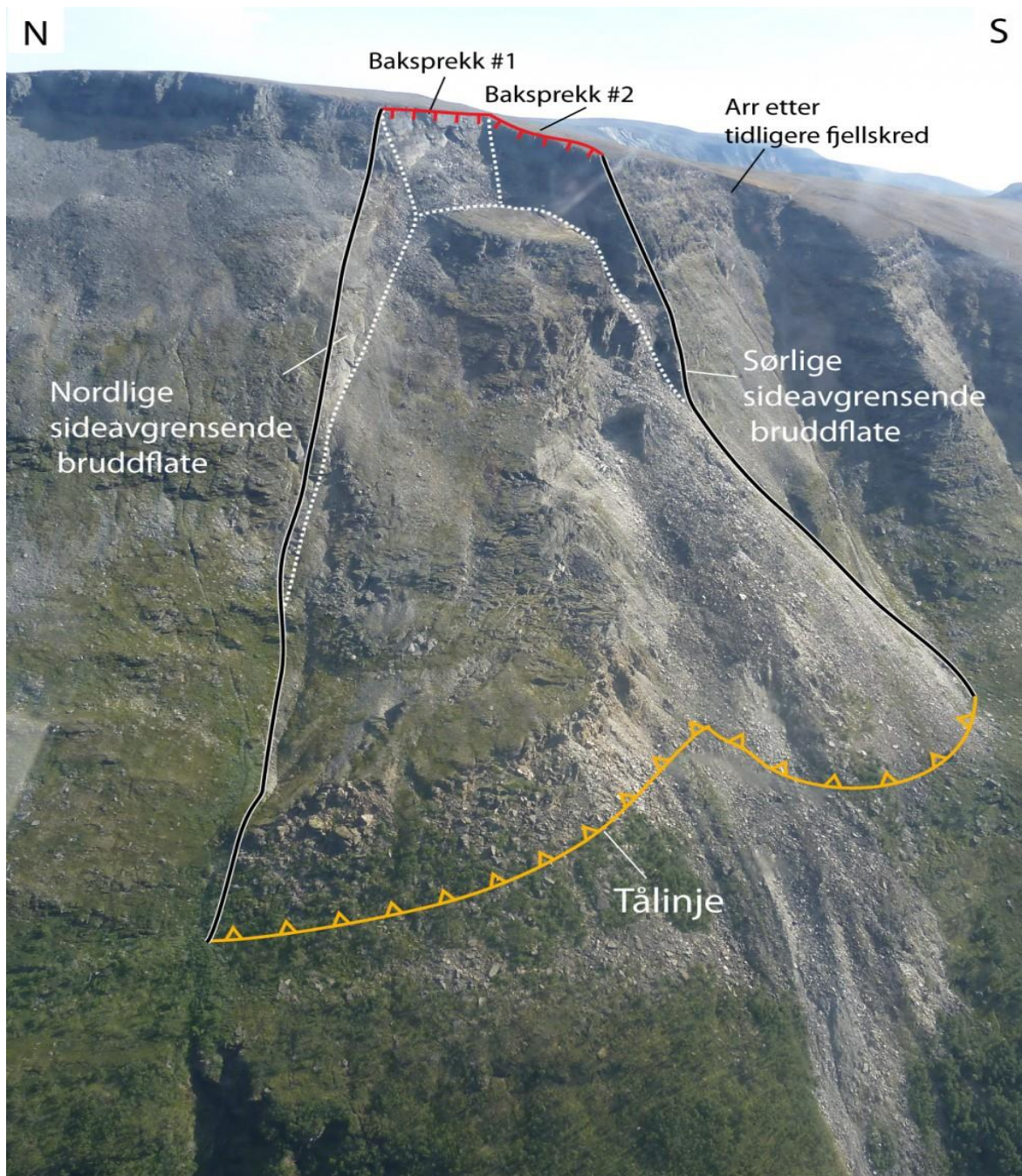
Figur 2 Aksomhetskart-NVE

Undersøkelser som er gjort av fjellet viser at utglidningen ved Gámanjunki 3 startet for rundt 7000 år siden. Bevegelseshastigheten er i dag mer enn dobbelt så høy som den gjennomsnittlige bevegelsesraten over hele tidsrommet fjellet har vært i bevegelse (NGU, 2016). Det er til sammen syv ustabile fjellpartier med høy risiko for skred i Norge og er definert som høyrisikoobjekter som blir overvåket døgnet rundt. Hele tre av dem (Indre-Nordnes, Jettan og Gámanjunki 3) ligger i Kåfjord kommune. Troms fylke er på bakgrunn av dette blitt et laboratorium i verdensklasse for studier av ustabile fjellpartier (NGU, 2016). Et fjellskred fra Gámanjunki 3 vil gi store konsekvenser for kommunen, spesielt Manndalen hvor fjellskredfaren ligger. En slik hendelse vil ikke kommunen klare å håndtere alene og er avhengig av å ha en tett og god dialog med lokale, regionale og nasjonale beredskapsaktører. Kommunen har på sin side et ansvar for ivaretagelse av befolkningens sikkerhet og trygghet innenfor sine geografiske områder som jeg nevnte tidligere. Konsekvensutredningen som er gjort i fare- og risikoklassifiseringen av NVE relaterer seg kun til tap av menneskeliv ved direkte treff av rasmassene. Etter data fra Statistisk sentralbyrå var det 25 beboere fordelt på 6 eneboliger i utløpsområdet av Gámanjunki 3, i tillegg kommer 5 fritidsboliger og 18 landbruksbygninger av ukjent type (NGU, 2016).

Menneskene i dette området lever i konstant usikkerhet knyttet til faren for fjellskredet, risikoen knyttet til fjellskredfaren er stor og et sentralt spørsmål er; hvordan kan vi mennesker forstå denne risikoen, hva ligger til grunn for vår forståelse og hva påvirker den? I dagens samfunn bidrar teknologien til at man vet mer om slike naturkatastrofer enn vi gjorde i tidligere tid. Ekspertene kan gjennom ulike målinger beregne størrelse og bevegelse, men for å finne ut hvordan menneskene i området opplever risikoen må man ned på bakkenivå å studere fenomenet fra individets perspektiv.

Geomorfologisk kartlegging av Manndalen viser at de nedre delene av det ustabile fjellpartiet er sterkt oppsprukket, men uten å ha brutt helt opp i enkeltblokker. Den nederste klippen viser høy steinsprangsaktivitet og mange store blokker har beveget seg nedenfor (NGU, 2016). I det ustabile fjellpartiets sørlige del ligger det en ur ved foten av skrenten og denne ura fremstår som aktiv, med nyere utglidninger. Fra satellittbasert og bakkebasert målinger fremstår den øverste delen til ura som svært aktiv, med relativt store bevegelser på opptil 15 cm/år. Volumet av dette området er beregnet til 1-1,5 millioner m³ (ibid.). Det har allerede skjedd en mindre utglidning i fronten før og slike mindre utglidninger kan skje også i framtida. Derimot

ansees det som usannsynlig at hele ura vil kollapse som en hendelse (NGU, 2016). Figuren nedenfor viser utglidingen til det ustabile fjellpartiet.

Figur 3 Det ustabile fjellpartiet Gamanjinni 3 i Mann dalen. Fjellpartiet har allerede forflyttet seg totalt 150 m og målt hastighet i fast fjell er opp mot 6 cm per år.

(Foto: H.S.S. Bunkholt)

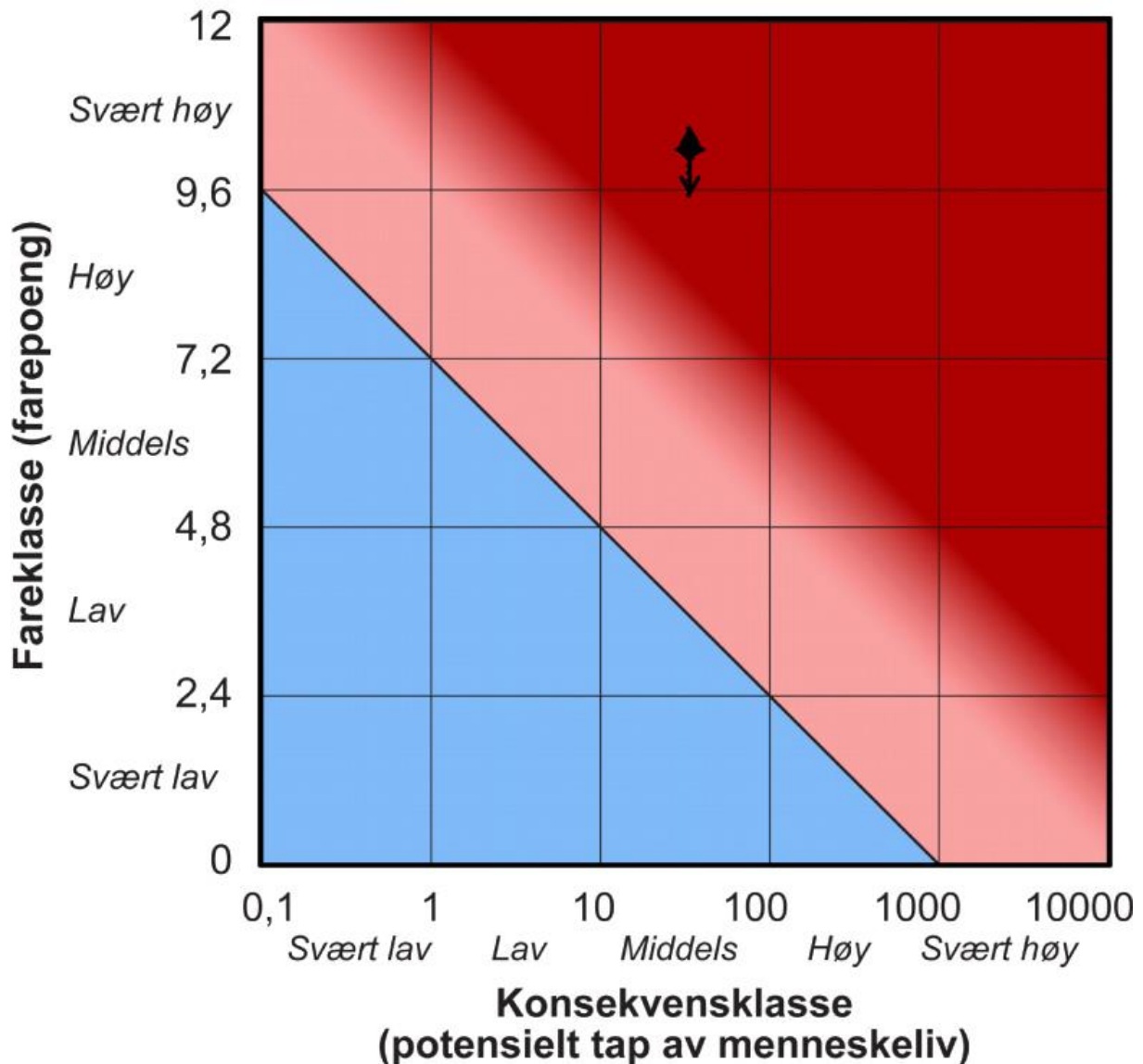
Mann dalen er en bygd i Kåfjord kommune i Troms og er blant annet kjent for den internasjonale urfolksfestivalen Riddu Riddu, Senter for Nordlige folk og husflidsvirksomhet. Hovednæringen til folket gjennom tidene har vært jordbruk med sau, geiter og kyr, men også

fiske der melkeproduksjon og saueoppsett er de to mest fremtredende formene for jordbruk som er i drift i dag. Selve landskapet domineres av mye fjell hvor selve Manddalen er formet som en u- dal som strekker seg fra E6 ved sjøen som ligger nede i bygda og 13 km oppover i dalen. Midt igjennom Manddalen finner man Manddalselva som renner ut ved sjøen. Fra Ravra (området rundt Gámanjuni 3) og helt ned til elveutløpet er det ingen hus bortsett fra ved Fossen (som ligger midt i bygda) hvor man finner skole, barnehage, Senter for Nordlige folk og ulike anlegg i forbindelse med Riddu Riddu. Hovedscenariet her er fjellskred fra Gámanjuni 3 og oppfylling av dam (der Manddalselva i dag renner). Konsekvensene at et slik fjellskred vil ut fra ROS-analysen være:

- Smitte i vann
- Forurensning
- Ulike konsekvenser for landbruket (avhengig av årstid)
- Erosjon/kvikkleie
- Strøm
- Mobildekning
- Støv

Ettersom fjellet er kontinuerlig overvåket av NVE vil varsling skje på et tidlig tidspunkt vil følgehendelser som skadet/død være *ingen* i risiko- og sårbarhetsanalysen for Gámanjuni 3. Figur 2 viser risikomatriks hentet fra NVEs risikovurdering av fjellskredfarene:

Risikomatrise Gamanjunni 3

Figur 4: Risikomatrise. Hentet fra: <https://www.nve.no/flaum-og-skred/fjellskredovervaking/kontinuerlig-overvakede-fjellpartier/gamanjunni-3/>

Risikomatrisen er tradisjonelt en framstilling av risiko som tar kun for seg to av dimensjonene av risiko (sannsynlighet og konsekvens), og tar ikke høyde for kunnskapen som ligger til grunn for resultatet.

Ser man på hvordan en vellykket håndtering av slike uønskede hendelser bør være, så er man avhengig av at de ulike aktørene har en felles forståelse av situasjonen (Aven et al., 2004).

Dette gjøres gjennom kommunikasjon og koordinering som modererer de ulike aktørenes

forståelse av en hendelse. De naturskaptede hendelsene som flom, skred og storm er de krisene som gjør størst skade og tar flest menneskeliv i Norge (St. mel. 15 (2011-2012) s. 6). Målet med en vellykket håndtering er å styrke beredskapen og det er innført krav om at kommuner skal gjennomføre en overgripende Risiko og sårbarhetsanalyse for å kartlegge uønskede hendelser. Kommunene har ansvaret for at sikkerheten mot skred ivaretas ved ny utbygging og gjennom lokal beredskap (St. meld. 15 (2011-2012) s. 5).

Gjennom identifisering, kartlegging og analyse dannes et grunnlag for risikokartlegging av uønskede hendelser (NVE, 2018). Her er risiko en størrelse som kan måles ved grundig kartlegging av scenarioet. Kåfjord kommune har i den sammenheng utarbeidet ROS-analyse knyttet til fjellskred Gámanjuni 3. Fjellet består av en større blokk som viser en tidligere forflytning på omtrent 150 m og faller ut mot dalen. Slike store fjellskred er sjeldne, men kan forårsake store ødeleggelser og gi store konsekvenser både for kommunen og innbyggerne. Slik det er nå må innbyggerne forholde deg til at fremtiden er usikker, på tross av analyser og vurderinger. Nettopp derfor er det viktig å involvere befolkningen i selve risikostyringsprosessen, risikohåndteringen og formidlingen av risikomomenter.

2.2 Overordnede prinsipper for håndtering av risiko

Nedenfor presenteres overordnede prinsipper for hvordan myndighetene bør håndtere risiko. Det er fire grunnleggende prinsipper for arbeidet med samfunnssikkerhet og beredskap. Disse prinsippene gjelder også for risiko- og krisekommunikasjon (Aven, Boyesen, Njå, Olsen & Sandve 2004):

Ansvarsprinsippet: Det innebærer at den organisasjon som har ansvar for et fagområde i en normalsituasjon, har også ansvaret for nødvendige beredskapsforberedelser og for å håndtere ekstraordinære hendelser på området. Det betyr at myndigheten som har ansvar for krisehåndteringen, også har ansvar for krisekommunikasjonen.

Likhetsprinsippet: betyr at den organisasjon man opererer med under kriser i utgangspunktet skal være mest mulig lik den organisasjon man har til daglig.

Nærhetsprinsippet: betyr at kriser organisatorisk skal håndteres på lavest mulige nivå.

Samvirkeprinsippet: betyr at myndigheter, virksomheter eller etater har et selvstendig ansvar for å sikre et best mulig samvirke med relevante aktører og virksomheter i arbeidet med forebygging, beredskap og krisehåndtering.

Disse prinsippene er grunnlaget for ansvarfordelingen mellom ulike forvaltningsnivå og kan være en veileder i forbindelse med risikokommunikasjonen innenfor organisasjonen. Norske kommuner har en kommunal beredskapsplikt noe som innebærer at kommuner skal ha beredskapsforberedelser. Dette betyr imidlertid også at kommunen bør ha en sektorovergripende kommunal beredskapsplikt som skal bidra til at kommunen vurderer og planlegger samfunnssikkerhet og beredskap i et helhetlig perspektiv (DSB, 2018). I tillegg stiller samvirkeprinsippet krav til: «At myndighet, virksomhet eller etat har et selvstendig ansvar for å sikre et best mulig samvirke med relevante aktører og virksomheter i arbeidet med forebygging, beredskap og krisehåndtering» (Regjeringen, 2017). Det er altså forutsetning om at de involverte aktørene klarer å kommunisere med hverandre i ulike retninger ved uønskede hendelser.

Kåfjord kommune har ansvar for å informere og skape trygget til sine innbyggere mot farer som kan utgjøre en risiko for menneskers helse og miljø. Kommunen har også et ansvar for å samle informasjon av de berørtes interessenter for å sikre et samvirke i arbeidet med uønskede hendelser. I likhet med samvirkeprinsippet, kan ansvarsprinsippet gjelde for risiko- og krisekommunikasjon. Dette betyr at den myndighet eller virksomhet som har ansvar for risikoen, har også ansvaret for å formidle denne videre (DSB, 2018).

I Meld. St. 15 (2011–2012) Hvordan leve med farene – om flom og skred står det blant annet: *Kommunene har et generelt ansvar for å ta vare på innbyggerne og har ansvar for den lokale beredskapen, som også inkluderer å gjennomføre risiko- og sårbarhetsanalyser. Kommunene har ansvar for arealplanleggingen og plikter å sørge for at ny bebyggelse plasseres i samsvar med de lov- og forskriftsfestede sikkerhetskravene for flom og skred. Utbyggere har ansvar for utredning av fare før ny utbygging og fare som knytter seg direkte til byggetiltaket.*

Oversiktskartlegging av fare for fjellskred er en nasjonal oppgave. Kommuner som er berørt av konsekvenser fra eventuelle fjellskred skal vurdere behovet for overvåking, beredskap og/eller forebyggende tiltak gjennom kommunens areal- og samfunnsplanlegging. Kommunen skal innenfor eget ansvarsområde sørge for nødvendig varsling og informasjon til innbyggere,

andre berørte og media. Gjennom egen ROS-analyse skal kommunen avklare behovet og løsninger for å nå fram med viktig informasjon ved en fjellskredhendelse. Ny kunnskap om fjellskred har også gjort det nødvendig å ha større oppmerksomhet- og kompetanse på planlegging av fremtidig utbygging (DSB, 2018).

Gjennom arealplanlegging kan ny utbygging i fareområder unngås, der hvor det allerede er etablert bygninger og infrastruktur i fareområder, vil det være aktuelt å gjennomføre fysiske sikringstiltak for å bedre sikkerheten heter det I Meld. St. 15 (2011–2012). Der hvor det ikke er realistisk å gjennomføre sikringstiltak mot flom og skred må samfunnet ha en beredskap for å håndtere hendelser i områder som ikke er sikret og hendelser som går ut over det sikringstiltak er dimensjonert for. Gjennom overvåking og varsling vil det være mulig å varsle menneskene slik at ikke liv og verdier går tapt. Formidling og kommunikasjon om flom- og skredfare skal være en integrert del av den helhetlige forvaltningsmodellen (ibid.). Det vi nå har sett er hvordan man i teorien skal håndtere uønskede hendelser, men hvordan fungere dette i praksis?

2.3 Statlige føringer for risikokommunikasjon

Formålet med kommunal beredskapsplikt er at kommunene skal arbeid helhetlig og systematisk med samfunnssikkerhet og beredskap på tvers av sektorene i kommunen. Kunnskap om risiko og sårbarhet er åpenbart veldig viktig for å redusere sannsynligheten for at en uønsket hendelse inntreffer, og konsekvensene dersom den inntreffer. Gjennom å utarbeide en helhetlig risiko- og sårbarhetsanalyse får kommunene både bedre oversikt og økt bevissthet om risiko og sårbarhet (DSB, 2018). Kommunen er en kompleks organisasjon med mange ulike avdelinger og ansvarsoppgaver. Som virksomhet har kommunen ansvar for innbyggernes sikkerhet og håndtering av de eventuelle risikoene de står ovenfor. Innbyggere i en kommune skal ha kunnskap om farene og de skal kunne forstå den risikoen de står overfor. Det er kommunens ansvar å formidle denne kunnskapen slik at innbyggerne kan håndtere dette på best mulig måte. hvordan risikoen blir kommunisert av kommunen har innvirkning på hvordan den blir mottatt av innbyggerne. Risikokommunikasjon fra kommunen sin side må derfor være tydelig og ikke skape mer frykt enn nødvendig for innbyggerne. utfordringen er å finne en balansegang for hvordan man skal informere om en risiko som utgjør fare for liv og helse, og samtidig opprettholde et trygt samfunn.

Risikokommunikasjon handler om å kommunisere om mulige, uønskete hendelser og situasjoner som kan oppstå, som kan medføre skade på liv, helse, miljø og verdier. Hensikten er å gjøre mottakerne oppmerksomme på mulige risikoer og endre atferd slik at negative konsekvenser skal bli mindre eller hindre uønskede hendelser i å inntreffe. Oppgaven her blir å forsøke å identifisere potensielle risikoer, vurdere sannsynligheten for at risikoene inntreffer, estimere skadeomfanget og vurdere hvordan man skal gå frem for å minimere konsekvensene. Når man har gjort en risikovurdering av den uønskede hendelsen bør kommunikasjonen bestå av konkrete råd for hva som er ønsket handling fra den enkelte (Fornyings- og administrasjonsdepartementet, 2009).

Målene for den statlige kommunikasjonspolitikken er at innbyggerne skal:

- Få korrekt og klar informasjon om sine rettigheter, plikter og muligheter ha tilgang til informasjon om statens virksomhet.
- Inviteres til å delta i utformingen av politikk, ordninger og tjenester.

Forutsetningene for å nå disse målene er at staten må:

- ha kunnskap om sine målgruppers behov, forutsetninger og synspunkter.
- Delta i samfunnsdebatten og understøtte økt demokratisk deltakelse.
- Bruke et godt og klart språk som kan forstås av alle.
- Sikre at offentlig informasjon og kommunikasjon er pålitelig og samordnet.
- Kommunisere og informere målrettet og effektivt slik at målgruppene nås.
- Utnytte mulighetene som ligger i ny teknologi og nye kanaler effektivt og formålstjenlig vise respekt og imøtekommenhet i sin kommunikasjon.

Kommunikasjonspolitikken består av prinsipper man bør vektlegge for å oppnå god kommunikasjon (Fornyings- og administrasjonsdepartementet, 2009). Samfunnsutviklingen de siste tiårene har gjort fagområder og funksjoner i samfunnet mer gjensidig avhengig av hverandre som vi ser nedenfor.

Åpenhetsprinsippet: bygger på at staten skal være imøtekommende, tydelig og åpen. Innbyggerne skal møtes med respekt og bli hørt slik at man lettere kan bygge gode relasjoner. (Fornyings- og administrasjonsdepartementet, 2009).

Medvirkning: Staten skal ta berørte innbyggere med på råd og involvere dem i utforming av politikk og tjenester. Staten skal sørge for at relevant informasjon når fram til alle berørte og i tide gi informasjon om rettigheter, plikter og muligheter (Fornyings- og administrasjonsdepartementet, 2009). For at innbyggerne skal føle seg trygge er det viktig at de blir inkludert i viktige beslutninger som vil påvirke dem direkte. Dersom kommunen fatter beslutninger som påvirker innbyggeren negativt, uten at de blir involvert vil det kunne skade tilliten eller forholdet mellom innbyggerne og kommunen (ibid.).

Helhetsprinsippet: Kommunikasjonen skal være fullstendig og inneholde den viktigste informasjonen fra aktuelle parter. Dette prinsippet handler om at staten skal samarbeide med andre aktører, private eller offentlige, slik at informasjonen som blir formidlet er helhetlig og fullstendig (Fornyings- og administrasjonsdepartementet, 2009).

Fornyings- og administrasjonsdepartementet (2009) omtaler risikokommunikasjon som statens kommunikasjonspolitikk. Når man kommuniserer risiko må tillit være til stede da denne tilliten er viktig for å oppfatte den andre parten som en seriøs aktør og for at man kan stole på at informasjon er riktig.

2.4 Risikostyring og Ros-analyse

Hva gjør vi med risikoen vi har oppdaget? Ved å stille dette spørsmålet er vi over i risikostyring og risikostyring handler om hvordan vi styrer risiko for å unngå tap og skader. En fremstilling av risiko skjer gjennom risikovurderinger og risikoanalyser, men ikke alle aspekter ved risikoen dekkes av disse vurderingene. Likevel er kunnskapen ekspertene har om risikovurderinger svært betydningsfull informasjon og en viktig del av de beslutningene som tas. Krav i plan- og bygningsloven forutsetter at kommunene har oppdaterte planer både for arealforvaltning og for beredskap. Det er også et krav at kommunen har vurdert risiko og sårbarhet for hendelser, som for eksempel fjellskred. I denne sammenheng har kommunen et overordnet ansvar for å kommunisere risiko til sine innbyggere, mens risikovurderingen

gjøres både av NGU (med midler fra NVE) og NVE der NVE har hovedansvaret for å kartlegge slike risikoobjekter.

I Meld St. 15 (2011-2012) står det blant annet: *Overvåking og varsling av flom og skred bidrar til å redusere konsekvenser ved hendelser. Gjennom at beredskapsapparatet kan aktiveres i tide, øker overvåking og varsling muligheten for å redde liv og flyttbare verdier og bidrar dermed til å skape trygghet blant folk som bor i utsatte områder. I tillegg fører varslingstjenestene til generelt økt bevissthet om flom- og skredfare.* Arbeidet med overvåking og varsling av flom og skred er ikke direkte lovregulert, men her bidrar staten med nasjonale tjenester som er styrt gjennom årlige tildelinger over statsbudsjettet. Etter at statens innsats for forebygging av skred ble samlet og styrket i 2009, har NVE hatt ansvaret for utvikling av varslingstjenester for snø- og løsmasseskredfare og drift av disse (Meld St.15 (2011-2012)).

Grunnlaget for beredskapsarbeidet i kommunen skal være en helhetlig risiko- og sårbarhetsanalyse (ROS-analyse), der kommunen kartlegger hvilke uønskede hendelser som kan inntreffe, vurdere sannsynligheten for at slike hendelser inntreffer og hvordan slike hendelser vil kunne påvirke lokalsamfunnet (DSB, 2018).

ROS-analysen skal gi oversikt over risiko og sårbarheten som finnes på det aktuelle området og gjennom arbeidet med ROS-analyser skal kommunene få en oversikt over potensielle farer og hvilke konsekvenser disse kan medføre. Risiko og sårbarhetsanalyser ser ut til å få en stadig viktigere rolle i det kommunale arbeidet med samfunnssikkerhet og beredskap og har et stort ansvar for den lokale beredskapen. Kommunene er pliktig til å kartlegge hvilke uønskede hendelser som kan inntreffe i kommunen, vurdere sannsynlighet for at disse hendelsene inntreffer og hvordan de kan påvirke kommunen. Resultatet av dette arbeidet skal vurderes og sammenstilles i en helhetlig ROS-analyse (Sivilbeskyttelsesloven 2010).

En slik analyse er ment å være et hjelpemiddel til å heve beredskapsnivået, verne om menneskeliv og materielle verdier. ROS-analysen skal si noe om hva som kan gå galt, sannsynligheten for at noe går galt, samt konsekvenser av disse (Aven et al., 2004). En ROS-analyse tar alltid sikte på å kartlegge uønskede hendelser og blir et verktøy for å uttrykke aktørenes vurderinger rundt usikkerheten.

2.5 kartlegging av fjellskredfare

Siden 2009 har NVE hatt det statlige forvaltningsansvaret for forebygging av skader som følge av alle typer skred. Den helhetlige modellen for forvaltningsoppgaver innen flom- og skredforebygging er strukturert i ulike arbeidsområder. I Meld St. 15 (2011-2012) beskrives NVEs ansvarsområder slik:

1. kartlegge og informere om fareområder,
2. bidra til at det blir tatt hensyn til flom- og skredfare i kommunale arealplaner,
3. gi kommunene faglig og økonomisk bistand til planlegging og gjennomføring av sikringstiltak,
4. overvåke og varsle flom- og skredfare,
5. gi kommuner, politi og andre beredskapsmyndigheter faglig bistand under beredskaps- og krisesituasjoner, samt
6. frambringe og formidle kunnskap om flom og skred.

De ulike virkemidlene vi ser utfyller hverandre og spørsmålet som reiser seg er om sikkerhetskravene for utbygging er for strenge. Målet er å redusere risikoen for eksisterende bebyggelse og infrastruktur som ligger i flom- og skredutsatt område. Det er vanskelig å finne balansen på hvilken risiko samfunnet skal akseptere når det gjelder flom og skred, og hvor mye ressurser som skal settes inn for å forebygge (Meld St. 15 (2011-2012)). Hvilken risiko som skal aksepteres for flom og skred, bør stå i et rimelig forhold til vurderinger av andre risikofaktorer i samfunnet (ibid.).

Et fjellskred er en fellesbetegnelse på scenarioer der gravitasjon fører til at materialer som stein, vegetasjon og jord beveger seg hurtig nedover skråninger der for eksempel bevegelser skjer gjennom kollaps eller glidninger (NGU, 2006). Det vil i denne oppgaven være hensiktsmessig å finne frem en definisjon av begrepet «Store fjellskred» som er oppgavens case. NGU skriver i sin rapport om store fjellskred i Norge at:

Store fjellskred har et volum på over 100.000 m³. I noen tilfeller kan fjellskred ned mot 10.000 m³ dra med seg store mengder ur som ligger nedenfor. I slike tilfeller må definisjonen av store fjellskred også omfatte mindre fjellskred som kan ta med seg løsmasser som gir et samlet volum på over 100.000 m³ (NGU, 2006:10).

Bakgrunn for kartlegging av mulige ustabile skredområder er å avklare hvorvidt man i arealplanleggingen må ta hensyn til særskilte skredrisiko hvor man har store ustabile fjellpartier. Kartleggingen skjer i områdene der konsekvensene av skred har betydning for tap av menneskeliv eller skade på infrastruktur eller bygninger (NGU, 2006). Gjennom geologiske og historiske dokumenterte dokumenter fra ulike skredhendelser kan man fra eksisterende kunnskap gjøre nye farevurderinger av ustabile fjellpartier (ibid.). En stor utfordring for kartleggingsprosessen er å klassifisere risiko objektene ut fra sannsynlighet og konsekvenser. NGU (2006) mener disse vurderingene er utfordrende fordi:

1. Det er sjeldne hendelser der en har få historiske hendelser
2. Store fjellskred kan være enkelthendelser som opptrer i områder hvor det ikke har gått fjellskred tidligere.
3. Det finnes i dag ikke gode metoder for stabilitetsanalyser der sannsynlighet kan beregnes med matematiske modeller.

For å kunne måle faregrader av et objekt er man nødt til å analysere ulike konsekvenser av den uønskede hendelsen der konsekvensene oppleves gjerne mellom de som analyserer risikoen og er utsatt for risikoen (Aven et al., 2004).

3.0 Teoretiske perspektiver

Målet mitt er å plassere oppgaven i en større teoretisk kontekst som skal være med på å skape en større forståelse for studien. Dette kapittelet vil forklare grunnleggende rundt begrepet risiko, hva vi legger i begrepet, hva det betyr og hvordan risiko bør tolkes, både generelt og gjennom oppgaven. Jeg vil i denne oppgaven benytte teori knyttet til risiko, risikopersepsjon, risikokommunikasjon og tillit. Jeg har valgt å disponere oppgaven slik at de teoretiske perspektivene følger en gitt rekkefølge. Disse teoriene vil på mange måter gå i hverandre, men jeg mener dette vil gi et helhetlig bilde av de faktorene som kan påvirke innbyggernes forståelse av kommunens risikokommunikasjon.

3.1 Hva er risiko?

Spørsmålet om hva risiko er muligens enklere å spørre om, enn det er å svare på. Det foreligger så uendelig mange måter for hvordan risiko oppfattes og forstås av oss mennesker. Bruken av begrepet risiko i analysesammenheng trenger en utdypende beskrivelse.

Risikobegrepet blir i dag brukt i all mulig slags sammenheng der begrepet har forskjellig betydning, og som oftest har en veldig uklar betydning. Hvordan vi oppfatter og forstår risiko henger også sammen med hvordan vi handler og styrer risiko (Aven et al., 2004). Tradisjonelt sett er risiko definert som et produkt av sannsynlighet for at en hendelse skal inntreffe og konsekvensene dersom hendelsen inntreffer. Med en slik tilnærming kvantifiseres risikoen som er forbundet med en aktivitet eller hendelse ved hjelp av sannsynlighetsberegning (ibid.).

En annen måte å definere risiko på er en mer kvalitativ tilnærming til begrepet. Med en slik tilnærming defineres risiko ved hjelp av usikkerhet der kunnskapsdimensjonen vektlegges i risikobeskrivelsen. Risiko kan i likhet med dette defineres som konsekvensene av en aktivitet til tilhørende usikkerhet (Aven et al., 2004). Det vil si at en risiko beskrives med utgangspunkt i hvilke konsekvenser som vil inntreffe. Man kan dermed ha en kvalitativ forståelse av risikobegrepet eller en kvantitativ forståelse. I denne oppgaven er risiko et uttrykk for en fare der en hendelse representerer fare for mennesker, miljø og økonomiske verdier. Vi mennesker ønsker at en risiko er på et akseptabelt nivå, altså så lav som mulig (Aven et al., 2004). Hva som oppfattes som akseptabel eller lav risiko, er også vanskelig å presisere, ettersom vi mennesker opplever risiko ulikt. Med dette som utgangspunkt er målet med fjellskredproblematikken å redusere de negative konsekvensene av et eventuelt fjellskred. Risiko i denne forstand er en funksjon av sannsynligheten for mulige uønskede hendelser, usikkerheten rundt det og konsekvensene av disse (ibid.). I denne studien vil det være nødvendig å inkludere usikkerhet som et uttrykk for risikoen et ventende fjellskredet har. Denne usikkerheten er alltid et uttrykk for hva konsekvensene vil bli, og selv om man prøver å redusere denne usikkerheten vil den alltid være til stede hos de som er utsatt for risiko. (Aven et al., 2004).

Risiko som sannsynlighet og konsekvens er ifølge en slik definisjonen et resultatet av risikoanalysen, det som beskrives i kvantitativt form er forventet verdi/tap som for eksempel ødeleggelser av bygninger mm. Det vil likevel være vanskelig å sette kvantitative verdier på konsekvensene som frykt og uro ettersom tallene ikke gir noe beskrivelse. Det legges til grunn at vurderingen som gjøres av risikoen er subjektiv, som kan resultere i forskjellige vurderinger av risiko ut fra hvem som vurderer (Aven et al., 2004). Allerede her kan man se den dynamikken som ligger i begrepet risiko.

Risiko uttrykker fare for tap av viktige verdier, der man gjerne snakker om viktige verdier i forhold til liv og helse, miljø, økonomi og gjennomføring av kritiske samfunnstjenester. Vi kan ikke få et samfunn som er 100 prosent risikofritt og bak de ulike risikovurderingene vil det alltid forekomme usikkerhet. Ettersom det er ulike aktører som vurderer risiko vil risikovurderingen alltid bli sett igjennom noens øye, dermed er risiko avhengig av hvem som vurderer og hva det er som vurderes (Aven et al., 2004). Risiko handler først og fremst om hva som kan skje i fremtiden basert på historiske målinger som jeg var inne på i kapittel 1. Det er ulike meninger om hvordan man skal vurdere risiko, men ifølge Aven et al (2004:39) må de som vurderer risikoen strekke seg etter all erfaring og teorier som omhandler risikofenomenet for å kunne vurdere risikoen. Marit Boyesen (2003) hevder på sin side at det vil være misvisende og brukte historiske målinger som redskap for å si noe om fremtiden. Dette er på grunn av manglende kunnskap og for stor usikkerhet, men dette kommer jeg innpå i kapittel 5.

Begrepet risiko er som sagt ikke enkelt å forstå, og jeg opplever at det er lett å gå seg vill i de ulike teoretiske perspektivene og tilnærmingene til risiko. Men det som imidlertid blir tydelig er at risiko for mennesker eksisterer kun når mennesker har en interesse for utfallene, der utfallene blir sett på som en konsekvens. Aven et al (2004:41) mener man på best mulig måte kan og bør handle for å redusere risikoen er å trekke inn ulike perspektiver på risiko. På denne måten vil man få et helhetlig bilde av risikoen. For å undersøke hva som ligger til grunn for vår risikoforståelse ønsker jeg i det følgende å se på ulike perspektiver på risiko.

3.1.1 Ulike perspektiver på risiko

For å plassere den subjektive oppfatningen av risiko i en kontekst, som denne studien tar for seg, vil det her redegjøres for ulike perspektiver på risiko. Det finnes altså flere perspektiver på risiko og ulike fagfelt har gjerne ulike tilnærminger. Det teoretiske rammeverket skiller ofte mellom den tradisjonelle teknisknaturvitenskaplige tilnærmingen til risiko på den ene siden, og den mer samfunnsvitenskapelige tilnærmingen på den andre (Aven et al., 2004). Det naturvitenskaplige perspektivet forsøker å beregne mulige skader for menneske, miljø og verdier. Denne tilnærmingen benyttes ofte av eksperter når de eksempelvis skal utføre en risikovurdering av en aktivitet eller hendelse, en kvantitativ tilnærming (ibid.).

Vurderinger som tas av politikere, interessegrupper og av lekmenn er viktig for den risikooppfatningen som råder i samfunnet, ettersom deres kunnskap og innsikt ikke alltid fanges opp av ekspertene (Aven et al., 2004:41). En slik risikobruk bygger altså på en naturvitenskaplig tenkemåte der en analytiker forsøker å foreta beregninger av sannsynligheter på bakgrunn av tidligere hendelser. I en slik tenkning vil sannsynlighet og risiko måles i objektive størrelser (Aven et al., 2004). Ser man på kritikken som er rettet mot et slikt perspektiv, handler det gjerne om hvordan resultatene tolkes og brukes, ikke hvordan analysene er gjort (ibid.). Når dette blir kommunisert som nøyaktige beregninger, kan det bidra til å skape et skarpt skille mellom det som betraktes som objektiv risiko og den opplevde risiko. På samme måte vil dette skillet føre til at mange lekfolk har liten tillit til ekspertene, ettersom ikke alle aktørene har like stor makt og påvirkningsmulighet. Dermed må beslutninger og prioriteringer gjenspeile det risikonivået vi utsettes for (Aven et al., 2004).

For at beslutningstakere på samfunns- eller organisasjonsnivå skal kunne redusere risiko gjennom styring og kommunikasjon, må de også ha kunnskap om hvordan mennesker forstår og opplever risiko for å kunne gjøre risikoreduserende tiltak. Slik bakgrunnskunnskap vil være viktig for kommunen som har ansvaret for innbyggernes sikkerhet. Innenfor den samfunnsvitenskapelige tilnærmingen til risiko kan en bred definisjon av risiko referere til alle aspekter av folks opplevelser av hva slags farer de står overfor, hvilke konsekvenser disse farene kan ha og hva som er akseptabelt (Aven et al., 2004).

Hovedskillet mellom disse tilnærmingene er å se på risiko som en reell risiko, da ut fra et objektivt perspektiv og fra et opplevd/subjektiv risiko perspektiv. Det samfunnsfaglige utgangspunktet betrakter risiko som noe subjektivt opplevd, hvor det fokuseres på hvordan mennesker forstår, opplever og håndterer risiko, altså subjektiv eller irrasjonell forståelse av risiko (ibid.). For å avdekke og unngå uønskede hendelser og redusere konsekvenser, brukes tekniske risikoanalyser som verktøy.

Ser man på det kunnskapsbaserte og beslutningsorienterte perspektivet på risiko, tar dette perspektivet opp momenter fra både det samfunnsfaglige og det teknisk/naturvitenskapelige perspektivet. For å få en helhetlig forståelse av risikoen i en bestemt kontekst må man etablere en felles definisjon på begrepet gjennom risikokommunikasjon, risikovurderinger og

risikostyring. I en slik kontekst er risikoens størrelse beskrevet med tall på bakgrunn av tidligere hendelser der målet er å *tallfeste* sannsynligheten for at en gitt hendelse vil oppstå.

I samfunnsvitenskapen finner man også ulike perspektiver på risiko, Aven et al, 2004:40 skriver:

Det er flere samfunnsvitenskapelige perspektiver på risiko. Disse er i stor grad kjennetegnet ved diskusjon av ulike aspekter knyttet til beskrivelse, vurdering, persepsjon, kommunikasjon, håndtering, styring og ledelse av risiko. Risikopersepsjon handler om hvordan folk forstår, opplever og håndterer risiko og farer [...] Innen samfunnsvitenskap er det for eksempel vanlig å referere til risiko som alle aspekter av folks opplevelser og følelser i forhold til hva slags farer en står overfor, hvilke konsekvenser de kan føre til (tap, ulemper, fordeler), og ikke minst til hva som er akseptabelt. Merk at her snakker en ikke bare om risikobegrepet som sådan, men også vurdering, persepsjon og akseptering av risiko [...] Et sentralt poeng her er at det er betydelige variasjoner i folks opplevelse og vurdering av risiko mellom forskjellige sosiale og kulturelle grupper, og at opplevelse og vurdering av risiko er avhengig av hvordan risikofenomenet historisk sett er oppstått og hvordan det er håndtert av f.eks. myndigheter.

Når beslutningstakere på samfunns- eller organisasjonsnivå skal forsøke å redusere risiko gjennom styring, må folks sosialt og kulturelt skapte risikoforståelse tas med i beslutningsvurderingene, noe som vil være sentralt for denne studien.

For å nevne kort en annen tilnærming til risiko, har vi også den kulturelrelativistiske risikotilnærmingen. Gjennom denne tilnærmingen hevdes det at enhver bedømming av risiko er et sosialt konstruert fenomen, og at risikoevaluering derfor kun er et relativt begrep. Dette betyr at usikkerhet av en uønsket hendelse blir vurdert av aktører med ulike sosiale statuser, bakgrunner og følelsmessige erfaringer (Aven et al., 2004). Dette er også noe som kan ha stor innvirkning på definisjon av risiko. Kulturelrelativistene bruker fem argumenter for å forklare sitt syn (Avent et al., 2004:41):

1. Økt kunnskap og ytterligere vurdering omkring risiko gjør ikke at mennesker blir mer rasjonelle i forhold til fare/risiko;
2. risikovurderinger kan sammenlignes med vurderinger av estetikk;
3. enhver form for livsførsel, inklusiv risikoadferd og holdninger, kan berettiges;

4. moderne personer er ikke forskjellige fra «primitive» i det at sosiale konstruksjoner dikterer deres syn på og reaksjoner på angitte farer;
5. spesifikke interessegruppers syn på risiko er at resultatet av deres «sekterske problemer».

Her ser man at begrepet «objektiv» risiko gir ingen mening i denne tilnærmingen da kulturrelativistene følger pluralisme som en vitenskapelig retning.

Formålet med å ta opp ulike perspektiver på risiko er å gi en oversikt over grunnleggende teori knyttet til akseptabel risiko og akseptkriterier for risiko. Det er også slik at noen ganger er befolkningens forventninger til hva vi kan gjøre noe med, ikke oppnåelig med det sikkerhetsnivået som samfunnet har i dag. Staten har på sin side ulike virkemidler for å minimere risikoen knyttet skredfare som jeg nevnte i kapittel 1. Det prinsipielle spørsmålet er hvilken risiko samfunnet skal akseptere når det gjelder fjellskred, og hvor omfattende ressurser som skal settes inn for forebygging. Hvilken risiko som skal aksepteres for flom og skred bør stå i et rimelig forhold til vurderinger av andre risikofaktorer i samfunnet (Meld St. 15 (2011-2012)). Det er også viktig å ha med seg at ulike aktører som jobber med risikohåndtering i samfunnet også har sin egen agenda, hvor produksjon og fortjeneste i sin virksomhet står sterkt. Dette er noe som kan gå på bekostning av hensynet til andre aktører (Aven et al., 2004).

Hvordan menneskene forholder seg til risiko henger sammen med hva de assosierer med begrepet avhengig, hvor tidligere erfaringer og kunnskaper som de har om situasjonen påvirker forståelsen. Som vi ser fra perspektivene over, er det tydelig at risiko lett kan misforstås og bli tolket på forskjellige måter. Ekspertene innen disse feltene har ingen konsensus for hvordan kommunisere risiko, og hvordan vi forstår risiko (Aven et al., 2004). Det vil være viktig å huske på at det verken er mulig eller ønskelig å oppnå et samfunn uten risiko, da det kan gå på bekostning av individuell frihet. I mange tilfeller må vi rett og slett forholde oss til at fremtiden er usikker, på tross av analyser og vurderinger.

NOU skriver i sin rapport om et sårbart samfunn: *Risikoforståelsen kan påvirkes av generell kunnskap om vår tids farer og trusler. Den kan også påvirkes av lokal kunnskap om hvilke farer og trusler som det aktuelle området spesielt vil være utsatt for. Vanligvis vil den enkelte være mer motivert for å beskytte seg mot farer han eller hun har vært utsatt for tidligere enn*

den risiko som finnes som teoretisk kunnskap (NOU). Utfordringen knyttet risikoforståelsen i denne oppgaven kan være at den lokale kunnskapen innbyggere har om fjellskred ikke henger sammen med ekspertenes vurderinger.

Som vi har sett er hovedskillet mellom disse tilnærmingene å se på risiko som en reell risiko altså fra et objektivt perspektiv og fra et opplevd/subjektiv risiko perspektiv, hvor det sistnevnte trolig vil være det innbyggerne vektlegger. Vi skal i det følgende gå igjennom den subjektive opplevelsen av risiko, hvor vi ser på begrepet risikopersepsjon.

3.2 Risikopersepsjon

Risikopersepsjon vil være en viktig del av innbyggernes forståelse av fjellskredfare. Hvordan vi mennesker vurderer risiko har sammenheng hva vi opplever som risiko (Renn, 2008). Risikopersepsjon er et risikoperspektiv med utgangspunkt fra kognitiv psykologi, men hvordan mennesket oppfatter og vurderer risiko er også et tema innenfor det sosiologiske og kulturelle perspektivet på risiko. Det handler om hvordan man forstår, opplever og håndterer risiko og farer (Aven et al., 2004).

Begrepet handler om hvordan vi mennesker lager våre egne bilder av hva som er risiko ut fra individuelle forhold og kulturelle forhold (Boyesen, 2003). Vi konstruerer vår egen forståelse av hva som utgjør en risiko for oss, hvor risikabelt det er og i hvilken grad vi velger å akseptere uønskede hendelser (Aven et al., 2004). Forståelsen vi har av risiko er avhengig av hvilke kontekst den utspiller seg i og hvor man befinner seg i forhold til risikoen. Den subjektive forståelsen av risiko påvirkes av kunnskap, følelser, tillit og kultur. Hva hvert enkeltmenneske er i stand til å se for seg påvirker opplevelsen av risikoen, hvor subjektive vurderinger blir en sentral del av risikohåndteringsprosessen (Renn, 2008).

Når beslutningstakere på samfunnsnivå eller organisasjonsnivå skal forsøke å redusere risiko gjennom styring, må man se på hvordan publikum kulturelt og sosialt skaper sin egen risikoforståelse i de vurderingene som gjøres (Aven et al., 2004). Det finnes mange ulike tilnærminger som benyttes for å definere risiko på. «Økonomiperspektivet» ser for eksempel på risiko som en vurdering av usikkerhet. Denne usikkerheten blir vurdert som sannsynlighet, en «objektiv» statistisk sannsynlighet. Innen psykologien forsøker man å forklare hvorfor

publikums beslutninger ofte kan virke irrasjonelle gjennom å beskrive hvordan beslutninger tas under usikkerhet (ibid.).

Måten risiko defineres innen samfunnsvitenskapen er noe bredere, her ser man på alle aspekter av publikums opplevelser og følelser i forhold til hvilken risiko de står ovenfor. Her vil også konsekvenser risikoen har spille en sentral rolle. Denne måten å definere risiko på er nyttig når man studerer menneskenes forhold til risiko, fordi den inkluderer ulike aspekter innen risikovurderingen og ikke bare sannsynlighetstall for usikkerhet og konsekvenser (Aven et al., 2004). Risiko som en ventende fare (som faren for fjellskred) har som regel lav sannsynlighet for å inntreffe, men samtidig er konsekvensene store dersom en hendelse skulle inntreffe (Renn, 2008). For selv om sannsynligheten for at hendelsen vil inntreffe er liten, vil det være stor usikkerhet til *når og om* den uønskede hendelsen kan skje. Slike uønskede hendelser kan oppleves svært skremmende fordi de er så sjeldne.

Hvordan man opplever risiko er satt sammen av flere faktorer enn det naturvitenskapelige risikobegrepet og påvirker hvordan vi forstår konsekvensene av en uønsket hendelse. Det viser seg å være en sammenheng mellom hva man har opplevd av risiko og hvordan mennesker forholder seg til risiko. Hvordan mennesker oppfatter og opplever risiko vil være styrt av både individuelle forhold og kjennetegn fra den kulturen man er en del av (Boyesen, 2003). Ifølge Douglas og Wildavsky (Boyesen, 2003) er befolkningen bekymret for ulike risikoforhold avhengig av hvilke samfunn og kultur de er en del av. For eksempel vil arbeidsledighet eller forurensing oppleves som sentrale risikofaktorer, for andre kan krig der faren for liv og helse være den dominerende trusselen. Dette er noe som kan være en forklaring på hvorfor risikobegrepet er så vanskelig å forstå, ettersom man ikke skiller begrepet fra ulike hendelser.

Risikopersepsjon handler i stor grad hvordan vi mennesker konstruerer vår egne forståelse av risiko ut fra hvordan hvert enkeltmenneske forstår og opplever en fare (Renn, 2008). Det er altså en sammenheng mellom det vi mennesker tidligere har opplevd som risikofylt og hvordan vi forholder oss til risikoen (Boyesen, 2003). Det trenger med andre ord ikke bety at en risiko for meg er en risiko for deg. For at man skal kunne ha en «riktig» risikopersepsjon innebærer det at man har tilstrekkelig informasjon og kunnskap om en uønsket hendelse.

Hva man legger i akseptabel risiko vil av samme grunn kunne variere mellom ekspertene, politikerne og innbyggerne (ibid.). Det er også slik at de som er direkte berørt av fjellskredet vil ha en annen risikoopplevelse enn aktørene som jobber med sikkerheten. Hvordan kan man på best mulig måte oppnå en «felles» forståelse av risikoen? For å kunne svare på dette spørsmålet vil det være nødvendig å se på teorien om risikokommunikasjon.

3.3 Risikokommunikasjon

I påfølgende avsnitt ønsker jeg å presentere en kort gjennomgang av hvordan risikokommunikasjon har utviklet seg gjennom en relativt kort periode. Betydningen av denne utviklingen har påvirket hvordan vi forstår og opplever risiko. Fra risikokommunikasjon ble et fagfelt og frem til i dag har det vært store endringer i synet på hva formen for kommunikasjon skal inneholde og hvordan kommunikasjon skal utføres.

På 1970-tallet ble begrepet risikopersepsjon brukt innenfor teknologisk risiko. Teknologiske eksperter formidlet risiko gjennom datamateriale som den andre gruppen hadde vanskeligheter med å forstå. Befolkningens manglende evne til å sette seg inn i sannsynligheten for uønskede hendelser, og ikke minst se konsekvensene av slike hendelser ble av psykologene sett på som kognitive begrensninger. Med andre ord et hinder for å gjøre gode beslutninger (Boyesen, 2003). Både teknologer og psykologer dannet dermed et felles bilde av befolkningens oppfatninger og vurderinger av risiko, og mente det ikke samsvarte med deres bilde av risiko. Løsningen ble å utdanne folket slik at de ble bedre rustet til å forstå risiko og med risikokommunikasjon skulle man få en samlet forståelse av konsekvensene til en uønskede hendelser (Boyesen, 2003).

Det man ser er at befolkningens oppfatninger er blitt viktigere, og man prøver å finne ut hva som skal til for at alle involverte har den samme forståelsen av risikoen. Likevel vil vi i dag fortsatt finne forskjellige oppfatninger av risikobegrepet, hvor ekspertene blant annet forstår risikoen annerledes enn befolkningen (Boyesen, 2003). Når man kommuniserer risiko forsøker man å informere de berørte om risikoen slik at de forstår begrunnelsen som ligger bak en risikorelatert beslutning. I tillegg skal risikokommunikasjon bidra til at de ulike aktørene skal komme frem til en tilfredsstillende vurdering (Aven & Renn, 2010). Likevel handler risikokommunikasjon ikke kun om hvordan innholdet presenteres, men vi må også se på hvordan de berørte opplever og forstår risikoen de er utsatt for. Hvis innbyggerne har en

god følelse knyttet til en risiko, vil risikoen ansees som lavere enn hvis følelsen er dårlig. «Vellykket» risikokommunikasjon krever at de som kommuniserer risiko har kunnskap om befolkningens risikopersepsjon (Renn, 2008).

Risikopersepsjon er en virkelighet for oss mennesker ettersom risikovurderinger og de beslutninger som tas er ikke bare basert på tekniske vurderinger. Innbyggernes persepsjon og bekymringer må bli tatt hensyn til dersom risikobeslutninger og kommunikasjonen skal oppleves meningsfylt (Lundgren og McMacin (2013). Kunnskap om hvordan mennesker opplever risikoer og hvilke bekymringer som eksisterer er avgjørende for mennesker som står overfor en uønsket hendelse. Som et resultat av forskning på risikopersepsjon, der menneskers følelser spiller en sentral rolle i forståelsen av risiko har risikokommunikasjonen utviklet seg (Boyesen, 2003). Likevel er det utfordrende å oppnå en vellykket risikokommunikasjon (Lundgren og McMacin, 2013).

3.3.1 Utfordringer med risikokommunikasjon

Risikokommunikasjon er i sin enkelhet å kommunisere sannsynligheten for at en uønsket hendelse vil skje og mulige konsekvenser. Alle samfunn trenger en måte å kommunisere om nåværende, fremvoksende og utviklende risikoer. Det er en generell konsensus om at risikokommunikasjon er en toveisprosess mellom kommunikatoren (e) og mottakerne av meldingene. Risikokommunikasjon inneholder ulike definisjoner og forståelser som kan utfordre forståelsen av innholdet (Aven et al.,2004). Hvordan risiko kommuniseres er avgjørende for hvor mange som mottar informasjonen og hvordan den blir mottatt blant publikum. Ulike formål med risikokommunikasjon kan ifølge Aven og Renn (2010:168), deles inn i fire kategorier:

1. Utdanning og opplysning: Informere om risiko, resultater av risikoanalyser og styring av risiko.
2. Risikoopplæring og insentiver til endring i atferd: Informere om hvordan mennesker kan håndtere risikoer de blir eksponert for.
3. Fremme tillit til de som er ansvarlige for risikoanalyse og risikostyring: Forsikre tilhørerne om at de som er ansvarlige for disse oppgavene handler på en effektiv, rettferdig og akseptabel måte.

4. Involvering i risikorelaterte beslutninger og konflikthåndtering: Gi de berørte interessenter og representanter fra befolkningen mulighet til å delta i beslutninger om risiko.

Risikokommunikasjon kan være svært utfordrende og det finnes mange ulike definisjoner på hvordan risikokommunikasjon skal brukes. En utfordring som er knyttet til det å kommunisere risiko er det finnes så mange ulike definisjoner. En annen utfordring innenfor risikokommunikasjon er å forbedre publikums tillit og troverdighet til de aktørene som vurderer og håndterer risiko (Aven og Renn, 2010). Når man kommuniserer risiko om faren for et fjellskred vil det innebære mye usikkerhet, da ekspertene aldri vet helt sikkert når og hvordan utfallet blir. Dermed er det viktig å kommunisere det man vet på en slik måte at de berørte kan forberede seg og handle slik at risikoen blir minimal. Etter at risikopersepsjon kom i fokus ble ekspertene mer opptatt av hvordan risiko skulle kommuniseres og endret «enveiskommunikasjon» over til en reell dialog med publikum (Aven et al., 2004). Det er også blitt slik at ekspertene nå ser viktigheten av tilliten de har til publikum i risikohåndteringen. Risikovurderinger er ikke lenger bare begrenset til hvordan fysiske prosesser blir vurdert, men her må analytikerne skaffe seg innsikt i hvordan de sosiale systemene fungerer og hvordan aktørene utspiller sine roller (ibid.).

Risikokommunikasjon handler om å formidle de analysene en har om faktaene til menneskene og fokusere på forebyggende arbeid før en uønsket hendelse. Hvilke faktorer som påvirker risikoforståelsen og opplevelsen av risiko handler i stor grad om hvordan man forstår risikoen, som igjen blir viktig å presisere. Å kommunisere risiko kan være utfordrende av flere ulike grunner, hvor blant annet ekspertene sitter med fagkunnskap og begreper som kan være vanskelig å forstå for publikum. Det som blir viktig her er å kommunisere klart, ærlig og med medfølelse (Lundgren og McMakin, 2013). Kommunikasjon må dermed foregå på et nivå som publikum forstår, ettersom et budskap som er for vanskelig å forstå er vanskelig å erkjenne.

En god risikokommunikasjon handler i stor grad om to-veis dialog hvor partene deler kunnskap, erfaringer og informasjon. Hvorvidt tillit opprettholdes eller ikke er avhengig av hvordan kommunikasjon foregår mellom mennesker i forkant, under og i etterkant av uønskede hendelser (Aven et al., 2004). En stor utfordring er å kommunisere risiko med troverdighet hvor hensynet til opplevd risiko tas med i formidlingen. En person sin oppfattelse

av risiko er basert på egne vurderinger, verdier, perspektiver og erfaringer (Renn, 2008).

Dermed er det avgjørende at man har tillit til de som kommuniserer risiko for at risikokommunikasjon skal bli mottatt slik man ønsker.

Peter M. Sandman (1993) kaller seg spesialist innen risikokommunikasjon, og har blant annet skrevet en bok om hvordan man på best mulig måte kan kommunisere risiko. Han mener blant annet at hensikten med risikokommunikasjon ikke skal være å overbevise mennesker om hva som er riktig eller galt, men heller å gi mennesker den kunnskapen de trenger for å ta sine egne beslutninger på bakgrunn av den informasjonen de har fått (Sandman, 1993).

Beslutningen som tas bør baseres på refleksjoner ut fra den tilgjengelige kunnskapen de har fått i tillegg til egne preferanser (Aven & Renn, 2010). For å få størst mulig utbytte av risikokommunikasjon må man tilpasse informasjon til den gruppen man henvender seg mot. Dette kan også være utfordrende da vi mennesker har forskjellige oppfatninger av risikobegrepet. Dermed må man ha en god oversikt over hvilke publikum man har og derfra utarbeide seg strategier for hvordan man går frem for å kommunisere risiko (Aven og Renn, 2010). Ved å ha oversikt over de kulturelle overbevisningene til publikumet vil man ha et bedre utgangspunkt for å treffe deres interesser og for å få et større engasjement. Forståelse for bekymringene blant publikum innebærer at de som håndterer risikoen anerkjenner at risikoen kan skape både frykt, angst og sinne blant de berørte partene (Sandman, 1993).

Det sentrale her er å vise forståelse overfor publikums risikopersepsjoner (Renn, 2008). Ved å inkludere publikum vil de lettere kunne akseptere beslutninger som tas. Når de opplever å bli tatt hensyn til, er det lettere å akseptere risikoen. Er risikokommunikasjon basert på tillit vil de som er berørt av risikoen trolig føle seg tryggere, blant annet fordi de opplever seg ivaretatt og det skaper en gjensidig forståelse av risikoen (Renn, 2008). Etersom problemstillinger ser på hva tillit i risikokommunikasjon har å si for innbyggernes forståelse av risikoen vil vi i det følgende kapitlet se på begrepet tillit.

3.4 Tillit

Tillit en avgjørende faktor i alt sosialt liv, det er blant annet forventningene man har til systemer som vi omgir oss med i dagliglivet. Uten tillit ville ikke samfunnslivet fungert optimalt, og uten tillit vil heller ikke risikokommunikasjon være tilfredsstillende (Aven et al., 2004). Tillit er en viktig faktor for å oppnå en «vellykket» risikokommunikasjon. Her vil ikke

enveis kommunikasjon eller formidling av informasjon være tilstrekkelig for å bygge tillit mellom partene (ibid.). Tillit er nøkkelen for informasjon og skal oppleves som troverdig. Gjennom god dialog og oppfølging med de som er utsatt for risiko vil tillitten øke og tillit skaper trygghet. Har man oversikt over innbyggernes persepsjoner før man utarbeider strategier for hvordan man skal kommunisere risiko, vil innbyggerne trolig ha mer forståelse av risikoen og det vil være mindre rom for misoppfatninger (Aven og Renn, 2010). Hvis kommunen ikke tar hensyn til befolkningens vurdering av risiko, vil de oppleve sinne, bekymring og mistillit (Sandman, 1993).

Denne oppgaven ønsker å se på hvordan tillitsrelasjoner mellom Sentrale aktører (herunder ekspertene) og innbyggerne kan påvirke risikoforståelsen. Tillit i denne oppgaven handler om innbyggerne har tillit til de som kommuniserer risikoen og om de har tillit til det som kommuniseres. Vi skal her se på hvordan kommunen kan bygge tillit i kommunikasjonsprosessen, og hvordan tillit/mistillit kan påvirke risikoforståelsen. Renn (2008) hevder at en god kommunikasjonsprosess mellom de involverte partene kan bidra til større tillit, åpenhet og aksept om risikoen som blir formidlet. Når vi snakker om å ha tillit til noe, for eksempel om å ha tillit til kommunen, handler det blant annet om å stole på at ting skal skje og at andre vil gjøre det man forventer. Tillit er menneskenes følelser av at andres ærlighet, godhet og dyktighet er til å stole på. Tillit medføre ofte at vi overfører makt til personer eller et system som skal handle etter mitt/samfunnets beste (Sandman, 1993). Vi må kunne bli vist tillit for å gi tillit, samtidig må forventninger kommuniseres slik at det blir en felles forståelse av forventningene (ibid.). Tilliten blir sett i forhold til egne verdier, hvor innbyggernes tillit til en kommune er bygget på forståelsen de har av motiv og handling. Hvis for eksempel de berørte innbyggerne opplever at kommunen har de samme verdiene, vil de ha større tillit til at kommunen kan håndtere risikoen på en god måte (Lundgren og McMakin, 2013).

Tillit handler også om den usikkerhet alle opplever ved ikke å kunne vite eller ha informasjon om framtiden, og da spesielt når det gjelder andre menneskers framtidige handlinger. Usikkerhet er et kontinuerlig trekk ved menneskelig interaksjon, og tillit opprettholder stabile relasjoner mellom sosiale aktører (Aven et al., 2004). For å unngå mistillit er det blant annet viktig at de sentrale aktørene er til stede og lytter til innbyggerne. De må også kunne gi svar på en ordentlig måte, og si hva de vet og ikke vet. Som et resultat av å gi innbyggerne

tilstrekkelig informasjon før beslutninger tas, vil de ha nok kunnskap til å ta gode beslutninger for seg selv. (Sandman, 1993).

I *consequence of modernity* (1990) tar Giddens for seg hva moderniteten gjør med det personlige live og ikke minst samfunnet. Det sentrale her er individers tillit til symbolske tegn, og ekspertsystemer blir vesentlig for modernitetens eksistens. Ekspertsystemer er ifølge Giddens systemer av teknisk art eller faglig kunnskap som organiserer store områder av det materielle og sosiale mønsteret vi lever i dag (Giddens, 1990:27). Ekspertsystemer kan for eksempel være flytrafikk, som er et system vi tilsynelatende tar for gitt og har tillit til, men som likevel innebærer en viss form for risiko. Giddens definisjon på tillit:

” Tillit kan defineres som tillit til påliteligheten til en person eller et system, angående et gitt sett av utfall eller hendelser, kjærlighet til en annen, eller til riktigheten av abstrakte prinsipper ” (Giddens, 1990:34).

Det er to former for tillit i denne definisjon, der tillit mellom mennesker som kjenner hverandre godt og viser pålitelighet til hverandre er den ene, mens den andre formen er tilliten til ekspertsystemene. Ifølge Sandman (1993) aksepterer folk flest vaksinasjoner og andre potensielt risikofylte medisinske prosedyrer (til tross for at legen informerer om mulig risiko og bivirkninger) fordi vaksinasjonen er frivillig; avgjørelsen er pasientens. Sandman hevder også at den som bærer risikoen får fordelene og risikoen blir derfor ansett som rettferdig. Grunnsteinen for vår vi aksept er at de fleste av oss stoler på legene våre. Tillit vi har til legene våre er så store at vi gir lite oppmerksomhet til risikoinformasjonen de gir (ibid.). Å ha tillit til de som formidler risiko har mye å si for om man aksepterer risikoen eller ikke (Aven et al., 2004).

Ifølge Giddens (1990) er ekspertsystemer et system bestående av teknisk eller profesjonell ekspertise som ikke er til stede i tid og rom, hvor vi ikke har noen andre valg enn å ha tillit til systemene til tross for at vi ikke har kunnskap om hvordan de fungerer. For eksempel tør vi sette oss i et fly, selv om vi ikke forstår hvordan en flymotor er bygget opp. Med å ikke være til stede i tid og rom mener Giddens for eksempel at penger er løsrevet fra kontekst og kan sendes rundt uavhengig av tid og sted (ibid.). Slik jeg forstår Giddens er tillit essensielt for alle deler av samfunnet, til tross for at konteksten av tillit har endret seg i det moderne samfunn. Tidligere var tillit knyttet ansikt-til-ansikt-relasjoner, mens nå hvor sosiale

relasjoner er løsrevet fra sine lokale kontekster er vi ikke bare avhengig av tillit til personer, men like mye til symbolske tegn, teknologi og ekspertkunnskap (Giddens, 1990). Giddens' poeng er at de aller fleste deler av (sen)moderne samfunn er avhengig av denne typen abstrakt og person uavhengig tillit til «ekspertsystemer» ettersom de besitter kunnskapen vi søker i ulike scenarioer.

Tillit er alltid knyttet til spesifikke omstendigheter eller hendelser, som for eksempel fjellskredproblematikken. *Tillit gjøres til den eneste veien til å sikre sosial orden. Her er utgangspunktet hele tiden den sikre siden i differensen. Dermed får man et underskudd når det gjelder å forklare tillitens risiko. For tilliten til våre systemer - enten det er pengesystemet, politiske institusjoner eller matvaresystemet - er når det kommer til stykket ubegrunnbar. Vi må på en eller annen måte ta det for gitt at disse systemene fungerer til det beste for oss, og det er i denne forstand man kan si at tilliten til disse systemer kommer i stand til tross for at det eksisterer et underskudd på informasjon* (Bakken, 2013:35). Vi må med andre ord forholde oss til en blanding av det å vite, men også det å ikke vite. Det er akkurat det som gjør tillit så viktig.

3.5 Planlegging i møte med uønskede hendelser

I dagens samfunn er man ikke lengere villig til å godta at menneskelig svikt er årsaken til ulykker. Nå ser man gjerne på koblingene mellom teknologi, individ og organisasjon, der sikkerheten er skapt gjennom gode systemer for ledelse og planlegging (Aven et al., 2004). Vi har ulike måter å styre sikkerhet og risiko i samfunnet på avhengig av hvilke aktører og virkemidler som benyttes. For å si litt generelt om samfunnsplanlegging så dreier det seg i hovedsak om at planleggerne innhenter og bearbeider seg kunnskap om nåtid og fortid (Aven et al., 2004:31). Kunnskapen skal være grunnlaget til å fatte beslutninger om tiltak for å få en ønsket fremtid. Målet er å få et robust samfunn der man er i stand til å vurdere samfunnets evne til å hindre at uønskede hendelser skjer og konsekvensene av disse. Samfunnet skal være i stand til å håndtere eventuelle skadevirkninger når uønskede hendelser skjer og komme tilbake til normaltilstand så raskt som mulig (Aven et al., 2004:32).

Den største delen av sikkerhetsstyringen i samfunnet skjer gjennom lover, forskrifter, programmer og prosedyrer, men hvilke fokus og særtrekk en organisasjon har vil henge sammen med *sikkerhetskulturen*. Aven et al (2004:34) sier at: *Sikkerhetskulturen handler om*

den kollektive forståelsen av hva som er farlig og hvordan en bidrar til å redusere farene. Ofte vil valg av sikkerhetstiltak bli avveid mot økonomiske og tidsmessige hensyn, og organisasjonens sikkerhetskultur vil kunne virke avgjørende for om en velger snarveier og lettvinne løsninger på bekostning av målene for sikkerhet. Organisasjoner som har en positiv sikkerhetskultur vil også ha kommunikasjon som er bygget på gjensidig tillit, felles oppfatning om betydningen av sikkerhet og tillit til organisasjonens sikkerhetshåndtering (Aven et al., 2004).

For å få best mulig utbytte av samfunnsplanleggingen bør kommunen forsøke å skape planleggingsprosesser der man trekker inn berørte parter så tidlig som mulig i kommunikative prosesser. Aven et al (2004) mener at hvis man inkluderer berørte parter tidlig i prosessen vil de kanskje kunne endre sin «risikoadferd» og være enklere å samarbeide med.

3.6 Oppsummering av teori

Risiko er noe man hver dag utsettes for, og vi gjør valg i forhold til disse. Begrepet risiko er noe vi aller fleste kobler til en potensiell fare eller en uønsket hendelse. Hvis man derimot går nærmere inn på begrepet, som vi har gjort i dette kapittelet og ser på hvordan mennesker forstår risiko er det flere paradokser vi må se etter. Et av dem er at man veldig ofte skiller mellom det som regnes som ekspertenes forståelse av risiko og av de menneskene som utsettes for risiko. Utfordringen her kan være at politiske avgjørelser går på tvers av de holdningene innbyggere har til konsekvensene av en risiko.

Ser man på forskningen på risikoforståelser henger forståelsen av risiko sammen med hvordan konsekvensene av en hendelse påvirker oss. Hvordan vi forstår risiko har mye å si for hvilken påvirkning den har for oss og her vil forståelsen også være preget av hvilke tilnærminger vi har til risiko. For å tilpasse oss ulike farer og sikre oss mot dem, forsøker man blant annet gjennom risikostyring å redusere de økonomiske konsekvensene en naturkatastrofe kan ha. Det har ført til at flere myndigheter nå går bort fra å fokusere på å håndtere skader etter at en katastrofe har inntruffet, til å støtte finansielle instrumenter som skal redusere konsekvensene som for eksempel varslingsystemer og fysiske endringer i naturen.

Hvordan vi forstår og håndterer risiko er subjektivt betinget og det kan være stor uenighet om hva som utgjør en risiko. Kjennetegn ved kulturen vil være avgjørende for hvilke fokus

aktørene i denne sammenheng har på sikkerhet. Både verdier, holdninger, kunnskap, erfaringer og ikke minst politikk vil være med på å påvirke hva den enkelte (samfunn) aksepterer av risiko. Hvordan sentrale aktører kommuniserer risiko vil bære preg av hvordan risikoen er forstått og vurdert, men også hvem det er vurdert av. Risikokommunikasjon er i seg selv svært utfordrende fordi man kommuniserer usikkerhet. I tillegg til å informere om risikoen, skal man også informere om hvordan vi mennesker kan håndtere faren. Det handler om hvordan man på best mulig måte kan fremme tillit, hvor kan gjennom involvering skal gi berørte mulighet til å delta i beslutninger. Det er med andre ord mange ulike faktorer man må ta hensyn til når man kommuniserer risiko, deriblant risikopersepsjon. En viktig del av risikokommunikasjon er å være bevisst på risikopersepsjon ettersom innbyggernes kunnskap, emosjoner og verdier påvirker deres opplevelse og forståelse av risikoen.

4.0 Metode

I dette kapitlet vil jeg presentere og forklare mine valg av forskningsdesign og metode. Jeg vil i dette kapitlet gjøre rede for hvordan jeg har gått frem i gjennomføringen av avhandlingen og mine oppfatninger av oppgavens reliabilitet og validitet. I tillegg presenterer jeg hvilke utfordringer jeg har møtt på underveis, både ved valg av metode, gjennomføring av intervjuer og ved utforming av oppgaven.

Jeg har i hovedsak valgt kvalitativt forskningsintervju som metode, hvor jeg som forsker ønsker å innhente primærdata basert på direkte kontakt med kildene. Jeg har også studert dokumenter som beredskapsplaner og ROS-analyser i kommunen som er mine sekundærdata.

Denne oppgaven har som målsetning å svare på problemstillingen:

Hva har tillit i risikokommunikasjon å si for innbyggernes forståelse av risiko?

Denne oppgaven vil utforske hva tillit i risikokommunikasjon har å si for hvordan menneskene som er berørt av fjellskredfaren forstår risikoen. I denne sammenheng handler tillit om hvorvidt de berørte har tillit til det som blir kommunisert og til de som kommuniserer risikoen. Sett i sammenheng med risikopersepsjon så søker oppgaven å få frem hvordan kommunen på best mulig måte kan kommunisere risiko slik at det blir en felles forståelse av fjellskredfaren. For å belyse på problemstillingen er det blitt utviklet 3 forskningsspørsmål. Disse forskningsspørsmålene uttrykker tydeligere hva undersøkelsen ønsker å oppnå.

Følgende forskningsspørsmål er utformet for å belyse problemstillingen:

1. Hvilke konsekvenser har sosial vs. objektiv risikotilnærming for risikoforståelsen hos ulike aktør(grupp)er?
2. Har sentrale aktørers risikokommunikasjonen bidratt til en felles forståelse?
3. Hvilke faktorer kan påvirke hvordan risikoen blir oppfattet og forstått av de menneskene som skal leve med usikkerhet til fjellskredfare?

I denne oppgaven søker forskningsspørsmålene å se på hvordan ulike tilnærminger til risiko kan påvirke risikoforståelsen. Her søker oppgaven også å se på om risikokommunikasjon har ført til at de berørte aktørene har en felles forståelse av fjellskredfare. Det siste forskningsspørsmålet ser på ulike faktorer som kan påvirke hvordan de berørte innbyggerne forstår og opplever fjellskredrisikoen. For å svare på problemstillingen vil det være nyttig å se på hvordan de subjektive opplevelsene omkring usikkerhet og frykt kan påvirke forståelsen av risiko. Forskningsspørsmålene jeg har valgt er brukt i forbindelse med utvalg av teori, i tillegg brukt som bakgrunn for analyse av data.

4.1 Forskningsdesign

Den kvalitative metoden vektlegger nyanser og detaljer knyttet til forhold ved studieobjektet, og egner seg best gjennom en fortolkende vitenskapstilnærming (Jacobsen, 2005).

Problemstillingen jeg har formulert har ført til at jeg har valgt å anvende case-studie som forskningsdesign, ettersom jeg ville gå i dybden av fjellskredproblematikken og undersøke individers opplevelse av dette fenomenet. På bakgrunn av at formålet med denne studien er å belyse hvordan tillit i risikokommunikasjon kan påvirke individers opplevelse av fjellskredrisikoen, vil det være nødvendig å gå i dybden av dette fenomenet.

Jeg startet min forskningsprosess med å lese meg opp på tidligere forskning og teori omkring risiko tilnærminger, risikokommunikasjon og risikopersepsjon. Min forståelse av begrepene ble formet ut ifra allerede eksisterende teori, som la føringer for hva jeg valgte å fokusere på i denne undersøkelsen. Ved bruk av deduktiv metode har jeg valgt å gå fra teori til empiri med utgangspunktet å forsøke å bekrefte antakelser gjennom data og empiri (Jacobsen, 2005).

Oppgaven vil utforske hva som kan utfordre sentrale aktørenes risikokommunikasjon, og ved å se dette sammen med risikopersepsjon søker oppgaven å få frem nyanser i risikoforståelsen hos de ulike informantene. Videre søker oppgaven å forklare hva tillit kan bety for innbyggernes forståelse av den ventende fjellskredet. På bakgrunn av dette er det valgt å bruke en kvalitativt eksplorativ fremgangsmåte for å forsøke å få mer innsikt i informantenes egen forståelse av fenomenet (Jacobsen, 2005).

4.2 Utvalg

I valg av informanter har jeg brukt et ikke-tilfeldig utvalg, da jeg i hovedsak ønsket å snakke med personer som har kvalifikasjoner til å utale seg om fenomenet jeg ønsker å studere. De jeg har valgt å kalle sentrale aktører er personer fra NVE, NGU og kommunen, ettersom det er de som jobber med vurderingen og risikokommunikasjon av selve fjellskredproblematikken. Jeg har valgt å kalle de som «Sentral aktør 1-3» i oppgaven for å opprettholde anonymiteten. Når det gjelder innbyggerne i kommunen har jeg snakket med lokalbefolkningen i Manndalen, deriblant 2 direkte berørte av fjellskredfaren og 3 indirekte berørte. Disse informantene omtaler jeg som «innbygger 1-5» igjennom oppgaven. Jeg har heller ikke her valgt å skille mellom de direkte berørte og indirekte berørte av samme grunn.

I søket etter informanter til denne oppgaven har fokuset vært på at personene må ha kjennskap til temaene som vektlegges i denne masteroppgaven. I tillegg til intervjuene jeg har gjort har jeg snakket med flere av innbyggerne som bor i Manndalen, som ikke har tilknytning til scenarioet slik som informantene mine. Dette gjorde jeg for å få et innblikk i hvordan de opplever fjellskredfaren og for å finne ut deres forståelse om problematikken. Dette var interessant fordi det var mange ulike meninger om fjellskredproblematikken.

Utvalget blant de sentrale aktørene var nærmest gitt på forhånd, på grunn av deres stilling og ansvarsområdet. Ved et enkelt søk på internett vil man finne ut hvem som jobber med fjellskredproblematikken i de ulike institusjonene. Det var heller ikke vanskelig å finne personer som var villig til å stille på intervju. I søket etter personer som bor i området var det ikke særlig utfordrende å finne noen ettersom jeg har kjennskap til bygda, og vet hvilke personer som bor/eller har bodd i utslagsområdet. Grunnen til at jeg kjenner til disse personene er at jeg selv er oppvokst i Manndalen.

4.2.1 Intervju som metode

Jeg utledet intervjuguden ut ifra teori om risikoforståelse, risikopersepsjon og risikokommunikasjon der alle temaene hadde fokus på fjellskredproblematikken i Manndalen. Dette samsvarer med en deduktiv forskningsstrategi, der en som nevnt benytter seg av teori for å blant annet utlede intervju spørsmål (Jacobsen, 2005). Jeg skal med denne oppgaven forstå og ikke minst analysere hva tillit i risikokommunikasjon har å si for innbyggernes forståelse av fjellskredfaren.

Etter datainnsamlingen endret jeg imidlertid problemstilling, ettersom daværende problemstilling ikke reflekterte funnene i denne studien. Arbeidet med problemstillingen er en prosess som pågår gjennom hele forskningsprosjektet, og utformingen påvirkes av de data forskeren samler inn (Thagaard, 2009). Den tidligere problemstillingen min var: «Hva har sentrale aktørers risikokommunikasjon å si for innbyggernes risikoforståelse av faren for fjellskred ved Gámanjunni 3». Funn viser imidlertid at tillit har stor påvirkning på de berørtes risikoforståelse og det var grunnlaget for endring av problemstillingen.

For å få svar på problemstillingen har jeg snakket med sentrale aktører og lokalbefolkningen om deres tanker omkring temaene. Funnene som denne oppgaven er basert på er intervjuer gjort med personer som har tilknytting til problemstillingen, som jeg mener er personer med god oversikt over temaene som oppgaven ønsker å finne mer ut av. Det ble laget ulike intervjuguider for de sentrale aktørene, samtidig som informantene i Manndalen fikk samme spørsmål. Ved å bruke intervjuguider som var tilpasset de ulike aktørene kunne det stilles spørsmål som var relevante for problemstillingen. Dette mener jeg er hensiktsmessig med tanke på kunnskapen sentrale aktører har om problematikken og lokalbefolkningens (direkte/indirekte berørtes) forståelse av fjellskredscenarioet. Dette vil gi et innblikk i hvordan de ulike aktørene opplever risikokommunikasjon og hvilke bakgrunner de har for deres forståelse av fjellskredfaren.

Når det gjelder gjennomføring av intervjuene valgte jeg å benytte meg av semi-strukturert intervju. Et semi-strukturert intervju brukes for å få tak i informantens oppfatninger og holdninger, hvor denne intervjuformen etter min mening vil gi en større forståelse av hvordan informantene forstår, oppfatter og mener omkring risiko. Denne intervjuformen fungerer som en samtale hvor jeg som intervjuer kan komme med tilleggsspørsmål utover den allerede

eksisterende intervjuguiden (Jacobsen, 2005). Intervjuguden har vært et godt hjelpemiddel under samtalene, selv om jeg har hatt fokus på at det skal være et åpent intervju. Ettersom Jacobsen (2005) mener hensikten med kvalitativt intervju er å komme nærmere informantens opplevelse av temaet, har det vært viktig for meg å la de få snakke fritt innenfor intervjuguidens rammer. Ut fra flere av svarene jeg fikk ved det første intervjuet kunne jeg se at enkelte av spørsmålene overlappet hverandre og dermed endret jeg noen av spørsmålene til neste intervju.

Intervjuene jeg har hatt har foregått på ulike måter både på grunn av avstand, men også på grunn av tidskjemmet som var satt opp for innhenting av data. Jeg har gjort 2 intervjuer på telefon, ett intervju har foregått gjennom skriftlig kommunikasjon pr e-post og 5 intervjuer ansikt til ansikt. Det skal sies at de personene jeg har snakket med personlig, har foregått mer som en samtale enn de jeg ikke har møtt ansikt til ansikt. I telefonintervjuene fikk informantene mulighet til å snakke fritt, og jeg kunne stille oppfølgingsspørsmål på direkten. Utfordringen var at jeg ikke hadde mulighet til å bruke båndopptaker, så intervjuet ble skrevet ut umiddelbart etter samtalen. Ikke alt var like enkelt å få skrevet ned, så i ettertid har jeg måtte kontakte de igjen for å få mer utdypende svar.

«E-post» intervjuet gikk ut på at jeg sendte ut intervjuguden der informanten fikk beskjed om å svare utfyllende på spørsmålene. Denne måten å gjøre intervjuer på legger flere begrensninger for hvilke svar jeg får, også når det gjelder oppfølgingsspørsmål. Likevel opplevde jeg at svarene var svært utfyllende og jeg fikk mye data ut av spørsmålene da de fikk god tid til å sette seg inn i hvert spørsmål. Jeg tenker også at svarene kunne vært annerledes om jeg hadde fått et ansikt til ansikt intervju med informanten. Dette kan være en svakhet ved oppgaven ettersom jeg ikke får et personlig inntrykket av informanten, men tenker svarene likevel ville vært noenlunde det samme uavhengig av avstanden mellom oss. Det må nevnes at det har vært mulighet for å sende oppfølgingsspørsmål der hvor noe har vært uklart. Dette gjelder for alle informantene i denne oppgaven, der alle har vært villige til å svare på spørsmål som jeg har lurt på i ettertid av intervjuene.

Intervjuguiden har vært tilpasset informantens utgangspunkt da med tanke på deres posisjon. De sentrale aktørene har fått mer eller mindre den samme intervjuguiden med litt tilpasning til deres ansvarsområde og stilling. Innbyggerne på sin side har fått en intervjuguide som går på

deres forståelse og opplevelse av risikoen. Dette har gitt meg mulighet til å undersøke begge sider av risikokommunikasjon. Altså fra de som kommuniserer risiko og de som mottar informasjonen.

I og med at jeg tilpasset intervjuene ut fra informantenes bakgrunn ser jeg på som en styrke for å få mest mulig ut av intervjuene. Jeg har også stilt veldig konkrete og presise spørsmål for å unngå misforståelser underveis, selv om flere av spørsmålene kunne gi et snev av tankevirksomhet. I forkant av intervjuene ønsket jeg at informantene skulle forstå min bakgrunn, motivasjon for intervjuet og hensikten med oppgaven. Derfor fikk alle informantene et informasjonsskriv i forkant som de måtte godkjenne før intervjuet kunne starte. Ved å sende ut informasjonsskrivet i forkant av intervjuet unngikk jeg misforståelser, og informanten fikk en «hands up» før selve intervjuet. Intervjuene var satt til å vare rundt 60 minutter og ingen av intervjuene varte noe særlig lengere. Under ansikt til ansikt intervjuene benyttet jeg meg av båndopptaker, og kunne lagre de anonymt på pc for å gjøre transkriberingen enklere. Dette har jeg fått skriftlig tillatelse til å gjøre av samtlige informanter.

Intervjuguiden hadde tre temaer som handlet om risikoforståelse/risikoopplevelse, risikokommunikasjon og beredskapsplanlegging. Grunnen til at jeg hadde valgt å dele intervjuguiden min opp etter disse temaene var ut ifra teorien faktorer som spilte inn i forståelsen av risiko. Hvordan man kommuniserer risiko og hvordan informasjonen blir forstått henger sammen med innbyggernes risikopersepsjon. Når det gjelder dataene fra analysen har jeg i stor grad gjengitt informantenes oppfatninger i sitater. Mine fortolkninger som forsker vil komme frem gjennom diskusjonen, hvor det også understrekes hva som er min forståelse av empirien.

4.2 Dokumentstudier

Det finnes viktige dokumenter som ligger til grunn for å undersøke hvilke vurderinger som er gjort i forhold til fjellskredfarer. Dokumentene som i denne oppgaven er gjenstand for analyse vil som nevnt tidligere være en sekundærkilde (Jacobsen, 2005). Det vil si at dokumentet er nedtegnet av andre, for så å fortolkes av forskeren ut fra formålet med analysen. Denne type data kan vært innsamlet og brukt i en annet formål enn den forskeren har (ibid.). I min studie har jeg imidlertid sett på Kåfjord kommunens risikoanalyse knyttet til fjellskredrisikoen.

Dette dokumentet var med på å gi et verdifullt innblikk i kommunens risikovurdering. Jeg har fått tilgang til risikoanalysen gjennom en av informantene mine, da kommunen ikke legger risikoanalysene tilgjengelig på nett.

4.3 Reliabilitet og validitet

Reliabilitet handler om forskningens pålitelighet og knyttes til at forskeren redegjør for hvordan data utvikles (Jacobsen, 2005). Hvilke valg man gjør metodisk og hvordan man gjennomfører dette kan påvirke resultatet, hvor det blir viktig å skille mellom informasjon og vurderinger av denne informasjonen man får (ibid.). Dataen som er analysert i denne oppgaven er tolket gjennom min forståelse av temaet, og på bakgrunn av det teoretiske utgangspunktet jeg har valgt. Derfor vil det være vanskelig å si noe om hvordan en annen forsker hadde gått frem for å få svar på en slik problemstilling.

Min forforståelse av fjellskredfare har i stor grad vært med å forme oppgaven, og den problemstillingen jeg til slutt landet på. Det bilde jeg hadde på forhånd var at innbyggerne hadde ulike syn på risikoen og jeg ble fortalt at det var en «gnist» mellom de sentrale aktørene og de berørte innbyggerne. Likevel visste jeg ikke hva som lå bak denne gnisten, men jeg ville finne ut hva som lå bak dette ulike synet på problematikken, noe som ble avgjørende for valg av problemstillingen. Jeg har gjennom hele oppgaven forsøkt å holde et nøytralt og åpent sinn, hvor jeg har vært svært bevisst på å ha en objektiv holdning til problemstillingen.

I denne oppgaven har jeg benyttet meg av ulike måter å innhente data på, noe jeg ikke tror påvirker funnene i oppgaven, ettersom informantene har fått mulighet til å uttrykke seg fritt rundt deres meninger om fjellskredproblematikken. Ved å blant annet innhente empiri skriftlig, har det vært lite rom for misforståelser rundt spørsmål og svar, men mulig en begrensning på utdypelse av svarene. Ettersom man kan få mye informasjon ved å innhente data ansikt- til ansikt, kan det være fare for at jeg ikke har fått all tilgjengelig informasjon om temaet som studeres. Likevel synes jeg at fikk ut mye viktig informasjon fra alle intervjuene. I ansikt- til ansikt intervjuene har jeg benyttet meg av båndopptager, dette har gitt meg frihet til å være aktiv i samtalen, og jeg har fått mulighet til å stille oppfølgingsspørsmål direkte underveis. De muntlige intervjuene er også transkribert, hvor jeg i oppgaven også har benyttet direkte sitater for å få frem informantenes uttalelser på en ærlig og oppriktig måte. Her er det

også viktig å ta høyde for at det kan finnes avstander mellom det informantene sier at de mener, og hva de faktisk mener.

Å lese meg opp på teorien i forkant av intervjuene har vært en stor fordel for min del. Ved å ha god kunnskap om temaene i forkant av datainnsamlingen følte jeg meg tryggere som intervjuer, og det ga meg også mulighet til å forstå situasjon fra en annen vinkel enn om jeg hadde gjort det motsatt. Likevel er det de menneskene som er intervjuet i oppgaven som bestemmer hva slags informasjon som kommer inn og dermed vil jeg påstå at en kvalitativ tilnærming på oppgaven vil medføre en høy intern gyldighet (Jacobsen, 2005).

Oppgaven kan ikke sies å være generaliserbar for alle kommunene med fjellskredfarer i Norge, noe oppgaven heller ikke har hatt mål å la seg gjøre. Likevel er funnene interessante i forhold til å belyse problemstillingen i dag. Man kunne fått helt andre resultater om man gjorde den samme undersøkelsen med de samme respondenter et stykke frem i tid, ettersom risikopersepsjon hele tiden påvirkes og stadig endres. Det kan allikevel tenkes at oppgavens funn kan være interessante for andre kommuner med samme problemstilling. Da med tanke på hva de burde ta hensyn til underveis i risikokommunikasjonsprosessen, hva som er viktig å ha kunnskap om og hvilke konsekvenser valgene eventuelt kan få i ettertid.

Validitet handler om forskningens gyldighet og om man klarer å måle det man hevder man skal undersøke (Thagaard, 2009). Mine subjektive meninger, forkunnskaper og forståelse av innsamlet data vil prege konklusjonene som gjøres i oppgaven. I oppgaven har jeg hatt fokus på å finne relevant informasjon tilknyttet oppgavens problemstilling. Gjennom det teoretiske rammeverket og det empiriske dataene har jeg forsøkt å svare på oppgavens problemstilling.

For å øke oppgavens mulighet til å besvare problemstillingen tilfredsstillende er det kritisk at respondentene gir riktig informasjon (Jacobsen, 2005). Kommunikasjon ansikt til ansikt er nøkkelen til å utvikle personlig tillit da denne etableres gjennom sosial aktivitet. I tillegg er ansikt til ansikt kommunikasjon avhengig av bestemte relasjoner mellom mennesker og deres hverdagskontekster (ibid.). I og med at jeg ikke fikk mulighet til å møte alle informantene på denne måten, kan det ha påvirket funnene i denne oppgaven som jeg nevnte lengere opp. Relasjon og tillit i en intervjusituasjon anser jeg som svært viktig for at informantene skal kunne åpne seg og stole på at dataene håndteres på en troverdig måte. Det skal sies at jeg opplevde at både NVE og NGU var til dels veldig objektive i deres svar, og jeg følte at de var

veldig bevisst på at de snakket på vegne deres institusjon, noe jeg tror kan ha påvirket hvordan de valgte å svare på enkelte av spørsmålene.

Ved å kun inkludere en kommune og deres arbeid med fjellskredfare kan muligens svekke validiteten på oppgaven, da man ikke har mulighet for å kvantifisere funn (Jacobsen, 2005). Likevel kan det tenkes at en slik problemstilling utfordrer risikokommunikasjon i andre kommuner ettersom tillit kan bli sett på som en indikator for hvor godt en kommunes beredskapsplanlegging fungerer.

4.4 Feltarbeid i egen kultur

Ifølge Cato Wadel (2014) medfører også store utfordringer å gjøre feltarbeid i egen kultur ettersom det finnes mange elementer ved kulturen som aktørene og forskeren tar for gitt. Dette på tross av at forskeren har fordelen av å snakke samme språk som aktørene i det miljøet han eller hun studerer. På den andre siden kan en forsker som er observatør i sin egen kultur lettere få en forståelse av informantenes situasjon (Thagaard, 2009:79). Ifølge Wadel er det mange av utfordringene for feltarbeideren som studerer i egen kultur, for eksempel spørsmål som ville være naturlig å stille i en fremmed kultur ofte ikke blir stilt dersom en gjør feltarbeid "hjemme", fordi svarene virker så selvsagte. Det er derfor spesielt viktig for en feltarbeider i egen kultur å være «sosiolog på seg selv» (Wadel, 2014:79). Når jeg som forsker i «utgangspunktet» er innenfor det miljøet jeg studerer har jeg på mange måter et godt grunnlag for forståelse av det fenomenet som studeres. På den andre siden sier Tove Thagaard (2009:203) at tilknyttingen til miljøet kan føre til at forskeren overser det som er forskjellig fra egne erfaringer. Forskeren blir på denne måten mindre åpen for nyanser i de situasjonene som studeres. Mitt utgangspunkt har vært å oppnå et perspektiv hvor jeg ser min egen kultur med andres øyne (Thagaard, 2009).

Jeg som forsker har hele tiden vært bevisst på min rolle og har gått inn i denne rollen med et åpent sinn, hvor jeg personlig har vært åpen for å tilegne meg en forståelse av hvordan mine informanter opplever situasjonen. Likevel er det viktig for meg at jeg presenterer mitt ståsted som forsker slik at leserne selv kan vurdere tolkningene på bakgrunn av dette (Thagaard, 2009). Derfor blir spørsmålet om validitet (i den forstand at jeg har gjort et feltarbeid i min egen kultur), knyttet til de mulighetene leseren har for å vurdere hvordan mitt ståsted kan ha påvirket tolkningen av resultatene.

4.4 Styrker og svakheter ved valg av metode

Styrken ved å anvende en kvalitativ metode (hvor man i hovedsak benytter åpne intervju) er at man får en god forståelse av temaet som undersøkes. Dette gjør det mulig å knytte intervjuet opp mot forskningsspørsmål som skal underbygge problemstillingen. Forskeren får i tillegg muligheten til å stille oppfølgingsspørsmål, hvor forskeren samtidig kan fange opp hvor informantens fokus ligger (Jacobsen, 2005).

På forhånd ble det studert ulike dokumenter som jeg mener var sentrale for å opparbeide meg kunnskap om beredskapsplanlegging omkring et slikt fenomen. Det ble derfor viktig for meg som forsker i intervjusituasjonen å være bevisst på egen forforståelse og passe på at ikke intervjuet sporet av. Det var spesielt viktig å være bevisst på min posisjon slik at jeg ikke var med på å påvirke dataene. Likevel er det alltid en fare for at forskerens forforståelse kan påvirke hvordan kontrollspørsmål stilles, derfor forsøkte jeg å holde meg til intervjuguiden så langt det lot seg gjøre (Jacobsen, 2005). At intervjuene ble innledet med gjennomgang av et informasjonsskriv om oppgaven kan også ha påvirket de innsamlede data, ettersom det var et avgrenset tema som skulle studeres. Likevel trenger dette ikke være noe negativt, da informantene fikk en beskrivelse av temaet for oppgaven og kunne fokusere på det.

I denne oppgaven har dataen blitt nøye gjennomgått, da med utgangspunkt i et teoretisk rammeverk. Jeg har vurdert hvorvidt informasjonen jeg har fått er relevant underveis i analyseprosessen, og der hvor jeg har sett at informasjon ikke er relevant for oppgaven er forkastet. Ettersom de sentrale aktørene i NVE og NGU jobber med fjellskredproblematikk i hele landet, og arbeider svært likt ved ulike scenarioer har jeg på mange måter fått en liten håndbok for hvordan de kommuniserer risiko i slike scenarioer. Når det gjelder kommunes risikokommunikasjon kan det være veldig ulikt fra kommune til kommune. Alle kommunene har like retningslinjer for hvordan man kommuniserer farer til sine innbyggere, men det finnes trolig ulike måter for hvordan retningslinjene tolkes og videreformidlers.

En svakhet som jeg på forhånd ikke tenkte på er at informantene i lokalbefolkningen kan ha inngående kjennskap om de andre informantenes meninger, hvis dette er tilfelle kan det ha vært med på å farge de ulike informantenes forståelse og opplevelse av fjellskredfaren. Når det er sagt kan det være andre styrker og svakheter hvor jeg som forsker ikke har reflektert

over på dette tidspunktet, men kanskje blir tydeligere i ettertid. Jeg velger derfor å avslutte metodekapittel for så å gå over til en presentasjon av empiri og analyse.

5.0 Empiri og analyse

I dette kapitlet vil jeg presentere de empiriske funnene, hvor funnene vil bli diskutert opp mot oppgavens teoretiske rammeverk for å svare på hva har tillit i risikokommunikasjon å si for forståelsen av risiko. Forskningsspørsmålene mine vil bli presentert og diskutert fortløpende. Jeg har i den forbindelse valgt å bruke forskningsspørsmålene som innledende overskrift til avsnittene disse blir håndtert og diskutert. I teksten har jeg også valgt å merke utsagn fra informantenes historier med kursiv.

5.1 Forskningsspørsmål 1: Hvilke konsekvenser har sosial vs. objektiv risikotilnærming for risikoforståelsen hos ulike aktør(grupp)er?

Forskningsspørsmål 1 ser på hvilke konsekvenser de ulike aktørenes tilnærming til fjellskredrisikoen har å si for risikoforståelsen. Som vi så i kapittel 3 finnes det mange ulike perspektiver på risiko, og ulike måter å tilnærme seg risikoen på. De ulike definisjonene på risiko inneholder noe om hvordan usikkerhet kan måles, hva som er konsekvensene og hva som er den underliggende forståelsen av virkeligheten (Boyesen, 2003). Likevel er det et stort skille mellom hva som er objektiv risiko (teknisk-naturvitenskapelig perspektiv) og hva som er opplevd risiko (samfunnsvitenskapelig perspektiv). Hvordan mine informanter forstår fjellskredrisikoen kan se ut til å være påvirket av hvilke tilnærminger informanten har til begrepet risiko. Som jeg var inne på tidligere har vi flere ulike måter å tilnærme oss risiko, hvor ekspertbaserte risikovurderinger (Teknisk-naturvitenskapelige tilnærmingen) er både nødvendige og viktig for å forstå hvordan vi bør handle i en risikosituasjon.

Kommunen forteller blant annet at et av målene med deres risikokommunikasjon er å gi innbyggerne tilstrekkelig kunnskap om fjellskredfaren. En av informantene sier: «*Gjennom risikokommunikasjon ønsker vi å gi kunnskap om risikoen til innbyggerne, har de tilstrekkelig kunnskap vil de også ha et bedre utgangspunkt for å forstå den reelle faren*» (Sentral aktør 3). Det er grunn til å tro at de sentrale aktørene har tillit til deres egne vurderinger av fjellskredfaren og at de kjenner til sannheten når det gjelder risikoen (Boyesen, 2003). Innbyggerne sin tilnærming til risiko virker i stor grad å være basert på følelser og sosiale

konstruksjoner, hvor de sosialt og kulturelt har skapt sin egen risikoforståelse. Vurderinger av innbyggernes risikoforståelse er basert på viktig kunnskap som ikke alltid fanges opp av ekspertene (Aven et al., 2004). Kommunen trekker inn lokalkunnskap og erfaring som viktige faktorer for å gjennomføre en helhetlig ROS-analyse, hvor man gjennom diskusjon kommer frem til den beste løsningen når man skal håndtere risikosituasjoner. Etter som risiko er en vurdering om hva som vil skje i fremtiden må risikovurderinger alltid settes inn i sin rette kontekst. Vi må også være klar over at risikovurdering gir bare et lite bidrag i forståelsen av hva risiko er (Boyesen, 2003).

For å få en bedre innsikt i hvordan informantene tenker omkring risikoen knyttet til fjellskredfare ved Gámanjuni 3 er det formulert flere spørsmål som går på risikoforståelse og risikoopplevelse knyttet til fjellskredproblematikken i intervjuguiden. For å understreke det, har jeg hatt to ulike intervjuguider ved innhenting av empiri, der ene intervjuguiden er rettet mot de sentrale aktørene som jobber med fjellskredproblematikken, og den andre er til innbyggerne som er direkte/indirekte berørt og som bor i Manndalen.

Innledningsvis startet jeg å spørre informantene når de ble bevisst på fjellskredfaren ved Gámanjuni 3. NGU forteller at det ustabile fjellpartiet Gámanjuni 3 først ble identifisert under feltarbeid i 2009. Kommunen ble derimot klar over fjellskredfaren 6 år senere: *«Vi ble klar over fjellskredfaren da NVE startet opp prosessen med vurdering av Gámanjuni som høyrisikoobjekt i 2015(?). Formelt ble vi orientert om dette på fjellskredkonferansen i Geiranger i 2015»*. En av informantene som bor i Manndalen svarte: *«Jeg har vel hele livet mitt visst at fjellet er ustabil, man har jo gjennom tiden både hørt og sett at fjellet er urolig, så noe nytt er det ikke selv om ekspertene også har blitt bevisst på faren»* (Informant 5).

Informantene mine virker å være klar over den store fjellskredfaren, og de kjenner til de eventuelle konsekvensene av skredet, slik de kommer frem i kommunens ROS-analyse gjort i forbindelse med fjellskredfaren. En av informantene sier: *«Jeg vet at Gámanjuni er et av Norges høyrisikofjell når det gjelder fare for fjellskred. Fjellpartiet overvåkes døgntkontinuerlig. Det bor befolkning under, som opplever hyppige steinsprang. Om en skredhendelse inntreffer, kan skredets omfang være stort. Skredet kan demme igjen hele dalføret øverst i Manndalen»* (Informant 1). Under en av samtalene undret en av informantene (Informant 4) seg over hvorfor folk får bo under et slikt høyrisikoobjekt når det er kommet

restriksjoner om å bygge ut, eller bygge noe nytt i området. Informanten sier: *«Jeg forstår ikke hvorfor man får bo i et område hvor man i tillegg sier det er altfor farlig å bygge ut huset sitt. Utgjør de ekstra plankene man ønsker å sette opp på huset sitt en større risiko for de som allerede bor der? Man setter liksom alt på vent til de menneskene som bor under fjellet og de mister på en måte muligheten til å se positivt på fremtiden».*

En rekke fagdisipliner bidrar med kunnskap om risiko, fra statistikk og matematikk, økonomi, ingeniørfag, psykologi, sosiologi og antropologi. Det er viktig å være klar over at når fenomenet «risiko» behandles innenfor ulike fagområder, så skjer det med ulik forståelsesramme og med forskjellige metodiske grep (Aven og Renn, 2010). Det er grunn til å tro det er vanskelig å forstå risikoen til «faren for» fjellskred da det er stor usikkerhet knyttet til risikoen. I tillegg er det ut fra teorien mange ulike måter å definere risiko på. Vi mennesker kan verken styre et stort fjellskred, eller vite nøyaktig når den slipper tak fra fjellmassivet, likevel kan ekspertene gjennom målinger og vurderinger anslå når og hvor en uønsket hendelse vil inntreffe. Den grunnleggende forståelsen og tilnærmingen til risiko vil være med på å prege hva som ligger til grunn for vurderingen av sannsynligheten av en uønsket hendelse. Ser vi på risiko som en kombinasjon av sannsynlighet og konsekvens, forsøkes det ut fra tidligere hendelser å «lese/spå» fremtiden (Aven et al., 2004). Funn viser at det er utfordrende å vurdere fjellskredrisiko ettersom vi har få slike katastrofer i Norge etter NVE startet med kontinuerlig overvåking av fjellskredfarer.

Hva informantene legger i risikobegrepet viser å være noe ulikt, de som jobber med fjellskredproblematikken har en mer objektiv beskrivelse av begrepet enn det innbyggerne har. En av informantene sier: *«Risiko er sannsynligheten av en hendelse kombinert eller multiplisert med konsekvensene»* (Sentral aktør 2). Informantene som bor i Manddalen virker å ha en mer hverdagslig måte å definere begrepet på hvor en av informantene sier: *«hm, det var et vanskelig spørsmål [...] Alt er jo nesten en risiko i dag! Det er en risiko å sette seg i bilen, selv om jeg til daglig ikke tenker så mye over at jeg utsetter meg for risiko. Risiko for meg blir vel å utsette meg selv for fare eller at noen utsetter meg for fare»* (Informant 4).

Peter M. Sandman (1993) som vi var inne på i teorikapittelet fokusere spesielt på hvorfor folk blir opprørt over risikoer, selv når ekspertene ikke ser grunnlag for bekymring. Han fokusere blant annet på hvordan vi skal berolige mennesker som han mener er halvparten av det å

kommunisere risiko. Peter Sandmans (1993) teori om eksperter vs. Vanlige folk går ut på at han «angriper» ekspertenes definisjon av risiko. Måten ekspertene definerer risiko med sannsynlighet x konsekvens unnlater seg å ta hensyn til folks oppfatning og bekymringer. Hvor ekspertenes vurdering av risiko, innbyggernes persepsjoner og bekymringer skulle vært definisjon av risiko (Sandman, 1993). Funn viser at informantene har vanskelig for å se sannsynlighet og konsekvens opp mot hverandre. Marit Boyesen (2003:10) sier blant annet at i noen tilfeller tillegges konsekvensene uforholdsmessig stor betydning i forhold til sannsynligheten og andre ganger motsatt. Funn viser derimot at informantene har ulikt grunnlag for hvordan risiko vurderes, og det er grunn til å tro at de som jobber med risikohåndtering har andre tekniske rammer enn det innbyggerne har. For at de ulike aktørene skal kunne oppnå en felles forståelse av risikoen må de sammen se det helhetlige bildet av risikosituasjon, og ikke bare se delene som avskilt fra helheten (Sandman, 1993).

Kåfjord kommune står ovenfor flere fjellskredproblematikker hvor to av disse er kontinuerlig overvåket av NVE (Nordnesfjellet og Gámanjunni 3). Hovedutfordringen knyttet til fjellskredfarene i dag er eksisterende bebyggelse i de skredutsatte områdene. Et av Norges største fjellskredfarer «Nordnesfjellet» ligger bare noen kilometer fra Mandalen, og har stor usikkerhet knyttet til konsekvensene ved et eventuelt fjellskred. Skredet kan utløse en enorm flodbølge som kan treffe både Lyngen kommune (bl.a. kommunesenteret Lyngseidet), Storfjord kommune og Kåfjord kommune. Selv om oppgaven ikke tar for seg dette fjellskredscenarioet vil det være grunn til å tro at risikovurderingene er basert på de samme tekniske termene for begge fjellskredfarene. Kommunen sier at vurderingene som gjøres i forhold til de ulike fjellskredscenarioene er bygget på de samme termene.

Snakker vi om sannsynligheten for risiko med sannsynlighetsbegrepene «stor, liten eller ingen» i dagligtalen vil man lettere forstå faren enn når man snakker ut ifra matematiske beregninger for sannsynlighet (Aven et al., 2004). En av informantene forteller at det er vanskelig å ta innover seg fjellskredets realitet når det er så «liten» sjans for at det skjer i nærmeste fremtid, og informanten sier: *«Med alt dette oppstyret rundt fjellskredfaren skulle man tro det var en ganske nærstående hendelse, og det må være ganske frustrerende for de som bor i området, med tanke på konsekvensene alt dette medfører, både i forkant og i etterkant»* (Informant 5). Sannsynligheten for et stort fjellskred fra Gámanjunni 3 er vurdert

til å være høyere enn 1/100 pr år, hvor funn viser at det både er vanskelig å forstå og ikke minst forholde seg til usikkerheten som ligger i en slik beregning.

Konsekvensene ved et eventuelt fjellskred er basert på stimuleringer om skredets størrelse som i dette tilfellet er estimert til å være 26 millioner kubikkmeter. Å se for seg et fjellskred med et slikt enormt volum vil være nærmest umulig for de som ikke jobber med dette. I tillegg til å forstå størrelsen på fjellskredet, virker det som at flere av informantene som bor i Manndalen ikke helt forstår skredets realitet. Hvor reelt fjellskredet oppleves henger sammen med hvilke konsekvenser det har for den enkelte (Aven et al., 2004), slik som en av informantene mine sier: *«Jeg tror det er forskjell om man bor rett nedenfor en farlig fjellside, det vil si i utløpsområdet til fjellskredet eller bare i flodbølgeområdet. Jo større folk føler seg påvirket, jo mer usikre blir de. Hvis det i tillegg er en ganske aktiv fjellside der det jevnlig kommer små ras ned, vil faren føles mye større selv hvis det store scenarioet egentlig ikke har stor faregrad. Små jevnlig hendelser virker ofte veldig troende på folk. De fleste har ikke mulighet til å ha en forståelse for størrelsesordenen det egentlig er snakk om [...] Videre opplever jeg at folk ikke klarer å skille mellom den virkelige store faren og små naturfarer».* (Sentral aktør 2). Flere av innbyggerne i Manndalen som jeg har snakket med forteller at det har vært mange tilfeller der steiner har dundret nedover fjellsiden, det har vært utallige snøskred i området og de hører at fjellet er i bevegelse (spesielt på våren). Steinblokkene nedenfor Gámanjunni er et synlig bevis på at det gjennom tidene har vært bevegelse i fjellet, enkelte av steinblokkene i området er på størrelse med hus. Her vil det innbyggerne opplever de har kunnskap om eller erfaring med styre forståelsen de har av fjellskredfaren (Renn, 2008).

Å forstå risiko er svært subjektivt, og begrepet uttrykkes ulikt blant mine informanter. Informantene som jobber med fjellskredproblematikken snakker om sannsynlighet x konsekvens, som peker på det Teknisk-naturvitenskaplige-synet på risiko som vi var inne på overfor. En av informantene sier: *«Her er det lett å skrive ned den definisjonen som jeg som ... bruker mest. Begrepet risiko for meg personlig er at vi kan få en framtidig hendelse som vil ha innvirkning på, og som har konsekvenser for meg (og samfunnet). Jeg tenker mange ganger at sannsynligheten for at hendelsen skjer er lav, og at ordet «risiko» er i ferd med å bli oppbrukt. Da mener jeg at vi bruker risikobegrepet likt for eksempel både på snøskred og fjellskred som har en sannsynlighet på 1/100, 1/1000 og 1/5000»* (Sentral aktør 1).

Denne tankegangen peker i retning det kunnskapsbaserte synet på risiko, som sier at vi ikke kan skille risiko fra vurderinger (Avent et al., 2004). Tilnærmingene til risiko bygger på målinger av tidligere hendelser hvor man forsøker å beregne sannsynlighet og risiko. Ofte betrakter man denne type tilnærming som en motpol til en sosial (eller kulturell) tilnærming til risiko på bakgrunn av hvordan resultatene blir tolket og brukt (ibid.). Ved å bruke en slik tilnærmingen til risiko for ekspertene nærmest «enerett» på sannheten når det gjelder risiko (Boyesen, 2003). Sagt på en annen måte, når de sentrale aktørene bruker «manglende kunnskap» som et argument for at innbyggerne ikke forstår den reelle risikoen, kan tolkes som at de ikke tar innbyggernes risikopersepsjon i betraktning når de vurderer risikoen (ibid.).

En av informantene mine forteller en morsom historie som viser dynamikken i risikopersepsjon: *«Jeg husker engang jeg kom syklende, og hadde syklet rundt bygda og var på tur hjem. Det var på høsten og det var begynt å bli mørkt. Plutselig ser jeg en dame som går etter veien med trillebår og kost [...] da hadde det kommet stein ned fra fjellet som hadde landet midt på veien og blitt knust i små biter. Da denne damen hørte at det kom stein ned fra fjellet gikk hun til veien for å koste det vekk. Jeg trodde det var spøkelse og ble livredd»* (Informant 3). Damen med trillebåren var tydeligvis ikke redd for situasjonen som akkurat hadde utspilt seg ved at steiner hadde truffet veien. Informanten min var på sin side livredd fordi hun trodde det var et spøkelse. Bare ved å se på denne fortellingen kan man se hvordan kultur spiller inn på risikoforståelsen.

En annen jeg intervjuet fortalte meg at det bodde en gammel dame rett under fjellet der fjellskredfare er, og hun brukte å si på våren når det brakket og smalt i fjellet at det var et sikkert vårtegn. At det brakte og smalt i fjellet en positiv opplevelse for denne damen. I den tiden denne damen levde fantes ikke teknologien vi har i dag. Hun var tydeligvis klar over at det var skredfare der, for rundt huset hennes ble det fortalt at barna brukte å leke på de store steinene som hadde kommet ned fra fjellet.

I dag har teknologi og vitenskap gitt oss mer kunnskap om fjellskredfarer og et større søkelys på risiko. Dette har blant annet ført til at flere av informantene mine føler en større grad av usikkerhet knyttet faren for fjellskredet enn de gjorde tidligere, slik som en av informantene mine påpeker: *«No når vi vet hvilke farer som henger over oss er vi blitt mer bevisst på*

fjellskredfaren, noe som har ført til en større grad av usikkerhet enn tidligere. Det at vi vet at fjellet kommer til å rase ned, men ingen vet når, setter masse tanker og følelser i sving. Tidligere var dette noe vi ikke trengte å forholde oss til på samme måte som i dag» (Informant 4). Risikoen vil som nevnt i teoridelen være større for de menneskene som er berørt av fjellskredfaren enn de som ikke blir direkte berørt av konsekvensene. Dette påvirker også forståelsen av risikoen (Aven et al., 2004). De som er direkte berørt har mye mer å miste enn de som ikke bor i området, og i tillegg kjenner de på den psykiske belastningen ved å bo under et av Norges farligste fjell. Dette har ifølge funn stor innvirkning på hvordan de ulike aktørene opplever fjellskredfaren.

De jeg har snakket med som ikke bor direkte i utløpsområdet har nærmest ingen oversikt over risikoen eller fjellskredfaren generelt. Ettersom fjellskredet ikke gir direkte konsekvenser for de, oppfattes ikke fjellet som en stor risiko. *«Jeg vet det er fjellskredfare oppi dalen, men utover det kan jeg ikke si så mye om selve problematikken [...] Ser det er en del helikoptertrafikk opp til Gaman så de passer nok på fjellet, men jeg er ikke så opptatt av det»* (Informant 5). Dette bekrefter en av informantene mine som forteller: *«Fjellskredfaren er underkommunisert, de lengere nede i dalen forstår ikke risikoen knyttet til fjellskredfaren og det virker ikke som de bryr seg heller»* (Informant 2). Hvordan man i en liten bygd som Manndalen ikke har oversikt over en risiko som kan ha katastrofale konsekvenser kan enten tyde på at de har tillit til kommunens håndtering av fjellskredfaren, eller så har de en fatalistisk holdning: det som skjer, det skjer. Risikoen vil virke mindre for de menneskene fjellskredet ikke har konsekvenser for og kan muligens forklare den manglende risikoforståelsen jeg opplever blant flere av innbyggerne i Manndalen. Kommunen på sin side forteller at de informerer innbyggerne om fjellskredfaren gjennom folkemøter (hittil to stykk) der alle som vil kan delta, mens de fører en dialog med de som er direkte berørt. Ved å ha dialog får de ulike aktørene mulighet til å fremheve sine tanker, følelser og verdier som kan skape større rom for forståelse og gode beslutninger.

Som vi har sett er det flere elementer som er med på å påvirke hvordan risikoen blir oppfattet og forstått. Ekspertene i denne sammenheng representerer statistikk og vitenskapelig kunnskap, kommunen representerer ulike verdier og holdninger mens innbyggerne representerer egne holdninger, verdier og virkelighetsoppfatninger (Boyesen, 2003). Sammenfattet kan vi si at ulike tilnærminger til risiko gir ulike vurderinger. En konsekvens av dette kan føre til

manglende felles forståelse av fjellskredfaren, som igjen kan utfordre kommunens risikokommunikasjon.

5.2 Sammenfaller risiko og sikringstiltak?

Det er ulike forhold som påvirker hvordan vi opplever risiko. Her vil for eksempel manglende personlig kontroll over risikoen føre til at risikoen vil være vanskelig å akseptere. Er det stor usikkerhet til konsekvensene vil risikoen oppleves større, og manglende kunnskap kan øke frykten til risikoen (Boyesen, 2003). Når virksomheter iverksetter forebyggende sikkerhetstiltak, forstår innbyggerne da hvilke risikoer som møter dem? Og sammenfaller risiko og sikringstiltak? Når en risiko er forbundet med stor usikkerhet desto viktigere er det at de ulike aktørene har en felles forståelse av hva risikoen innebærer (Aven et al, 2004).

For oppgaven sin del er forholdet mellom risiko og sikringstiltak en viktig del av informantenes forståelse av risiko. Vi mennesker vurderer risikoer ulik og informantenes persepsjoner er en viktig del av deres forståelse av fjellskredfaren. Flere av mine informanter forteller i intervjuene at de tror det er en felles forståelse av fjellskredproblematikken, hvor samtlige informanter anser risikoen for å være svært høy. På spørsmålet om informantene opplever en felles forståelse av fjellskredfaren svarer en av informantene: *«Både ja og nei. Jeg opplever ikke en felles forståelse blant innbyggerne, men alle er klar over faren. Jeg opplever at Kåfjord kommune har søkelys på problematikken. Når det gjelder sikring av befolkningen under fjellpartiet, kunne Kåfjord kommune gjort mer»* (Informant 1). En annen informant forteller: *«Det er en felles forståelse av faren, men ikke av de konsekvensene fjellskredet vil ha for de enkelte som bor i området»* (Informant 2). Som tidligere vist i oppgaven vil de sentrale aktørene og innbyggerne vekte sannsynlighet og konsekvens forskjellig, dette innebærer at innbyggerne vil oppleve risikoen mye større enn for eksempel ekspertene ettersom de er direkte berørt av fjellskredfaren. Dermed er det grunn til å tro at de ulike vurderingene av konsekvensene til fjellskredfaren er et hinder for å oppnå en felles forståelse av risikoen.

I intervjuene ble det spurt om hvilke konsekvenser som er knyttet til fjellskredfaren, hvor en av de sentrale aktørene trekker frem materielle konsekvensene og legger stor vekt på de fysiske ødeleggelsene (Sentral aktør 1). En av de berørte innbyggerne forteller først og fremst om de psykiske konsekvensene fjellskredfaren har som frykt/redsel, og hvor mye av

usikkerheten påvirker dem i det daglige livet (Informant 2). En annen sier at konsekvensene knyttet til fjellskredet er så store for de som bor i utløpsområdet at fjellskredovervåkingen ikke vil kunne redusere risikoen de opplever ved å bo under fjellet (Informant 3). Informanten presiserer at det eneste riktige ville være å flytte beboerne under fjellet vekk fra utløpsområdet på grunn av omfanget av konsekvensene. Marit Boysen (2003) sier det er en klar sammenheng mellom vurderingene av konsekvensene og risikovurderende tiltak, hvor det er grunn til å tro at ulike tilnærminger til risikoen blant mine informanter påvirker synet på risikoreduserende tiltak.

Måten en kommuniserer på er viktig for at senderne og mottakerne skal kunne dele tanker, følelser og meninger med hverandre. Når noe gjøres i fellesskap blir informasjon tilgjengelig for alle som er involvert i situasjonen, men likevel er det ingen garanti for at det som gjøres tilgjengelig blir oppfattet likt av alle som er involvert. For å vise til en enkel kommunikasjonsmodell så består den av:

- SENDER

- BUDSKAP

- MOTTAKER

Begrepet kommunikasjon krever at det finnes både en sender av informasjonen og en mottaker. Senderen kan være mer eller mindre bevisst på hvilken informasjon han sender og hvem informasjonen sendes til, som mottakere er vi ikke alltid bevisst på hvilken informasjon vi mottar. *I enhver meddelelsessituasjon er det et budskap som overføres fra en sender til en mottaker. For at kommunikasjonen skal lykkes, kreves det at sender og mottaker kjenner den koden (dvs. det språket) som meldingen framstilles i, det mediet (f.eks. skrift) den sendes gjennom, den situasjonen den overføres i og den konteksten som budskapet viser til* (Wikipedia).

Aven et al (2004) sier at for å lykkes med sikkerhetsarbeidet må ekspertene inn i en reell dialog med publikum. Analytikere må altså skaffe seg innsikt i hvordan sosiale systemer rundt de fysiske installasjonene fungerer og hvordan ulike aktører utspiller sine roller (Aven et al., 2004:42). Et viktig utgangspunkt for kommunen vil være å fokusere på hvordan de kan skape trygghet for sine innbyggere gjennom en kartlegging av hva som utgjør en trussel, hvordan

ivareta innbyggerne, samt hvordan man på best mulig måte kan styrke samfunnssikkerheten i kommunen (DSB, 2018). Har de ulike aktørene en felles forståelse av risikoen vil opplevelsen av kontroll være større, innbyggerne kan oppleve mindre frykt og det kan være enklere for de å akseptere fjellskredfare (Boyesen, 2003). I det følgende skal vi se på hvordan vi gjennom risikokommunikasjon kan oppnå en felles forståelse.

5.3 Forskningsspørsmål 2: Har sentrale aktørers risikokommunikasjon bidratt til en felles forståelse?

Innbyggerne som bor i utløpsområdet signaliserer stor grad av usikkerhet knyttet til fjellskredproblematikken, mens både kommunen og NVE forteller i intervjuene at de har kontroll over problematikken og det er ingen grunn til unødig bekymring. Denne «tillitskrisen» som jeg opplever at mine informanter under fjellet har til de sentrale aktørene, kan rettes opp ved å tilpasse planleggingsprosesser hvor representanter for berørte parter blir reelle deltakere med innflytelse (Aven et al., 2004). På denne måten kan ulike risikovurderinger bli diskutert slik at en kan komme frem til en mer fruktbar felles forståelse.

Et av spørsmålene som ble stilt var hvordan kommunen på best mulig måte kan sikre innbyggerne mot risikoen svarte en av informantene: *«For å minimere risikoen knyttet til fare for fjellskred er det kun forskning, tilførsel av ny kunnskap og overvåking som eventuelt kan redusere risikoen. Den overvåking som vi er så heldig å ha når det gjelder Gámanjunni, gjør at NVE og da spesielt seksjon for fjellskred, oppnår et større kjennskap til/og erfaring om hvordan fjellet «oppfører» seg. Denne kunnskapen sammen med den erfaringskunnskapen som befolkninga har, kan kanskje føre til at risikoen vil reduseres. Et godt eksempel i så henseende er «lille mannen», og også Nordnes»* (Sentral aktør 1).

I dette scenariet dreier det seg ikke om å redusere sannsynligheten for hendelsen (for den rår vi ikke over), men det kommer frem i empirien at god varsling kan redusere konsekvensene. Likevel viser funn at involvering i risikohåndteringsprosessen blir viktig for risikoforståelsen. Det gjør det mulig for at de berørte kan være med på å bestemme hvordan risikoen og usikkerhet skal bli håndtert og ikke minst akseptert (Lundgren og McMakin, 2013). Hva de ulike informantene legger i involvering blir for meg veldig uklart, ettersom kommunen forteller at de berørte har vært med i utarbeidelsen av ROS-analysen mens de berørt

informantene opplever seg tilsidesatt i håndteringen av risikoen. Det er grunn til å tro involvering for de berørte innbyggerne handler om hvorvidt eller hvor stor grad deres synspunkter er tatt med i beslutninger. I hvor stor grad de er involvert i beslutninger har jeg ikke oversikt over eller nok grunnlag for å si noe om. Likevel vil de berørtes manglene opplevelse av involvering i beslutninger påvirke tillitsnivået de har til risikohåndteringen (Aven og Renn, 2010).

Hvordan konsekvensene vektlegges virker å ha stor innvirkning på hvordan informantene forholder seg til fjellskredfare. I ROS-analysen av dette scenarioet ser vi at konsekvensene av fjellskredet først og fremst gjelder de materielle skadene ettersom fjellet er overvåket, og dermed er det ikke fare for tap av menneskeliv. Informantene som bor i utløpsområdet, forteller at de føler seg oversett av de sentrale aktørene og etterlyser mer fokus på deres psykiske helse. En av de sentrale aktørene sier: *«Vi må også i «beredskapsspråket» skille mellom «liv og død». Vi ser at det ikke er fare for «liv og død». Begrepet «helse» mener jeg i denne sammenheng omhandler fysisk og psykisk helse, mens død er død. Slik som begrepet «liv og helse» brukes i dag, som et samlebegrep, er ikke godt nok. Vi må skille mellom fare for liv, og påvirkning på spesielt psykisk helse»* (Sentral aktør 2). Dersom de er bevisst på at begrepet «liv og helse» ikke er godt nok, og fortsatt bruker det som et samlebegrep ekskluderer kommunen på mange måter de lokale persepsjonene. Dermed står vi i fare for å ikke fange opp alle aspektene med risikoforståelsen (Renn, 2008).

For å få et overblikk over selve kommunikasjons utfordringen, er en altså avhengig av å ha en solid forståelse for begrep og ikke minst hva sikkerhet innebærer. For å «lykkes» må alle aktørene ha en begrepsmessig presisjon på risiko (Aven og Renn, 2010). Dermed vil muligheten for å oppnå en felles forståelse av hendelsen, konsekvensen, sannsynligheten og usikkerheten være større. En økende dialog mellom kommunen, ekspertene og innbyggerne med fokus på risikopersepsjon som en inkluderende del av risikokommunikasjon vil i denne sammenheng være hensiktsmessig for å kunne si at risikokommunikasjonen har bidratt til en felles forståelse.

5.4 Forskningsspørsmål 3: Hvilke faktorer kan påvirke hvordan risikoen blir oppfattet og forstått av de menneskene som skal leve med usikkerhet til fjellskredfare?

Som vi så i teorikapittelet er risikopersepsjon en personlig vurdering av risiko (Renn, 2008) og for oppgaven sin del er risikopersepsjon viktig for å kunne forstå informantenes vurdering av fjellskredfare. Risikopersepsjon handler om hvordan mennesker håndterer og vurderer informasjon fra omgivelsene. I forbindelse med risiko vil det si at man konstruerer sin egen virkelighet, og at dette gjøres ut fra subjektive vurderinger basert på egne erfaringer, bakgrunn og kunnskap (Renn, 2008). Videre kan risikoforståelsen relateres opp mot det som vi primært forstår som kulturelle, sosiologiske og psykologiske faktorer, eller med andre ord en menneskelig opplevelse og persepsjon av risiko (ibid.). En risiko vil også oppleves forskjellig etter hvilken situasjon innbyggerne befinner seg i, og innbyggernes holdninger til risikosituasjonen som er avhengig av hvorvidt risikoen er selvvalgt eller påtvunget (Aven et al., 2004). Selv om innbyggerne i Manndalen alltid har vist at det kan gå skred i dette området, var det først da ekspertene klassifiserte fjellet som høyrisikoobjekt at risikosituasjonen endret seg. Det er med andre ord grunn til å tro at de sentrale aktørenes risikopersepsjoner utfordrer de berørtes erfaringer, vurderinger og kunnskap om risikoen, som igjen påvirker risikokommunikasjonen.

Følgende er ment for å vise til dynamikken som finnes i risikopersepsjon. Ser vi på fjellet Gámanjunni så er det et samiske navnet for «tåtupp» som nevnt tidligere. Navnet kommer av at fjellet er formet som en sko og toppen av fjellet ligner en skalle tupp (samenes skotøy). Manndalen er kjent med sine gamle røtter fra den samiske kulturen og det ligger mye historie i de ulike stedsnavnene. Da mine foreldre vokste opp var også overtro en stor del av barneoppdragelsen; «Ikke gå til havet alene for da kan draugen komme å ta dere». Det fortelles også at mange av stedsnavnene i bygda kommer av gammelt overtro. For eksempel heter en av plassene oppe i dalen «Roude» som betyr på norsk; «veien etter døden», et annet fjell i Manndalen heter «Bahavarrevoulde» som betyr på norsk; «under det onde fjellet» og er veldig voldsomt fjell når du står rett under det. Hvordan plassene har fått sine betydninger og navn fra skal jeg ikke gå inne på her, men slik jeg selv kjenner til stedsnavnene så har iallfall jeg hatt respekt for flere av stedene i Manndalen. Sagt på en annen måte, de kulturelle

faktorene påvirker vår opplevelse risiko og har stor betydning for vår risikopersepsjon (Renn, 2008).

Som vi har sett i teorien kan objektive analyser ikke brukes alene når vi snakker om risiko, sårbarhet, konsekvens og sannsynlighet. Her må man inkludere subjektive vurderinger, som på sin side kan være påvirket flere ulike forhold. Ekspertvurderinger viser seg å ha påvirkning på innbyggernes opplevelse av risikoen, hvor tilførsel av ny kunnskap gir større opplevelse av usikkerhet. En av informantene sier: *«Du har ingen ‘risiko’ før du får faglige vurderinger. Her har det bodd folk i over 100 år, og vi har hele tiden visst at det kan gå fjellskred».*

(Informant 2). En annen informant sier: *«Når man ser seg rundt i området der fjellskredfare er, trenger man ikke være geolog for å skjønne at fjellet lever et svært aktivt liv og jeg tror risikoen er det samme i dag som det alltid har vært, altså fjellet er ikke blitt mer farlig bare fordi det er blitt stemplet som høyrisikoobjekt, hvis du skjønner?»* (Informant 5). En av informantene mine påpeker akkurat dette: *«Man føler seg ikke tryggere nå som fjellet er overvåket, absolutt ikke. Før tenkte vi ikke over at hele Gámanjunní kunne rase ned, så vi er mer utrygge nå enn det vi var før».* (Informant 3). Her er det grunn til å tro at mangle på toveiskommunikasjon gjør det vanskelig for innbyggerne å bygge tillit. Sagt på en annen måte, informasjon om risikoen er ikke nok for å bygge tillit og trygghet. Det må være rom for at innbyggerne kan uttrykke deres bekymringer, og ikke minst at de blir hørt. Dette kan bygge tillit (Sandman, 1993).

NVE har gjort omfattende analyser og beregninger av risiko for fjellskred. Dette legger forutsetninger og begrensninger for byggeaktiviteten i kommunen. Kommunene i Nord-Troms har som følge av krav i lovverket vært nødt til å bruke mye tid og ressurser på planlegging og risikovurderinger på grunn av sine geografiske utforminger. Dette har økt kompetanse- og kunnskap om samfunnsikkerhet, beredskap og planlegging i regionen forteller en av informantene (Sentral aktør 3). Likevel har det også endret informantenes opplevelse av NVE hvor en av informantene sier: *«NVE er ikke noe annet enn stormannsgal. De kommer hit å lage restriksjoner for hvor vi kan bygge og hvor vi kan bo. De bruker all den makten de har for å sette begrensninger for oss innbyggere, det som skjer er at vi til slutt blir presset oss ut av kommunen»* (Informant 4). Det er grunn til å anta at informantenes tillit til ekspertenes vurderinger er påvirket hva NVE velger å fokusere på når det gjelder risikoen.

Kommunen på sin side forholder seg til NVE sine risikovurderinger og utarbeider ROS-analysen etter ekspertvurderinger ettersom kommunen selv ikke besitter denne kunnskapen. En av informantene sier: «*Det er NVE som har ansvar for risikohåndtering. NGU utfører all kartlegging og farevurdering i tett dialog med NVE, men det er NVE som holder kontakten med kommunen. Hvor det er kommunen som står for risikokommunikasjon*» (Sentral aktør 3). Funn viser at det er vanskelig for innbyggerne å skille de ulike sentrale aktørene fra hverandre. Selv om det er kommunen som har hovedansvaret for innbyggernes sikkerhet i slike situasjoner, er det stor grunn til å tro at NVE sin rolle oppleves svært autoritært blant flere av informantene som bor i Manddalen. På samme måte som at det er forskjellige oppfatninger mellom de som håndterer risikoen og de som er utsatt for risikoen, er det grunn til å hevde at det finnes ulike oppfatninger av risikoen hos ekspertene og innbyggerne.

For at risikokommunikasjon skal ha effekt innebærer det en noenlunde felles forståelse av risikoen. Hvor man gjennom gjensidig tillit har lettere for å akseptere risikoen man kan bli utsatt for (Sandman, 1993). En av informantene mine forteller at NVE ikke tar hensyn til de berørtes psykiske helse og heller ikke hvordan de personlig opplever risikoen. Informanten opplever at NVEs virksomhet er viktigere enn det å ivareta de menneskene som må leve med denne usikkerheten (Innbygger 2). Det er grunn til å tro at holdningen innbyggerne har til ekspertene er med på å utfordre kommunens risikokommunikasjon. Beslutningsmyndighet gjennom den nasjonale oversiktskartleggingen av skredfare har NVE ansvaret for. Identifiserte høyrisikoobjekter følges opp gjennom overvåking og beredskap, her blir det viktig å påpeke at NVE ikke har hjemmel til å pålegge kommunen å iverksette slike tiltak, dermed er det opp til kommunen å iverksette ulike tiltak. NVE som forvalter av statlige tilskuddsordninger for sikringstiltak har likevel en vesentlig rolle når det kommer til prioritering og dimensjonering av tiltak (NVE, 2016). Det kan tenkes at et slikt skille blir veldig uklart når innbyggerne ikke har tillit til de som er ansvarlig for risikohåndteringen.

5.5 utfordringer med risikokommunikasjon

For at risikokommunikasjon skal fungere slik det er ment sier teorien at man må sette søkelys på hvordan man kommuniserer risiko og at det må eksistere tillit mellom avsender og mottaker der man må ha god kjennskap til publikum (Renn, 2008). Selv om aktørene har ulike tilnærminger til risiko, så vil frykten påvirke hvordan vi forholder oss til et risikoscenario. Likevel vil det være enklere for kommunen å kommunisere risiko til innbyggerne som har et

større kunnskapsnivå om problemstillingen de står ovenfor, da informasjonen blir lettere forstått (Aven et al., 2004). Samtidig kan kunnskapen utfordre risikokommunikasjonen fordi de berørte kan stille spørsmålstegn ved den informasjonen som blir gitt, i den grad at de ikke akseptere det som blir formidlet. Opplevelser av risikoen henger sammen med hvilke oppfatninger vi har av det, i tillegg er følelser med på å styre hvordan vi anser risikoen (ibid.). Funn viser at forventningene til konsekvensene av fjellskredet ikke er samstemte og det er grunn til å tro at det kan utfordre risikokommunikasjon. For at kommunen skal kunne opparbeide seg tillit må de inkludere og ivareta de berørte innbyggerne hele veien i håndteringsprosessen.

Når vi skal styre risiko dreier det seg blant annet om å fastsette mål og utforme tiltak, men det handler også om relasjoner mellom aktørene og hvilke normer og verdier som hersker i organisasjonen (Aven et al., 2004). I det store bilde handler det om viktigheten i å fokusere på tekniske, organisatoriske forhold, individuelle og mellommenneskelige relasjoner. Vår oppfatning og forståelse av risiko kan være ganske ulik, og kan føre til at man møter på store utfordringer når man skal kommunisere risiko (ibid.). Risiko som handler om hva som vil skje i fremtiden vil alltid være forbundet med usikkerhet. Vitenskapen er opptatt av fremtiden, og for å kunne si noe om hvordan fremtiden vil bli studeres fenomener som har skjedd, eller er i ferd med å skje (Aven et al., 2004). I samfunnsvitenskap forsøker man å se etter forklaringer, sammenhenger og forståelse som skal lede oss til en bedre fremtid (ibid.). Det er en stor avstand mellom det å si noe om hvordan ting «er» til å kunne si med sikkerhet hvordan ting «blir», der faren for fjellskred alltid utgjøre en risiko. Våre verdier, holdninger og kunnskap påvirker måten vi forholder oss til risikoen på, men det handler også om i hvilken grad innbyggerne lar frykten påvirke hvordan de velger å møte fremtidig risiko.

NVE sin oppgave er å konsentrere seg om hvordan fjellskredet er og tidligere har vært gjennom analytisk tilnærming, og så er det kommunens oppgave å si hva man burde gjøre. Likevel har vi sett at dette skillet er vanskelig å se når man står overfor en så kompleks problemstilling som faren for fjellskred. Det som er interessant her er å se på tilnærmingen til risiko, ettersom risikoanalysen og risikovurderinger er to ulike tilnærminger på risiko. Sharader-Fredchette (1991) i Aven et al (2004) bruker begrepet «naive positivist» om dem som ser på risikovurderinger som en objektiv aktivitet. Det vil si at både risikoanalyse og risikovurderinger kan gjøres objektivt, nøytralt og fritt for verdier. Det er en slik holdning

som bidrar til at ekspertvurderinger kan oppfattes som objektiv fakta, mens innbyggernes vurderinger blir til subjektive synsinger (Aven et al., 2004). Dette bekrefter det en av informantene sier: «*NVE forteller oss hva som er best for oss, og vi må innrette oss etter dem, selv om vi ikke mener det er det beste for oss*» (Informant 3).

Usikkerhet og fare er definisjon på risiko, hvor faren kan sees på som en objektiv risiko mens bekymring er underlagt samfunnsvitenskapelig “opplevd” risiko og virker å ha mindre betydning i de risikovurderingene som er gjort i forbindelse med fjellskredfaren.

Bekymringen er en like stor del av risikoen som selve faren, og en viktig del av risikokommunikasjonen (Sandman, 1993). Dermed er det grunn til å tro at dersom innbyggerne føler seg ivaretatt av kommunen vil også tilliten til risikohåndteringen øke.

De ulike tilnærmingene til risiko legger føringer for hvordan risikoen styres og vurderes (Aven et al., 2004 og Renn, 2008). Den samfunnsvitenskapelige tilnærmingen til risiko skiller seg fra den naturvitenskapelige ved at den tar hensyn til menneskers risikopersepsjon. Den samfunnsvitenskapelige tilnærmingen til risiko er en vurdering og ikke fakta. Dette betyr at de som vurderer risikoen ikke har «enerett» til definisjonen selv om det i mange tilfeller oppleves slik, men kan heller ses på som et bidrag til økt forståelse og beslutningsstøtte (Boyesen, 2003). Innbyggernes frykt og meninger omkring risiko anses ut fra den naturvitenskapelige tilnærmingen som irrasjonelle (Aven et al., 2004). Fra den samfunnsvitenskapelige tilnærmingen anses derimot følelser som frykt, usikkerhet og meninger som et viktig aspekt, og man må inkludere det når man skal vurdere hvorvidt risikoen kan aksepteres. Sett under ett, er det mulig å se en sammenheng mellom det som påvirker risikokommunikasjon er de samme trekkene som utfordrer risikokommunikasjon. Hvor kartlegging av de berørtes risikopersepsjon vil vært gunstig for å finne ut hvilke fordeler og ulemper risikokommunikasjon har, hvor man gjennom gjensidig dialog kan forsøke å beskytte seg mot disse utfordringene.

5.5.1 Tillit

En av målsetningene med risikokommunikasjon er å gjøre samfunnet mindre sårbart (DSB, 2018) og det som blir viktig her er å finne ut hvordan man på best mulig måte skal oppnå denne målsetningen. Tillit og troverdighet er på sin side viktig for å oppnå en god og effektiv risikokommunikasjon, hvor det er sammenheng mellom risikokommunikasjon og menneskers

risikopersepsjoner (Renn, 2008). Når vi snakker om tillit handler det gjerne om forventingene innbyggerne har til håndtering av risikoen og om de stoler på den informasjonen de får.

Risikokommunikasjon, risikovurderinger og risikostyring er alle avhengige av at det er etablert en definisjon og forståelse av risiko når man skal håndtere risiko. Det er som nevnt tidligere en bred enighet om at tillit er et viktig element i risikokommunikasjon (Aven og Renn, 2010). Hvor jeg ut fra mine funn opplever at tillit har stor betydning for hvorvidt de kan akseptere risikoen eller ikke. Inkluderer man innbyggernes oppfatninger angående risiko kan det brukes som en pekepinn på hva som bør kommuniseres og formidles for å gi befolkningen et bedre utgangspunkt for å forstå risikoen. Når man kommuniserer risiko skal man formidle fakta om en uønsket hendelse, men samtidig unngå å skape unødig frykt (Sandman, 1993).

Kommunen er ansvarlig for innbyggerne i egen kommune, jamfør ansvars-, nærhets- og likhetsprinsippet. Samvirkeprinsippet sier at myndigheter, virksomheter og etater har et selvstendig ansvar for samvirke mellom relevante aktører. Kåfjord kommune samarbeidet med blant annet NVE, FM, NGU, NGI, andre kommuner, statens vegvesen, politi, sivilforsvaret, Ymber, TK, fylkeskommunen, andre kommuner med lignende utfordringer. Det er med andre ord mange ulike aktører inne i bildet når et slikt risikobilde skal håndteres, og disse aktørene har gjerne ulike preferanser om risikoen. Kommunens risikokommunikasjon er med andre ord påvirket av mange ulike aktørers risikovurderingers. Samarbeidet mellom de relevante aktørene innebærer utveksling og deling av informasjon- og kunnskap mellom forskjellige grupper, som fagpersoner, myndigheter, media og ikke minst befolkningen (Renn, 2008). I følge funn er det grunn til å tro at det er irrelevant for innbyggerne hvordan informasjonen utveksles, da det er de faktiske handlinger og tiltak som er avgjørende for tilliten innbyggerne har til kommunen. Selv om beredskapsarbeidet og ROS-analysen har foregått på en tilfredsstillende måte i forkant av fjellskredfaren og tilliten lå til grunn før kommunikasjonsprosessen startet, viser funn at innbyggernes tillit til kommunen settes på prøve når de først forstår hvilke risiko de er utsatt for.

Som definisjonene på risikokommunikasjon viser, handler kommunikasjonen mye om at det skal være en dialog mellom alle som er involvert i et risikoscenario og ikke en kommunikasjon som er ovenfra-og-ned fra eksperter til befolkningen. Det vil derfor være verdt å spørre seg om de ulike aktørene faktisk besitter kunnskap om hvordan risiko forstås av

innbyggerne. En av informanten sier: *“Slik fjellskredet er stipulert i dag, vil det ikke være mulig å flytte tilbake. Dette medfører et usannsynlig press, både i forhold til økonomi, generasjonsskifte og utvikling, særlig for de bøndene som har sine gårder direkte i utløpsområdet. Vi burde delt opp begrepet «liv og helse», og ikke sett oss blind på bruken av dette begrepet”* (Sentral aktør 2). Gjennomgående kunnskap om alle forhold som påvirker risikoforståelsen er nødvendig for at kommunens risikokommunikasjon skal ha effekt. Dette innebærer blant annet at de berørte bør kjenne til innholdet i de ulike begrepene som risikoanalysen inneholder (Boyesen, 2003).

På spørsmålet om hvilke forhold informantene tror vil være med på å påvirke hvordan risiko blir oppfattet og tolket forteller en av informantene at: *«God informasjon, lik informasjon fra alle (f. eks NVE, FM), god kommunikasjon med innbyggerne, involvering og samhandling i ROS-analysen og beredskapsplanlegging, spesielt berørte innbyggere. Her gjelder det å «Folkeliggjøre» informasjonen fra fagkompetanseenhetene».* (Sentral aktør 2). Informanten forteller hvordan informasjon eller kommunikasjon om risiko formidles vil være alfa og omega for hvordan den vil bli tolket. Opplevelsen de ulike aktørene har av fjellskredfaren er subjektivt bestemt og risikokommunikasjonen må å bli opplevd som god da en god opplevelse av risikokommunikasjon kan skape tillit (Renn, 2008).

Målet med risikokommunikasjon er å skape trygghet og det forutsetter at informasjonen/kommunikasjonen er lik fra «alle» instansene. Dette vil kreve samarbeid og planlegging av kommunen og faginstansene før informasjon gis (Sentral aktør 2). En annen informant sier: *«Jeg tror nøkkelen ligger i god kommunikasjon og informasjon mellom beredskapsaktørene, fagmyndighetene og innbyggerne»* (Sentral aktør 3). En av informantene som bor i Manddalen forteller at det er mange geologiske begreper man må gjøre seg kjent med for å kunne forstå den risikoen som kommuniseres deriblant skredrapporter, som informantene hevder er en kilde til feil. *«En skredrapport kan for eksempel skrive om en «umiddelbar fare» men i et geologisk perspektiv kan det være i et hundreårs perspektiv. Risikokommunikasjon er derfor viktig.»* (Informant 1).

Funn viser at risikokommunikasjon fra kommunens side oppleves som svært utfordrende, selv om kommunen har kontroll på risikohåndteringen, overvåkingen, ROS analyser og arbeidet med planverket. En av informantene sier: *«Det som virkelig er utfordringa er*

risikokommunikasjon, vi skal informere om en risiko samtidig som vi skal formidle trygghet. Ute i sannhetens øyeblikk er kommunikasjon som omhandler teori, forskning, overvåking, sannsynlighet, risiko opp mot den enkelte innbyggers' følelser og opplevelse, en stor utfordring. Vi har så lett for å glemme at til syvende og sist vil all beredskapsplanlegging ha innvirkning på enkeltmenneske, og vi skal behandle hver person, og ikke minst de følelser som han/hun har med respekt, fordi menneske i seg sjøl er sårbar» (Sentral aktør 2). Viktigheten av å ta hensyn til spesifikke bekymringer må ikke bli undervurdert, de må bli håndtert for å unngå å miste tillit (Lundgren og McMakin, 2013). Både det teoretiske bidraget og funn peker på at opplevelsen av trygghet styrkes gjennom tillitrelasjon.

Innbyggernes persepsjoner og bekymringer må bli tatt på alvor for å kunne roe de ned etter at de har fått informasjon om en risiko som truer dem (Sandman, 1993). Aven og Renn (2010) fremhever at risikokommunikasjon skal være et bidrag til å øke forståelsen slik at innbyggerne selv kan vurdere hvordan de skal innrette seg etter risikoen i kombinasjon med egen kunnskap og preferanser. En av de sentrale aktørene forteller viktigheten av at innbyggerne forstår hvilke rolle kommunen har i håndteringen av risiko, og hvilken rolle «blålysetatene» har. Informanten sier: «Har ikke innbyggerne forståelse for dette skille, så er det stor sannsynlighet for at tilliten til kommunen som beredskapsaktør ikke vil være høy. Tillit i denne sammenheng bygges på den forventning en har til håndtering av en hendelse, og da må en ha kunnskap om hvilken handling kommunen skal handle ut fra. Her har vi òg et forbedringspotensial når det gjelder god nok informasjon. I en slik skredutsatt kommune, må politikere og administrasjon arbeide med å gi kunnskap til befolkninga» (Sentral aktør 2). Sett i sammenheng med Giddens' poeng er avhengig av tillit til «ekspertsystemene», da vi uten tillit ikke vil ha velfungerende systemer. Er det da slik at tillit fører til at vi gir fra oss makten vi har til å ta egne beslutninger? Hvis det er tilfelle vil tillit på en måte resultere i at vi lar andre styre over oss (Giddens, 1997). Det teoretiske bidraget viser til at risikokommunikasjon basert på tillit kan føre til gode beslutninger, risikoaksept og mindre usikkerhet. Funn viser derimot at manglende tillit kan føre til at innbyggerne selv søker etter ny kunnskap som passer til deres persepsjoner. På den måten kan vi si at innbyggernes persepsjoner styrer graden av tillit de har til de sentrale aktørene, der tillit i risikokommunikasjon blir et spørsmål om hvorvidt denne prosessen passer til synspunktene innbyggerne har om fjellskredfaren.

På spørsmålet om de sentrale aktørene har (hatt) god nok oversikt over risikosituasjonen knytte fjellskredfaren svarer en av informantene: *«Så langt mener jeg det. Men det som er viktig å ha med seg er at både ROS og beredskapsplaner er «levende» dokument, ny viten gir grunnlag for ny planlegging. Men så må vi også være ydmyk til den erfaringskunnskap som befolkninga sitter på, og her ligger kunnskap som vi kan ha oversett. Her er også den rent faglige kunnskapen som NVE informerer til kommunen et viktig moment»* (Sentral aktør 2). Det fortelles at fjellskredet vil kunne blokkere Manndalselva slik at det dannes en demning. Når den brister, vil vannmassene komme ned mot bebyggelsen lengre nede i dalen og gi store konsekvenser for både Manndalen og påvirke resten av kommunen. En av informantene sier at: *«Jeg har ingen tru på at elva vil demmes slik det legges frem i analysen, for de store steinmassene som raser, vil ikke bli så tett at ikke elva vil kunne finne vei gjennom. Derfor tror jeg elva vil fortsette å renne»* (Informant 2). Informanten sier videre: *«Jeg har ingen tru på flodbølge heller, fordi det vil være tid å komme inn med maskiner for å unngå oppdemming»*. Informanten kjenner til stedet og elva og forteller at dalen er såpass bred at flodbølge vil ikke være en risiko. Denne uttalelsen gir grunn til å tro at ulike bakgrunn, kunnskap og erfaringer gjør det vanskelig å oppnå en felles forståelse av konsekvensene.

Når kommunen skal kommunisere risiko slik som i dette tilfellet har det vært behov for å kommunisere faren veldig sterkt, og gjerne overdrive risikoen for å få tiltak på plass. En av informantene sier: *«Vanligvis skal man prøve å dempe faren når man kommuniserer risiko, men i dette tilfellet har kommunen måtte finne en balansegang slik at innbyggerne skal forstå faren. Det har kanskje ført til at enkelte har blitt veldig redd»* (Informant 2). Funn viser at de som bor under det rasfarlige fjellet er svært bekymret for hvordan fremtiden deres blir.

Hvordan innbyggerne forstår denne faren viser seg å ha en sammenheng med om du bor direkte i utløpsområdet eller ikke. En av informantene forteller: *«Jeg tror det er forskjell om man bor rett nedenfor en farlig fjellside, det vil si i utløpsområdet til fjellskredet eller bare i flodbølgeområdet. Jo større folk føler seg påvirket, jo mer usikre blir de. Hvis det i tillegg er en ganske aktiv fjellside, der det jevnlig kommer små ras ned, vil faren føles mye større, selv hvis det store scenarioet egentlig ikke har stor faregrad. Små jevnlig hendelser virker ofte veldig utroende på folk. De fleste har ikke mulighet til å ha en forståelse for størrelsesorden det egentlig er snakk om»*. (Sentral aktør 2). Det er grunn til å tro at de som ikke er direkte berørt av risikoen reagerer med mindre frykt enn de som er direkte berørt. De som er utsatt for

risikoen vil bli motivert til å finne måter å redusere risikoen på (Lundgren og McMakin, 2013). Dette kan sees i sammenheng med innsatsen kommunen og de berørte innbyggerne har lagt ned i søknaden om å få innvilget fraflytning.

Funn viser at hvordan kommunen når frem til innbyggerne med risikobudskapet er en stor utfordring. En av informantene forteller: «*Så lenge både vi og andre (som for eksempel FM og NVE) ikke er klar på skille mellom krisekommunikasjon og risikokommunikasjon, og er bevisst på begrepsbruken så kommer vi ikke videre. Budskapet og formidlinga vil drukne i «krisa». Vi vet at vi ikke har nådd frem når innbyggere gir tilbakemelding om utrygghet og redsel*» (Sentral aktør 2). En utfordring for kommunen kan være å formidle sine risikovurderinger på en forståelig måte til innbyggerne, hvor man forklarer vurderingene uten å bruke kompliserte ord og uttrykk. I et slikt risikobilde er dialog med de berørte partene viktig for å kunne skape felles risikoforståelse og tillit (Sandman, 1993).

5.5.2 Dialog

Risikokommunikasjon i dag handler om konsensusbygging gjennom dialog, det handler om kommunikasjon basert på tillit, bygget gjennom en meningsfull og offentlig dialog. Det gir både større legitimitet for de som skal kommunisere, og skaper støtte hos dem som er utsatt for risiko. Peter M. Sandman skiver (1993:5): «*(...) as many in industry and government have learned the hard way, ignoring or misleading people is a losing strategy*» og sier videre: «*Little by little, agency after agency and company after company are discovering that when you leave people out of decisions of risk, they get more angry, they get more frightened, they interfere more in policy. And the outcome usually is not the sort of policies the experts wanted in the first place.*».

Et aspekt av risikokommunikasjon er å finne ut hvordan man skremmer mennesker, men risikokommunikasjon handler også å finne ut hvordan du kan roe folk ned igjen. Det er grunn til å tro at frykten for fjellskredfaren er en større trussel mot de berørtes psykiske helse enn selve risikoen. Risikokommunikasjon er utfordrende både fordi man skal varsle innbyggerne og samtidig formidle trygghet, slik en av informantene påpeker (Sentral aktør 2). Både ROS-analysen og Funn viser at kommunen har lite bevissthet omkring innbyggernes risikopersepsjon. Dermed vil det være grunn til å tro at kommunen også har manglende kunnskap om hvordan de på best mulig måte skal møte innbyggernes bekymringer.

Forskningen viser at risikokommunikasjon har forandret seg fra ekspertmakt og enveis kommunikasjon til konsensusbygging gjennom dialog, men Aven et al (2004) sier det tenkes at vi fortsatt benytter den tidligere enveis kommunikasjonsformelen i risikosituasjoner. Som vi har sett hevder samtlige informanter at det er en felles forståelse av fjellskredproblematikken ved Gámanjunni 3, men på andre siden opplever de berørte aktørene det som en enveis kommunikasjon da de hevder de ikke fikk noe informasjon i forkant av sikringstiltaket. En av informantene sier: «*Det har vært manglende dialog mellom oss som er berørt, kommunen og NVE*» (Informant 3). Det at de berørte innbyggerne ikke viste om fjellskredovervåkingen før de så helikoptertrafikken opp til Gámanjunni bekrefter denne påstanden.

Kunnskap om hvordan innbyggerne opplever risikoen er en forutsetning for en vellykket risikokommunikasjon (Aven og Renn, 2010). Funn viser at forskjellig forståelse av risiko fører til ulik vurdering av sannsynlighet og konsekvens. Det er stor grunn til å tro at de vurderinger som er gjort i forbindelse med fjellskredfaren er forbundet med usikkerhet, spesielt når man skal vurdere sannsynligheten til en hendelse som enda ikke er skjedd. Funn viser hvordan de berørte vurderer risikoen i stor grad er preget av antakelser basert på subjektive synspunkter og følelser, noe som gjør felles risikoforståelse utfordrende.

Når man kommuniserer risiko er det viktig å møte innbyggernes bekymringer, og kommunikasjonsferdighetene man bruker i møte med bekymrede mennesker vil være mer relevant enn de tekniske ferdighetene man har om scenarioet (Sandman, 1993). Det vil være grunn til å tro at en god strategi er å være imøtekommende mot innbyggernes følelser, enn å si at det er ingenting å bekymre seg for. Risikokommunikasjon som er brukt som erstatning for risikoreduksjon er dømt til å mislykkes (Sandman, 1993). I scenarioer som omhandler risiko er det viktig for innbyggere å oppleve at deres sikkerhet blir tatt på alvor.

For å ta en liten oppsummering av det vi hittil har sett, holder det ikke å bare å kommunisere risiko til innbyggerne, men vi må ta bekymringene deres på alvor. Slik det oppleves er det ikke nok å si: «vi har kontroll» men vi må anerkjenne at risikoen er skremmende for innbyggerne, og at man kanskje ikke har håndtert situasjon så godt for å vise ydmykhet. Funn viser også at det hjelper heller ikke å si at «ingen liv vil gå tapt» når menneskene under fjellet må leve med konstant usikkerhet.

Tillit til de som er ansvarlig for håndteringen av fjellskredproblematikken var et sentralt tema under intervjuene og en sentral del av oppgavens problemstilling. Tillit i denne sammenheng kan se ut til å handle om å stole på at kommunen gir den informasjonen befolkningen trenger og ikke minst har krav på. Det at kommunen informerer om hva de gjør og hvilke beslutninger de tar burde baseres på en gjensidig dialog. Kommunens hovedoppgave er å ivareta innbyggernes trygghet, hvor funn viser at tillit også handler om å ha tro på at kommunen gjør det som er best for innbyggerne.

Skal man lykkes med risikokommunikasjon må det være tillit mellom sender og mottaker. Dersom de sentrale aktørene skal være troverdige aktører i en risikosituasjon er det viktig at det allerede eksisterer tillit, som er opparbeidet over tid (Aven et al, 2004). Et av spørsmålene som ble stilt til informantene handlet om tilliten innbyggerne har til de sentrale aktørene. En av informantene svarte: *«Tillit til NVE generelt og fjellskredseksjonen spesielt mener jeg er stor. Bygda og kommunen har hatt god kommunikasjon og samhandling med NVE både i forhold til Storhaugen blokk, og fare for annen type skred. At det er diskusjon, at det stilles spørsmål og at uenighet uttrykkes mener jeg er godt tegn, da er både saksbehandlere, politikere og innbyggerne trygg på sin fagenhet og de som arbeider er»*. (Sentral aktør 2). Informanten forteller at det kan være krevende oppgave å kommunisere trygghet rundt et slikt fjellskredscenario, men at folkemøter, nærhet og åpenhet vil kunne øke tilliten. En annen informant sier: *«Ut ifra min oppfatning tror jeg innbyggerne i Manndalen føler seg generelt trygg»* (Sentral aktør 3).

Funn viser at de som jobber med håndteringen av fjellskredfaren har en opplevelse av at tilliten innbyggerne har til håndteringen av fjellskredfaren er stor. En annen informant sier: *«I Manndalen opplever jeg at personer som bor i faresonen til Gámanjunki 3 ikke har stor tillit. Jeg tror at dette kommer hovedsakelig fra en feil forståelse av prosessene»*. (Sentral aktør 1). Informanten mener innbyggerne ikke forstår den reelle faren knyttet til fjellskredfaren, hvor innbyggerne ikke klarer å skille mellom den virkelige store faren og små naturfarer som alltid vil være til stede når man bor i fjellområder. Informanten mener dette skaper en del problemer i kommunikasjon og forståelse fra folk. Dette bekreftes av en annen informant fra Manndalen: *«Jeg føler ikke informasjonen er tilstrekkelig fordi vi har ikke fått god nok informasjon i forhold til Gámanjunki etter at dem satt i gang overvåkingen. Det har heller ikke vært møter i ettertid, men jeg har tillit kommunens evne til å håndtere et slikt risikobilde»* (Informant 2).

Dette kan stå i konflikt med den oppfattelsen om at en god risikostyring er basert på tilstrekkelig og kontinuerlig risikokommunikasjon om fjellskredfaren gjennom hele prosessen (Renn, 2008).

En annen informant som bor i Manndalen, forteller at hun opplever kommunikasjonen som «formell» og «distansert» og sier: *«Det er kanskje vanskelig for de som jobber med dette å se at det bor mennesker i krise under disse områdene. De er ofte «levnet til seg selv» i et trått system med bekymringer for liv og helse samt bekymringer om tap av store verdier og kanskje en knust fremtid»* (Informant 1). Denne diskusjonen handler ikke om konkrete fakta og sannsynligheter for et eventuelt fjellskred, men heller om hvorvidt man er i stand til å håndtere risiko der menneskers verdier og kulturelle overbevisninger blir det viktige. Hvor det er grunn til å tro at dersom man har dette som et utgangspunkt kan man lettere jobbe mot felles løsninger som de ulike aktørene kan akseptere (Aven og Renn, 2010).

Funn viser at det er nokså delte meninger om hvorvidt innbyggerne har tillit til de sentrale aktørene eller ikke. En informant sier: *«Jeg tror at tilliten til hvordan kommunens evne til risikohåndtering er forholdsvis høy. Vi har hatt flere hendelser, fra store steinsprang til snøskred som er håndtert godt. Selvfølgelig har vi et forbedringspotensial, men jeg tror at vi har tillit hos innbyggerne»* (Sentral aktør 2). Hvordan en kommune kan bygge tillit til innbyggerne handler blant annet om man føler seg hørt og sett, der kommunen tar saker på alvor og befolkningen blir hørt hvor det eventuelt gjøres tiltak for forbedring. I slike saker der man ikke blir hørt vil også tilliten svekkes (Sandman, 1993). Dette gir større grunn til å tro at innbyggerne som bor under fjellskredfaren opplever risikoen svært reelt, og selv små steinsprang vil virke veldig skremmende. Dette kan vise til at de aktører som til daglig jobber med fjellskredfaren er preget av en annen risikoforståelse enn de berørte, hvor deres risikoforståelse er basert på persepsjoner fremfor kunnskap.

I intervjuet ble de sentrale aktørene spurt hvordan de tror innbyggerne i Manndalen stiller seg til risikoen rundt fjellskredfaren ved Gámanjunni 3, hvor en av informantene sier: *«Jeg tror at folk i Manndalen får god informasjon (dem får i alle fall tilbud til det), men det vil alltid være vanskelig for de som bor rett innenfor en faresone. Videre opplever jeg at folk ikke klarer å skille mellom den virkelige store faren og små naturfarer som alltid vil være til stede når man bor i fjellområder. Dette skaper en del problemer i kommunikasjon og forståelse fra folk»*.

(Sentral aktør 2). En annen sier: «*Her er tilbakemeldingene varierte, noen få sier at det bare ramler stein- og dette er noe som aldri vil skje, mens mange andre gir tilbakemelding om at risikoen oppleves svært reelt*» (Sentral aktør 1). Det styrker min forståelse av at det er svært utfordrende for innbyggerne å forstå fjellskredproblematikken.

På tvers av et veldig bredt spekter av risikofylt atferd, hvis jeg har kontroll, føler jeg meg mye tryggere enn om det er du som har kontrollen over meg. Once you hear it, you will never forget the importance of control in what people mean by risk (Sandman, 1993:38). Peter Sandman (1993) har illustrerte et eksempel som passer godt inn i innbyggernes opplevelse av risikohåndteringen av fjellskredfaren; Se for deg at du skjærer en ribbenstek, den ene hånden er plassert rett på kjøttet og i den andre hånden holder du kniven. Prøv å se hvor nær kniven er hånden når du skjærer kjøttet. Hvis du da gjør det til en to-manns jobb der du gir noen andre kniven. Hva skjer med hånden på kjøttet? Jo, den trekker seg automatisk litt tilbake - enten det eller så velger du kanskje bruke en gaffel. I det øyeblikket du mister kontroll over kniven vil fingrene være utrygge, som hvis noen andre tar kniven, går risikoen opp. «*Vi har ikke lenger kontroll over vår egen risiko, den har NVE overtatt*» (Informant 3).

I de fleste risikokontroverser mellom lokalsamfunn og selskaper eller mellom lokalsamfunn og byråer, er det ikke lokalsamfunnene som holder kniven, men de holder på kjøttet og selskapet eller byrået holder ikke bare på kniven; men kan vifte med det rundt, mens du forteller deg selv at: "Det er trygt, det er trygt". En av informantene sier: «*NVE fremstår som granneste eksempler på hovedstadsbyråkrati på sitt verste. Dem finn ut hva som er det beste for deg og du må bare innrette deg etter dette, selv om du selv ikke mener dette er det beste for deg. Dem er veldig opptatt av å sikre sin egen virksomhet*» (Informant 2).

En av de sentrale aktørene hevder at manglende kunnskap om fjellskred og hvordan det oppfører seg kan føre til at man ikke forstår risikoen det egentlig er snakk om (Sentral aktør 3). Informanten sier også at sikkerhet knyttet kunnskap om fjellskred og usikkerhet knyttet til konsekvensene gjør vurdering av risiko vanskelig. Risikovurderingen har stor betydning for hvilke tiltak og hvilke prioriteringer som blir gjort for å styre risiko. Kommunen på sin side er klar over at de har hatt manglende kunnskap om de direkte berørtes risikopersepsjoner. Dette er noe som kan gjenspeile seg i at vurderingen av risikopersepsjon ikke er tatt med i ROS-analysen som er gjort i forbindelse med fjellskredfaren.

I forbindelse med gjennomføringen av ROS-analysen har de involverte NVE, Politiet, Fylkesmannen i Troms, Mattilsynet, UiT, Statens vegvesen, Ymber, samt berørte aktører og ansatte i Kåfjord kommune. Risiko- og sårbarhetsanalysen legges til grunn for kommunens arbeid med samfunnssikkerhet og beredskap, og er grunnlaget for utarbeidelse av beredskapsplan samt utarbeidelse av planer etter plan- og bygningsloven. Inntrykket her er at det er stor bevissthet rundt fjellskredproblematikken i kommunene, hvor kunnskap blir en viktig faktor for vurderingen av risiko. Her vil persepsjonene til de ulike aktørene påvirke hvor alvorlig man vurderer risikoen, dermed vil det være grunn til å tro at ROS-analysen inneholder vurderinger basert på ulike forståelser av risiko.

En av de sentrale aktørene (Sentral aktør 1) forteller at de berørte innbyggerne har vært med på utarbeidelsen av Ros-analysen, der det har vært mulighet til å uttrykke sine meninger (selv om det ikke nødvendigvis blir gjort vedtak etter deres ønsker). Det vil her være vanskelig å si noe om hva som ligger bak de ulike vurderingen i risiko analysen, ettersom det ikke er gjort rede for hva som ligger bak vurderingene. Informant 2 forteller: *«Det som er et paradoks er at det var en stortingsmeldings som kom i 2009 «å leve med farer», der står det at hvis man ikke kan sikre et område skal man vurdere flytting av de som bor der»*. Informanten sier videre: *«Når man bor under et av de verste rasfjellene i Norge og den vurdering ikke slår inn, der man ikke viser vilje til å gjøre en slik vurdering så er det etter min oppfatning i strid med denne stortingsmeldingen. Vi har en klage inne som de har kocht på i 4 måneder og vi venter enda»*. Etter at fjellskredovervåkingen ble satt opp gikk kommunen sammen med de berørte innbyggerne om å søke økonomiske midler fra staten til fraflytting som nytt sikringstiltak. Dette viser at kommunen ikke hadde nok kunnskap om de berørtes risikopersepsjon under risikovurderingen.

5.5.3 Involvering i beslutninger

Involvering er et av de fire punktene Aven og Renn (2010) lister opp som formål med risikokommunikasjon. Det er dermed viktig at kommunen inkluderer innbyggerne som er berørt av fjellskredfaren, på denne måten kan de føle seg involvert i håndteringen av fjellskredfaren. Funn viser at kommunen har utfordringer med å skape felles forståelse rundt fjellskredrisikoen. Gjennom dialog og involvering kan kommunen gi de berørte mulighet til å delta i beslutninger (ibid.). Dette vil kunne skape en bedre forståelse for

fjellskredproblematikken, samtidig kan involvering føre til tillit og større aksept hos innbyggerne i risikokommunikasjon.

Mye av fokuset i oppgaven har vært i retning av at innbyggerne må ha tillit til kommunen, da det er kommunen som har ansvaret for å formidle risiko til sine innbyggere. Tillit til NVE blir også viktig i den grad at det er de som har ansvaret for risikovurderingene og risikoreducerende tiltak. Funn viser at tilliten til kommunen er større enn innbyggernes tillit til NVE. Det er grunn til å tro at dette henger sammen med ansvaret de har for siktingstiltaket. Tillit fører til mindre frykt, større aksept og mindre usikkerhet, hvor manglede tillit fører til det motsatte. For å kunne leve med risikoen, eller akseptere risikoen (i den grad det er mulig) må de berørte føle seg ivaretatt (Sandman, 1993). En av informantene sier: «*Det psykososiale livet for folk er nesten ikke verdsatt i det hele tatt*». (Innbygger 2). En annen informant sier: «*Når det gjelder helse har vi ikke ivaretatt denne på en god måte, eller for å si det på en annen måte, psykisk helse og de stressfaktorene dette medfører ble på langt nær ivaretatt i begynnelsen av beredskapsplanlegginga. Psykisk helse ble heller ikke ivaretatt og vurdert under ROS-analysen*» (Sentral aktør 2). Både sosiale, kulturelle og psykologiske faktorer former risikopersepsjon (Renn, 2008), og for å kunne motiveres til å forholde seg til risikoen må disse faktorene ivaretas i risikokommunikasjon.

Når man analyserer og vurderer risiko må ekspertene inn i en reell dialog med publikum for at sikringsarbeidet skal lykkes i den grad at innbyggerne skal føle seg tryggere (Aven et al., 2004). Risikovurderinger er ikke bare begrenset til hvordan fysiske prosesser blir vurdert, men analytikere må også skaffe seg større innsikt i hvordan sosiale systemer rundt de fysiske installasjoner fungerer, ikke minst hvordan ulike aktører utspiller sine roller (ibid:42).

Informantene som er berørt av risikoen uttrykker at de har tillit til sentrale aktørers evne til å håndtere selve fjellskredet, men ikke måten de har håndtert menneskene i utløpsområdet. De berørte informantene forteller at de føler seg verken sett, hørt og verdsatt, hvor en av informantene sier: «*Kommunen gir lite informasjon til de i det skredutsatte området og lite informasjonsmøter. Tiltak som er gjort er ingen, utenom Ros-analysen*» (Informant 2). Det paradoksale er at en slik underkommunikasjon som det ser ut til informanten opplever kan bidra til å øke risiko fremfor å redusere risiko (Sandman, 1993). Funn viser at dette er tilfellet,

der innbyggerne under fjellet er mer utrygge nå, enn før fjellet ble klassifisert som høyrisikoobjekt.

Innbyggerne som lider under konsekvensene av underkommuniseringen av fjellskredrisikoen vil kunne etablere seg nye og egne meninger slik at en ny tolking av risiko vil oppstå. Faren her er at holdninger vil smitte over til andre innbyggere og/eller kommuner (Sandman 1993). Det er grunn til å tro at det er en felles risikoopplevelse for alle de berørte innbyggerne, da de sammen har søkt om å få flytte vekk fra utløpsområdet. Det som vil være hensiktsmessig er å skape en god kommunikasjon/dialog mellom de som sitter med ansvaret og de berørte innbyggerne for å opprettholde tilliten (Renn, 2008). Dersom kommunen hadde inkludert de berørte partene i alle delene av prosessen kan det tenkes at motstanden og frykten for etablering av sikringstiltaket hadde vært mye lavere. Til tross for at informantene viser en bred enighet om at usikkerhet i aller høyeste grad er gjeldende i forbindelse med fjellskredfaren, kan det se ut som man mangler en spesifikk definisjon av hva de ulike informantene legger i usikkerhet. Det samme gjelder hva de ulike informantene legger definisjon på sikkerhet og sikringstiltak, hvilke tar meg til neste punkt.

5.6 Fjellskredovervåkingen

Gjennom de siste 10 årene har vi fått mye mer kunnskap om ustabile fjell og om faren ved å bo i disse områdene. Det viser også at ny kunnskap om fjellskred har gjort det nødvendig å ha større oppmerksomhet- og kompetanse på planlegging av fremtidig utbygging. Det er flere fjellpartier som overvåkes kontinuerlig av NVE i Kåfjord (Gámanjunni 3, Jettan og Indre Nordnes) og tiltak som dette gjør at det fortsatt er trygt å bo og arbeide i Kåfjord. Innbyggerne forventer at det skal være trygt å bo i kommunen og det forutsetter at myndigheter og faginstitusjoner sørger for at informasjon om risikoer er tilstrekkelig, og at det planlegges slik at nye hus og boliger kan stå trygt i fremtiden. NVE har gjort omfattende analyser og beregninger av risiko for fjellskred, noe som legger forutsetninger og begrensninger for byggeaktiviteten. Kommunene i Nord-Troms har som følge av krav i lovverket vært nødt til å bruke mye tid og ressurser på planlegging og risikovurderinger. Dette har økt kompetanse- og kunnskap om samfunnssikkerhet, beredskap og planlegging i regionen.

Risikoreduksjon handler i denne sammenheng om å redusere risiko og konsekvenser.

Ekspertene som vurderer risikoen, oppsøker slike risikoer for å primært sikre samfunnet.

Myndigheten har de siste årene hatt større fokus på flom -og skred og som informantene mine forteller er det få plasser i kommunen som ikke er under rasrestriksjoner. Plasser som man tidligere anså som trygge viser seg i dag å være det motsatte. Det var for eksempel et hus som ble tatt av jordskred for en del år tilbake, hvor store deler av huset ble tilintetgjort med jorden. Flom og skred er naturlige prosesser, og vi må leve med faren for at flom og skred kan skje. Det er regjeringens mål å bedre samfunnets evne til å forebygge flom- og skredrisiko. Det er mange utfordringer knyttet til arbeidet med å forebygge slik risiko, der farekartlegging har avdekket flere fareområder og økt bevisstheten i samfunnet omkring flom- og skredrisiko (Meld. St. 15 (2011-2012)). Gjennom Meld. St. 15 (2011-2012) ønsker regjeringen å synliggjøre hvilken risiko flom og skred utgjør for mennesker, miljø og materielle verdier i Norge og hvordan dette møtes med tiltak. Kåfjord kommune har dermed behov for bistand fra staten både faglig og økonomisk.

Oppmerksomheten om risikoer i samfunnet i dag er større enn tidligere, selv om det er vanskelig å avgjøre om risikoen i samfunnet er blitt større, eller om det er vårt syn på risikoene som er blitt utvidet (Beck, 1997). Likevel er det viktig å ha fokus på sårbarheten som følger med bevisstgjøringen av risikoene. Regjeringen på sin side vil videreføre arbeidet med flom- og skredforebygging etter en helhetlig tilnærming som omfatter både kartlegging, arealplanlegging, sikringstiltak, overvåking, varsling og beredskap. Kunnskap om områder som er utsatt for flom- og skredfare (først og fremst innhentet gjennom kartlegging) er grunnleggende for alt forebyggende arbeid (Meld. St. 15 (2011-2012)). Gjennom overvåking og varsling vil det være mulig å gi forvarsel slik at mennesker og verdier kan reddes (ibid.). På bakgrunn av de store utfordringene som ligger i å håndtere skredrisikoen, fikk Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) fra 2009 det statlige forvaltningsansvaret for forebygging av alle typer skred etter samme modell som er etablert for håndtering av flomrisiko.

En av informantene mine forteller: «*NVE har blant annet ansvaret for kartlegging av ustabile fjellpartier og fjellskredovervåkingen. Kommunen som skal gjennomføre den lokale beredskapsplanleggingen er avhengig av gode faglige råd, trygg overvåking og kartlegging av naturfarer*» (Sentral aktør 1). Dette peker på det Aven et al (2004) tar for seg om instrumentell rasjonalitet, hvor tillit til ekspertenes kompetanse står sterkt. Likevel er det grunn til å tro at tilliten de berørte informantene har til ekspertene ikke er spesielt stor. Selv

om det ser ut til at de stoler på kompetansen de har, så stiller de spørsmålsteget med intensjonene. Kåfjord kommune støtter seg til NVEs risikovurderinger av fjellskredfaren og deres retningslinjer ettersom kommunen selv ikke besitter denne kompetansen.

En av informantene forteller at kommunen i starten av fjellskredhåndteringen gjorde som NVE anbefalte og uten å ta hensyn til de menneskene som bor i faresonen, informanten sier: «*Kommunen la seg på defflat etter NVE i starten, men dette har blitt bedre da de har fått øynene opp for den menneskene de faktisk skal ivareta*» (Informant 2). Informanten forteller at kommunen i starten så på fjellskredovervåkingen som det beste sikringstiltaket for de berørte innbyggerne, men etter dialoger med disse menneskene har det i ettertid blitt søkt om fraflytting som nytt sikringstiltak hvor kommunen godkjenner søknaden. Risikoforståelsen legger grunnlaget for risikokommunikasjonen og for å gjennomføre god risikostyring og risikokommunikasjon, må det være en enhetlig forståelse av risiko mellom aktørene (Aven et al., 2004). Her ser man viktigheten av felles risikoforståelse mellom aktørene for å unngå slike problemstillinger.

Fjellovervåkingen er ment å sikre innbyggerne mot fjellskredfaren, slik at de kan føle seg trygge i det daglige. På spørsmålet om innbyggerne føler seg tryggere nå som fjellet er overvåket av svarer en av informantene: «*For min del ja, men hadde jeg bodd rett under, så hadde jeg ikke følt meg trygg. Det skulle ikke vært bebyggelse under høyrisikoobjekter*» (Informant 1). Ulike samfunnsaktører vil hele tiden være bevisste på at valgene eller strategiene de foretar seg ikke medfølger uforutsette bivirkninger i form av nye risikoer (Renn, 2008). Men ethvert forsøk på å redusere, eliminere eller overvåke risiko ved hjelp av teknologiske hjelpemidler vil kunne øke opplevelsen av risiko (ibid.). I følge funn oppleves risikoen større som følge av økt kunnskapsnivå. Har innbyggerne tillit til ekspertenes kunnskap og opplever de har samme interesser for utfallet vil usikkerheten være mindre (Giddens, 1990). Likevel er det grunn til å tro at tillit i kommunens risikokommunikasjon rommer en usikkerhet som ikke kan reduseres helt gjennom kunnskap. For det første har vi aldri fullstendig kunnskap om noe og for det andre er tillit basert på emosjoner (Renn, 2008).

Basert på intervjuene med de sentrale aktørene kan det se ut som de har kontroll på fjellskredproblematikken, men at det er utfordrende å kommunisere risikoen til innbyggerne, spesielt de berørte innbyggerne. Ettersom fjellskredscenarioet ikke kan forebygges eller

sikres, desto viktigere er det å hensynta de menneskene som bor i faresonen for å kunne minimere sårbarheten. Jeg har imidlertid avdekket ulike forståelser til konsekvensene av fjellskredfare, og et resultat av dette oppleves forholdet de berørte innbyggerne har til de som er ansvarlig for sikringstiltaket svært anspent.

Det som er interessant er at de sentrale aktørene hevder at tilliten er stor blant de berørte innbyggerne, men funn indikerer at de berørte innbyggerne har manglete tillit til de som kommuniserer risikoen. Dette styrker min forståelse av at det finnes ulike tilnærming til risiko knyttet til fjellskredfare og at individuell interesser og engasjement har betydning for hvordan fjellskredfare blir opplevd og forstått av de som må leve med denne usikkerheten. Lokal kunnskap er sentralt for å kunne avdekke risikoer, noe som kan ha blitt oversett når innbyggerne snakker om frykten knyttet steinsprangene.

Flere av perspektivene vi har sett på i teoridelen trekker inn risikopersepsjon som en viktig del av risikoforståelsen. Det vil si at tolkning av risiko skjer i en sosial, institusjonell og kulturell kontekst der informasjonen tolkes, får mening, men også knyttes til verdier (Renn, 2008). Risiko kan sees som et sosialt konstruert fenomen som gjenspeiler felles mening, verdier og interesser. Aktører vil kunne forstå risiko basert på sine konstruksjoner hvor blant annet erfaringer, kunnskap og verdier påvirker risikovurderingene (ibid.). Dermed er ikke risikokommunikasjon gjort i en håndvending.

5.6.1 Konsekvensene av fjellskredfare

Konsekvensene av en risiko har en stor betydning for vurderingen av risiko. Likevel vil risikoforståelsen påvirkes av hva konsekvensene har å si for den enkelte.

Risikokommunikasjon skal synliggjøre risikoen og gjøre oss i stand til å ta gode beslutninger. Beslutningene omkring risiko som angår fremtiden og vil være knyttet til stor usikkerhet fordi det er vanskelig å evaluere ulike fremtidige hendelser. Evnen til å tolke og kommunisere usikkerhet er vil likevel være viktige elementer for å kunne ta gode beslutninger. Hvordan kommunen kommuniserer risiko har stor påvirkning på innbyggerne. I risikoscenarioer med stor usikkerhet er det viktig at innbyggerne stoler på at kommunen tar avgjørelser som er det beste for dem, på denne måten vil innbyggernes syn på risiko bli et spørsmål om tillit.

Hendelser som truer menneskenes helse og sikkerhet, er en belastning selv om hendelsen aldri vil inntreffe (Aven et al., 2004). En av informantene forteller: «*Det er greit for oss å hoppe i en bil hvis de sier at nå er det farlig, men så har vi et fjøs der vi har i overkant av 130 storfe og 50 melkekyr [...] dem har ingen plasser å flytte til og vi fikk beskjed om at ved første evakuering så må vi nødslakte hele budskapet, alt må slaktes ned. Så det er vanskelig å få noen andre til å overta gården når de vet hvilke fremtidsutsikter de har i vente [...] Det er akkurat denne biten jeg synes som er det aller verste, det at vi ikke har noe evakueringsplan for dyrene*». (Informant 2). En annen sier: «*Jeg er mest bekymret for at vi bor under et fjell som er såpass ustabil og det kan komme ned store steiner uten forvarsel, jeg føler meg ikke trygg*» (Informant 3). Vi ser her den dynamikken som finnes i risikoforståelsen, funn viser også at det er vanskelig å skille sannsynlighet og konsekvens fra hverandre.

Kommunen har rundt brukt 30 millioner kroner på skredsikring flere steder hvor de ikke lenger har økonomi til å fortsette slik: «*Kommunen har begrenset budsjett og har brukt veldig, veldig mye penger på sikringstiltak*» (Informant 2). Kommunen står overfor en sammensatt trussel, hvor nærmest 90 prosent av det bebyggelige området i kommunen er omfattet av rasfare restriksjoner. En av informanten forteller at de som skal bygge i kommunen må gjøre grunnundersøkelser og målinger, noe som koster hver enkelte mye penger og ressurser. Utfordringen her er at kommunen vil på sikt bli avfolket ettersom kostnadene er høye man kommer så langt at det er mulig å bygge (Informant 2). Informanten sier videre: «*Uansett hvor du skal bygge må du ta grunnundersøkelse. Det burde vært en ordning som gjorde at de enkelte ikke måtte betale for dette selv*».

Fjellskredet vil påvirke kommunen sterkt og en av informantene forteller at det er en del mennesker som har flyttet vekk fra kommunen på grunn av fjellskredproblematikken og skredfare. Flere av de som har fått mulighet til å flytte vekk fra skredutsatte områder og har valgt å flytte ut av kommunen (Informant 3). Kåfjord kommune er en liten kommune med store utfordringer knyttet de geografiske utfordringene, men det er særlig de økonomiske konsekvensene ved et fjellskred fra Gámanjunni som vil bli store. Her er det snakk om konsekvenser både for enkeltpersoner som er direkte og indirekte berørt, samt hele kommunen og omgivelsene rundt.

For samfunnet vil ivaretagelse av innbyggere som berøres, både direkte som følge av skred og skredfaren kreve stor innsats. Kommunen vil få økonomiske utfordringer som følge av ødelagt infrastruktur, gjenoppbygging av dette, evakuering og varsling og som følge av beredskapsrollen eksplisitt (Sentral aktør 2). En annen informant sier: *«Et fjellskred fra Gámanjunni vil bryte strømforsyningen og veinettet i bygda. Den vil også demme opp Manndalselva. Vi vil bli berørt ift. dyrka marka vår, da vi har mye jorde ved Gámanjunni og på oversiden av Gámanjunni (Informant 1). Dette vil med andre ord kunne gå ut over vinterfôr til dyrene, hvor et strømbrudd vil gjøre fjøsstell vanskelig, da informanten er avhengig av strøm for melking og foring. «Det vil være fatale konsekvenser for de som bor rett under. Både fare for liv og store materielle skader» (Informant 1). Følgehendelser som smitte i vann, forurensing, konsekvenser for landbruk, erosjon, strøm, mobildekning, støv, oppdemming av Manndalselva vil også påvirke både bygda og resten av kommunen. Hvor brudd på infrastruktur vil også skape store utfordringer. Selv om det er store materielle konsekvenser av fjellskredfaren er det flere utfordringer knyttet til problematikken som vi skal se nærmere på nedenfor.*

5.7 Kampen om kompensasjonsmidler for å flytte

Ikke langt fra Gámanjunni ligger Storhaugen blokk, som også er et svært ustabil fjellparti der det gjennom tidene har gått mye ulike ras. Det har blitt laget skredvoller for at ikke husene skulle bli berørt av rasene, mens i dag er flesteparten av husene under Storhaugen revet ned, selv om noen få eldre mennesker har valgt å bli værende i hjemmene sine. Kjører du gjennom dette området vil du kunne se flere store og mindre steinblokker som har kommet ned fra fjellet. En av informantene forteller: *«Når vi levde under skredfare (noe vi ikke lengre gjør på grunn av fraflytting som sikringstiltak) påvirket det oss mye i dagliglivet. En sjekker værmeldingen for vær som forsterker skredfaren. Vi kunne våkne på natta av steinsprang og løpe til vinduet for å se hvor det kom. Barna kunne leke ute og komme springende inn og rope 'Mamma det kommer skred!'» Ved enkelte værtyper, valgte vi overnatte borte» (Informant 1).*

Flere av steinene ligger tett opp mot husene som engang sto der, andre steiner har rullet og ladet helt på andre siden av dalen. En av informantene forteller at «småsteiner» på størrelse med en bil, er veldig skremmende når de kommer rasende ned fra fjellet (Informant 5). I 2018 sto en av informantene mine bare 300 meter fra stedet der en stein på 80 tonn kom farende ned fra fjellsiden. Slike steinsprang oppleves svært skremmende forteller en av informantene

(Informant 3). Risikopersepsjon som nevnt tidligere består av subjektive følelser og er påvirket av verdier, erfaring og kulturell bakgrunn (Renn, 2008). Det er grunn til å tro at erfaringene de berørte informantene har om tidligere (sammenlignbare) risikovurderinger, har en stor innvirkning på forståelsen de har av risikoen knyttet til fjellskredfare ved Gámanjunni 3. Samtidig kan det tenkes at det er bygd opp en forventning om hvordan fjellskredfare skal håndteres basert på tidligere erfaringer, da med tanken på fraflyttingstiltaket ved Storhaugen blokk.

NVE har tidligere dekket mesteparten av flyttereigningen til innbyggere i det skredutsatte områder under Storhaugen blokk grunnet stor rasfare gjennom hele året. For at innbyggerne under Gámanjunni skal kunne få økonomiske midler fra staten til å flytte vekk fra utløpsområdet, må kommunen ut med tjue prosent av det flyttingen vil koste. Dette er noe kommunen på dette tidspunktet ikke har råd til (Informant 4). Saken er at innbyggerne *kan* få økonomiske midler til å flytte vekk (med forbehold), på tross av at ekspertene hevder det er trygt. Det at de sentrale aktørene hevder det er trygt å bo der, samtidig som de er åpne for å flytte de berørte vekk kan derimot oppleves som et paradoks. Hva skal innbyggerne her forholde seg til? For at innbyggerne skal kunne akseptere risikoen vil de måtte ha tillit til de som kommuniserer risikoen og vite hvem de skal forholde seg til (Aven et al., 2004). Det er en grunn til å tro at manglende sammenheng mellom kunnskap, informasjon og handlinger gjør det utfordrende for kommunen i å oppnå en god risikokommunikasjon som er basert på tillit (Aven et al., 2004).

Som vi var inne på i teorikapittelet er det bro mellom risikovurdering og hvilke behov man har for risikoreduserende tiltak (Boyesen, 2003). Funn viser imidlertid er ulikt syn på risikoreduserende tiltak, hvor det største skillet ser ut til å være mellom de NVE og innbyggerne som bor under fjellet. Den tradisjonelle tilnærmingen til risiko handler om å vurdere sannsynlighet i kombinasjon med konsekvens, og deretter implementere tiltak for å redusere konsekvensene (Aven et al., 2004). En av informantene som bor under Gámanjunni forteller imidlertid at fjellovervåkingen hjelper dem ingenting i det daglige med tanke på forsikringer, lån, osv. Fjellskredfare har ført til at innbyggerne under fjellet har fått restriksjoner på å bygge noe nytt, hvor informanten forteller at de føler seg som gisler for NVE. «*Hvis vi flytter frivillig vekk fra området har NVE ingen gisler mer, så det er nesten slik av vi blir holdt her for at de skal ha et grunnlag å drive*» (Informant 2).

Risikokommunikasjon er her svært utfordrende både fordi kommunen skal kommunisere en risiko som er usikker (Aven et al., 2004), samtidig ønsker kommunen å skape trygghet til risikoen. Funn viser at mangel på kontroll over hvilke valg av egen risiko skaper stor frykt og usikkerhet blant de berørte innbyggerne. Som nevnt i teoridelen føler man seg tryggere hvis man har kontroll over sin egen risiko, hvis man selv velger risikoen man utsettes for (Sandman, 1993). Effekten av risikokommunikasjon vil bli borte dersom innbyggerne ikke har tillit til de sentrale aktørene (Aven et al., 2004). Gjennom felles risikoforståelse at kan innbyggerne forstå hvordan de burde forholde seg til risikovurderinger og risikotiltak (ibid.) Likevel opplever de berørte innbyggerne seg «tvunget» til å bo under fjellet fordi ekspertene hevder det er trygt, selv om de på ingen måter føler seg tryggere.

En av informantene presiserer at det er trygt å bo under Gámanjunní 3 ettersom de har full kontroll på bevegelsene i fjellet (Sentral aktør 3). Overvåkingen har alt å si for innbyggernes sikkerhet (Sentral aktør 1). Her vil kjennetegn ved kulturen være avgjørende for hvilke fokus samfunnet har på sikkerhet. Likevel vil verdier, holdninger, kunnskap, erfaringer og politikk påvirke hva samfunnet aksepterer av risiko (Aven et al., 2004). Måten innbyggerne forstår det som kommuniseres og relasjonen man har til de sentrale aktørene vil være avgjørende for hvordan informantene mine innretter seg etter sikringstiltaket (Aven et al., 2004). Et fjellskred er veldig sjeldent i Norge, og vi har et stort behov for forskning på feltet for å kunne få mer kunnskap om hvordan ustabile fjellpartier oppfører seg. Ettersom de berørte informantene har fulgt med håndteringen av «veslemannen» kaller de det for «forsmak» av det de har i vente. En av informantene mine sier at de ønsker ikke å være prøvekaniner, slik som innbyggerne under veslemannen (Informant 2). Det fortelles at menneskene under det ustabile fjellpartiet i Romsdal fikk 16 evakueringsvarsler på 5 år før det lille fjellpartiet «veslemannen» raste i begynnelsen av september i 2019. Funn viser at kunnskap om andre sammenlignbare risikoobjekter påvirker informantenes opplevelse og forståelse til fjellfaren ved Gámanjunní 3.

Som et resultat av lavt tillitsnivå til de som er ansvarlig for risikohåndteringen kan de berørtes emosjoner uttrykkes i sinne og frustrasjon (Sandman, 1993). Informanten sier videre: «*Når vi søkte om å få flytte vekk gården fra dette området så fikk vi svar fra NVE at det var ikke vurdert sikringstiltak [...] det er altså ingen som er i stand til å sikre 26 millioner kubikkmeter med stein som er på tur ned, så forstår NVE også at det ikke er mulig å sikre. Det eneste NVE*

vil ha nytte av i et sikringstiltak var at dem selv hadde sin organisasjon i drift og fikk bygd det sikringstiltaket». Informanten hevder at sikringstiltaket de har fått gagnar bedriften mer enn det gagnar dem. «Man kunne flyttet ut folk og redusert overvåkingen, for da hadde det ikke bodd folk i området. For i løpet av 20-30 år vil kostnadene til overvåkingen vil på langt overstige det det ville kostet å flytte ut folk. I tillegg vil fjellet rase ut uansett, så de kostnadene må de ta uansett, bare at de forskyver det. Alle vet at fjellet engang vil ramle, så hvorfor holde oss her? Deres virksomhet er viktigere enn liv og helse».).

Fjellskredovervåkingen i Manndalen koster samfunnet enormt mye tid og penger, likevel føler de berørte seg ikke trygge. De ressursene som brukes for å sikre de berørte mot fjellskredet, kunne vært betydelig mindre dersom de hadde fått innvilget flyttingstiltak (Informant 2). Det sikkerhet koster samfunnet burde avveies mot andre målsetninger som for eksempel effektivitet (Aven et al., 2004). Gitt slik som en av informanten forteller, dersom fjellet uansett skal rase (som kan ta opptil 100 år) ville det ut fra et økonomisk perspektiv vært rimeligere å redusere overvåkingen å flytte ut de som er berørt. Samfunnet er på sin side opptatt av risiko som har samfunnsmessig betydning, og gjennom sikkerhetsarbeid og beredskapsarbeid vil man kunne bidra til å utvikle et mindre sårbart samfunn, og vi er dermed avhengig av de sikkerhetstiltakene ekspertene hevder vi må ha (Aven et al., 2004).

En av de sentrale aktørene sier: «Fjellovervåking sørger for å få evakuert folk ut av fareområdet i tide. Jeg mener at folk føler seg tryggere, men jeg føler også at de av og til har noe feil forståelse av hva overvåkingen gjør» (Sentral aktør 3). Her er vi tilbake på viktigheten av formidling av kunnskap for at de som er berørt av faren skal få en helhetlig forståelse av risikoen (Aven og Renn, 2010). Likevel må innbyggerne ha tillit til den kunnskapen de får og tillit til de som kommuniserer kunnskapen.

Det er stor grunn til å tro at synet på det risikoreducerende tiltaket har hatt stor innvirkning på innbyggernes forståelse av risikoen, hvor sikringstiltaket oppleves som det kritiske aspektet ved hele fjellskredproblematikken. Konsekvensene av den ufrivillige risikoen har for berørte innbyggerne ført til at risikokommunikasjonen er preget av konflikt, hvor konflikten ser ut til å handle om de økonomiske kostnadene. Ser vi dette sammen med fokuset de berørte har på det helsemessige verdiene er det grunn til å tro at tilliten er relativt lav. Å flytte alle gårdene og husene til de berørte innbyggerne vil koste store engangssummer i forhold til å ivareta materielle verdier over tid. Dermed opplever jeg at det er uenighet om hvem sine verdier som

skal gjelde sett i fra de ulike aktørenes perspektiv. Dette kan påvirke hvilke beslutninger de ulike aktørene mener bør tar i forhold til fjellskredrisikoen (Aven et al., 2004).

I risikobevisstheten sier Beck (1997) at det er fullt mulig at man *omplasserer* tenkningen, handling og sosiale konflikter. Det han mener er at i risikosamfunnet hvor man har fokus på farer og politisk «tafatthet» går man i retningen mot et «*syndebukk*»-samfunn. Det vil si at det er ikke truslene man gjør et oppgjør mot, men heller mot de som påpeker dem, noe som blir tydelig her. Det kan dermed tolkes slik at kommunen også har utfordringer knyttet det å tilpasse risikokommunikasjonen til innbyggerne på grunn av manglede kunnskap om deres persepsjoner (Lundgren og McMakin, 2013). I denne sammenheng er det også en utfordrende balansegang mellom å kommunisere tryggheten sikringstiltaket med å gir, kontra det å få innbyggerne til å føle seg tryggere med dette tiltaket. Sannsynlighets- og risikovurderingene er ikke objektive størrelser, og det er viktig for kommunen å være bevist på at forståelsen av risikoen er påvirket av mange faktorer. Et eksempel er at kunnskap om risikopersepsjon kan avdekke innbyggernes bekymringer og verdier (Boyesen, 2003). Spørsmålet om i hvor stor grad kommunen har involvert innbyggerne i starten av risikohåndteringsprosessen kan diskuteres, men her er det grunn til å tro at de berørte innbyggerne ville følt seg mer ivaretatt dersom de fikk mulighet til å bestemme hvordan risikoen skulle blitt håndtert i forkant av sikringstiltaket (Lundgren og McMakin, 2013).

5.8 Planlegge for et tryggere samfunn

Gjennom forskning og teknologi har vi fått mer kunnskap om naturkatastrofer og hvilke risikoer vi kan møte. Dette har blant annet ført til at synet på risiko har endret seg og vi konfronteres med risikoer vi tidligere ikke visste om. Når vi står ansikt til ansikt med risikoer må vi ha ulike redskaper som gjør oss i stand til å kommunisere risiko for at informasjon som gis skal blir forstått slik det er ønsket.

Samfunnsplanlegging dreier seg om at planleggeren bruker ulike hjelpemidler for innhenting og bearbeiding av kunnskap om nåtid og fortid. Denne kunnskapen skal være grunnlaget for beslutninger omkring hva som skal iverksettes for å oppnå en ønsket fremtid, men også unngå det som er uønskelig i fremtiden (Aven et al., 2004). Gjennom planlegging ønsker man å oppnå et robust samfunn og vurdere det ut fra samfunnets evne som ifølge Aven et al., (2004:32) er:

- Hindre at uønsket hendelser skjer,
- Unngå skadevirkningene når uønsket hendelse skjer,
- Håndtere skadevirkningene når uønskede hendelser skjer,
- Komme tilbake til normaltilstand så snart som mulig etter uønskede hendelser har inntruffet.

At begrepet risiko i dag blir brukt i alle slags mulige sammenhenger har gjort begrepet vanskelig å definere. Renn (2008) mener at formuleringen vi har i dag av risiko er ikke tilstrekkelig for risikoer som er befestet med stor usikkerhet. Når det gjelder hva vi mennesker anser som akseptabel risiko har vi ingen fasitsvar. Ønsket er å holde risikoen så lav som mulig, men til syvende og sist er det et politisk spørsmål. Hva som er akseptabel risiko har vi i dag ingen klare mål på, men hvordan kommunen griper om risikoen har stor innvirkning på hvorvidt innbyggerne aksepterer risikoen eller ei. Hvilke risiko man frykter mest, hvilke som er verd å ta og hvem som skal tillates å ta dem, er sosialt betinget (Aven et al., 2004:152).

Innbyggernes holdninger og handlinger inngår i en sosial organisering og vil ha betydning for hvilke muligheter vi har til å endre vår oppfatning av risiko. Det er grunn til å tro at ulik forståelse og oppfatning av risiko har ført til interessekonflikt mellom de ulike aktørene (Aven og Renn, 2010). Når det gjelder involvering av ulike aktører i risikostyringsprosessen er det grunn til å tro at de ulike deltakerne har forskjellig kunnskap og persepsjon av fjellskredfaren. Likevel bør målet være å få med alle betraktninger og oppfatninger underveis i risikokommunikasjonsprosessen. Selv om risiko er en vurdering om hva som vil skje i fremtiden, må en vurdering alltid settes inn i riktig kontekst, for eksempel den sosiale konteksten (Boyesen, 2003). Poenget er å finne frem til underliggende faktorer som påvirker kan påvirke risikoforståelsen. Ved å se på hvorfor innbyggerne er bekymret, hvilke verdier kan konsekvensene ha for de enkelte og andre faktorer som kan påvirke forståelsen av risikoen kan synliggjøre usikkerheten og skape en bedre forståelse av faren (ibid.). Det vil med andre ord være hensiktsmessig å bruke ulike perspektiver på risiko i risikovurderinger.

Å forstå fjellskredrisikoen er viktig for alle involverte, men krav satt til risiko i forkant, altså før vi ser hva løsninger og hva tiltak innebærer, kan være lite kostnadseffektivt spesielt hvis kravet om flyktningiltak blir innvilget. Poenget er at dersom man ønsker å oppnå økt

sikkerhet for de berørte aktørene, må fokuset være hvordan man på best mulig måte bruker ressursene for å oppnå denne utviklingen (Aven et al., 2004).

Mine funn indikerer manglende dialog mellom kommunen og de berørte innbyggerne, noe som kan forsterke usikkerheten de berørte opplever. Ved en dialog kan kommunen vise at de tar risiko på alvor og at de jobber for innbyggernes beste noe som vil bygge opp tillit. Ser man på begrunnelsen som ligger bak sannsynlighetsvurderinger vil det vanskelig å definere det psykososiale i en risikovurdering, og denne framstillingen fanger heller ikke opp alle kjennetegnene ved innbyggernes risikopersepsjon. Ulempen med å ikke inkludere alle faktorer som for eksempel deres persepsjoner til risikoen vil trolig kunne bidra til feilaktig beslutningsgrunnlag for videre risikokommunikasjon og håndtering (Aven et al., 2004).

Funnene viser at sannsynlighetsbegrepet er utfordrende for informantene, da det er vanskelig å si nøyaktig når den uønskede hendelsen skal inntreffe, og fordi usikkerhet er like vanskelig å formidle som å forstå. Sannsynligheten for et fjellskred skal si noe om hvor sannsynlig det er for at en hendelse inntreffer i fremtiden, og usikkerhet knyttes til hva man har av tilgjengelig kunnskap og informasjon den uønskede hendelsen (Aven et al., 2004). Erfaring blir for flere av informantene mine relevant for risikoforståelsen, og som vi har sett i teorien vil tidligere erfaringer av en hendelse påvirke risikoopplevelsen. Det gir grunn til å tro at de berørte innbyggerne kan overestimerer risikoen, uten at det i realiteten vil øke sannsynligheten. Kunnskap er en faktor som kan diskuteres i forhold til risikoforståelsen. Hva som er riktig kunnskap eller god nok kunnskap er vanskelig å si i forhold til vurderingen av risiko. Likevel vil ulike faktorer som opplevelse, erfaring, følelser og verdier påvirke persepsjonen av risiko. Dermed er det grunn til å tro at manglende hensyn til risikopersepsjon utfordrer tilliten i risikokommunikasjon, og det gjør veien mot en felles risikoforståelse vanskeligere å gå.

6.0 Oppsummering og avsluttende konklusjon

Denne oppgavens formål var å besvare problemstillingen: *Hva har tillit i risikokommunikasjon å si for innbyggernes forståelse av risiko?* Konklusjonene som trekkes i denne oppgaven vil gi en pekepinn på hva man bør ta hensyn til og hva man bør unngå når man kommuniserer risiko. Gjennom mitt empiriske materiale har jeg fått mulighet til å bygge opp en forståelse, i alle fall en del av de viktige forutsetningene og utfordringene som Kåfjord

kommune har i arbeidet med risikokommunikasjon. I oppgaven har jeg benyttet meg av teoretisk tilnærminger på risiko, risikopersepsjon, risikokommunikasjon og tillit som belyser utfordringene vi møter i risikoforståelsen av fjellskredfare.

Første del av oppgaven omhandler risikoforståelse og hvordan ulike tilnærminger til risiko påvirker hvordan vi opplever og vurderer risikoen. Risikobegrepet blir i dag brukt i allslags sammenhenger noe som gjør det vanskelig å definere begrepet. I tillegg forstår vi mennesker risiko forskjellig ut fra våre opplevelser av hva en fare er. Innbyggernes risikoforståelse påvirkes av mange ulike faktorer, hvor blant annet usikkerhet kan resultere i at vi overestimerer risikoen. For oppgaven sin del har ulike risikotilnærminger til risiko påvirkning på de ulike aktørene vurderer og forstår begrepet. Drøftingen viser at innbyggernes persepsjoner av risikoen er basert på frykt, bekymring/usikkerhet og en god del frustrasjon, mens ekspertene har ikke de emosjonelle persepsjonene til risikoen. I denne sammenheng kan det se ut som det er et teoretisk skille mellom de sentrale aktørene og innbyggere. Ekspertenes risikoforståelse er basert på statistiske vurderinger og vitenskapelig kunnskap, politikerne representerer ulike verdier og holdninger, mens innbyggerne har egne verdier, holdninger og virkelighetsoppfatninger. Det vil dermed være grunnlag for å si at aktørenes ulike tilnærminger til risiko utfordrer en felles risikoforståelse.

Risikoforståelsen er en individuell prosess, men likevel er det viktig at de ulike aktørene har en felles definisjon av risikoen for å kunne styrke innbyggernes håndtering av fjellskredfare. Det sentrale for oppgaven har vært utfordringen knyttet til det å kommunisere risiko til innbyggerne med ulik risikopersepsjon. Denne oppgaven har derimot belyst hvor viktig det er å ta hensyn til innbyggernes risikopersepsjon når kommunen kommuniserer risiko. Gjennom å anvende en subjektiv innfallsvinkel i studie av risikobegrepet vil jeg hevde at opplevelsen av fjellskredfare er subjektivt bestemt. Jeg har i tillegg argumentert for at fremtidige risikovurderinger må ta hensyn til at ulike mennesker skaper sine egne persepsjoner og verdier til plassen der de bor.

En viktig del av risikoopplevelsen av fjellskredfare er knyttet til konsekvensene. Når ekspertene vurderer risikoen til et eventuelt fjellskred er det snakk om sannsynlighet og konsekvens, selv om sannsynligheten for at en hendelse skjer er svært lav, bruker man begrepet «risiko». På denne måten er det vanskelig å skille alvorlighetsgraden fra ulike

risikoer når risikobegrepet brukes som et samlebegrep. Det er heller ikke gitt at risikoen vil oppleves likt for aktørene, selv om begrepet blir brukt likt. I drøftingen har vi sett at det er utfordrende for innbyggerne å skille sannsynlighet og konsekvens fra hverandre, og det er mulig det vil være et større behov for å redegjøre hva som ligger bak denne kunnskapen.

Risikokommunikasjon påvirker vår oppfatning av hva risiko er, og gjennom innsamling av data og analyse skal også informasjonen formidles til en bestemt målgruppe. For at risikokommunikasjon skal være effektiv må innbyggerne ha tillit til kommunen kommuniserer. Dermed er det viktig at kommunen inkluderer de berørte i håndteringsprosessen for å kunne skape aksept og tillit hos de berørte innbyggerne (Renn, 2008). Det som blir veldig tydelig er at det er ikke nok å formidle at de sentrale aktørene har kontroll over fjellskredfaren og det er heller ikke gitt at innbyggerne vil ha større tillit dersom de har tilstrekkelig kunnskap. Her må kommunen gjennom dialog opparbeide seg kunnskap om innbyggernes risikopersepsjoner og vise forståelse for innbyggernes bekymringer for å kunne berolige innbyggerne. Dette vil ut fra teorien være et godt grunnlag for gode beslutninger og for å styrke tilliten. Legger man for eksempel til rette for dialog på en tilfredsstillende måte der innbyggerne deltar i risikokommunikasjon, vil tilliten også kunne øke ved at de berørte føler seg sett og hensyntatt. Det blir bekreftet av flere informanter, at man gjennom dialog har gjennomført en prosess der man muligens har oppnådd en viss grad av felles forståelse av risikoen. Det må presiseres at dette skjedde i ettertid av utarbeidelsen av ROS-analysen. Gjennom dialog vil man kunne bygge opp konsensus der ulike verdisyn og kulturelle overbevisninger som gir bedre grunnlag i formidlingen av risiko.

Å håndtere et slik scenario er ikke gjort i en håndvending, og drøftingen viser at tillit må ligge til grunn for å oppnå en effektiv risikokommunikasjon. Likevel er det en skille mellom hvordan tilliten kan bli vurdert, hvor tillit enten er det basert på kunnskap eller så er tilliten basert på følelser. Kommunen har fokus på elementer som skaper bekymring blant innbyggerne, men å hensynta disse på en god måte er utfordrende, noe som kan ha svekket tillitsnivået. Det er viktig å huske på at risiko er noe som kan påvirkes og styres. I de valgene og prioriteringene vi gjør som omhandler risiko, må vi være bevisst på at vi bestemmer hvordan «risikonivå» vi utsettes for, på denne måten vil vi ha et bedre utgangspunkt til å ta de «riktige» valgene (Aven et al., 2004). Som drøftingen viser bør det være en helhetlig tilnærming til risiko med fokus på alle elementene, i tillegg vil tillit mellom de ulike aktørene

være avgjørende for å man kan oppnå en felles forståelse av fjellskredrisikoen. Tillit blir i den forstand viktig for å oppnå en god og effektiv risikokommunikasjon, hvor manglende tillit utfordrer alle delene ved risikohåndteringen.

6.1 Konklusjon

Jeg har i denne oppgaven undersøkt hva tillit i risikokommunikasjon har å si for risikoforståelsen. Vår forståelse av risiko påvirkes av ulike faktorer, og det er utfordrende å oppnå en felles forståelse av fjellskredfaren. Risikokommunikasjon handler ikke bare om hvordan kommunen styrer risiko, men risikokommunikasjon handler også om tillit basert på gjensidig dialog, kunnskap og medvirkning i beslutninger. Hvordan kommunen håndterer usikkerheten knyttet til fjellskredfaren har innvirkning på hvordan innbyggerne opplever og forstår faren. Risikovurderinger basert på risikopersepsjon vil kunne styrke kommunens tillit. Min oppfatning er at tillit mellom de ulike aktørene er en forutsetning for å kunne oppnå en felles forståelse av risikoen og for å kunne akseptere risikoen. En endelig konklusjon er at tillit mellom de ulike aktørene er limet som skaper god risikokommunikasjon og god risikoforståelse.

Anbefalinger: Fremtidige risikovurdering må inkludere all mulig teori og erfaringer som kan ha betydning på risikoforståelsen. Vi må la de som er utsatt for risiko være med på å forme beslutninger og tiltak som har betydning for dem. Dermed må vi vite hva de er opptatt av og frykter mest. I analysen ble sikringstiltak knyttet til fjellskredfaren nevnt som et dilemma. Slik det er i dag vil det være vanskelig å undersøke effekten av sikringstiltaket ettersom fjellet fortsatt står relativt trygt. Likevel hadde vært interessant å forske på hva som ligger i implementering av tiltak og hva som blir vektlagt i en slik prosess. En annen vei å gå er å se på om fjellskredrisikoen hadde blitt framstilt annerledes dersom vi inkluderer innbyggernes risikopersepsjon i risikovurderingen.

Litteraturliste

Aven, T., Boyesen, M., Njå, O., Olsen, K. H., & Sandve, K. (2004). *Samfunnssikkerhet*. Oslo: Universitetsforlaget.

Aven, Terje og Renn, Ortwin (2010). *Risk Management and Governance. Concepts, Guidelines and Applications*. Berlin Heidelberg: Springer-Verlag.

Bakken, Tore (2013) *Tillit og mistillit i offentlig risikokommunikasjon. BSE-konflikten og matvaresektoren*. Forskningsrapport 7/2003 ISSN: 0803-2610

Beck, U. (1997). *Risiko og Frihet*. Norsk utgave. Fagbokforlaget Vigmostad og Bjørke AS, Sandviken, Bergen.

Boyesen, M. (2003). *Risikopersepsjon – en innføring i fagfeltet*. Oslo: Direktoratet for sivil beredskap (DBS).

DSB. (2018). *Veiledning til forskrift om kommunal beredskapsplikt*. Lokalisert på: <http://www.dsbinfo.no/DSBno/2018/tema/veileder-til-forskrift-om-kommunal-beredskapsplikt/?page=20>

Fornyings- og administrasjonsdepartementet. (2009). *Statens kommunikasjonspolitik*.

Giddens, A. (1990). *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.

Jacobsen, D. I. (2005). *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode*: Høyskoleforlaget, 2. utgave.

Justis og politidepartementet. (2000). NOU 2000: 24. *Et sårbart samfunn - utfordringer for sikkerhets- og beredskapsarbeidet i samfunnet*. Oslo: Justis og politidepartementet..

Lundgren, R. E., & McMakin, A. H. (2013). *Risk Communication - A handbook for Communicating Environmental, Safety, and Health Risks*. New Jersey: Wiley.

NGU (2006). *Store fjellskred i Norge*. Lokalisert på: [https://www.ngu.no/upload/Publikasjoner/Rapporter/2006/Store-fjellskred-i-Norge\(2\).pdf](https://www.ngu.no/upload/Publikasjoner/Rapporter/2006/Store-fjellskred-i-Norge(2).pdf)

(hentet 26.09.2019).

NGU (2015). *Kartlegging av mulige fjellskred i Troms*. Lokalisert på:

<https://www.ngu.no/emne/troms> (Hentet 21.02.2019)

NGU (2016). *Geologisk modell og fare- og risikoklassifisering av det ustabile fjellpartiet*

Gámanjunni 3 i Manndalen, Troms. Lokalisert på: https://www.nve.no/Media/5412/ngu-rapport-2016_031-gamanjunni-3.pdf (Hentet 20.01.2019)

Norges forskningsråd (2003). *Risikoakseptkriterier*. Lokalisert på:

<https://www.forskningsradet.no/csstorage/vedlegg/risikoakseptkriterier.pdf> (Hentet 08.02.2019)

NVE (2018). *Skredovervåking, Gámanjunni 3*. Lokalisert på: <https://www.nve.no/flaum-og-skred/fjellskredovervaking/gamanjunni-3/> (Hentet 30.10.18)

NVE (2016). *Fare- og risikoklassifisering av ustabile fjellparti*. Lokalisert på

http://publikasjoner.nve.no/rapport/2016/rapport2016_77.pdf (Hentet 10.04.2020)

NVE. (2013) *Nasjonal beredskapsplan for fjellskred Øvingsutgave*. Rapport

Olje- og energidepartementet. (2011-2012). *Hvordan leve med farene -om flom og skred*.

(St.meld.nr. Nr. 15). Oslo: Departementet servicesenter.

Peter M. Sandman. (1993). *Responding to Community Outrage: Strategies for Effective Risk Communications*. American Industrial Hygiene Association.

Regjeringen (2017). *Hovedprinsipper i beredskapsarbeidet*. Lokalisert på: Regjeringen.no:

<https://www.regjeringen.no/no/tema/samfunnssikkerhetog-beredskap/innsikt/hovedprinsipper-i-beredskapsarbeidet/id2339996/> (04.01.20)

Renn, O. (2008). *Risk Governance: Coping with Uncertainty in a complex World*. London:

Earthscan Publications.

Sivilbeskyttelsesloven. (2010). *Lov kommunal beredskapsplikt, sivile beskyttelsestiltak og Sivilforsvaret* (Sivilbeskyttelsesloven), LOV-2010-06-25-45. Lovdata. Lokalisert på: <http://www.lovdata.no/ltavd1/filer/nl-20100625-045.html>

Statistisk sentralbyrå. (2019). *kommunefakta/gaivuotna-kaffjord-kaivuono*.

Lokalisert på: <https://www.ssb.no/kommunefakta/gaivuotna-kaffjord-kaivuono>

Thagaard, T. (2009). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Fagbokforlaget. Bergen, Norge.

Wadel, C. (2014). *Feltarbeid I egen kultur*. Cappelen Damm AS. Oslo.

Wikipedia (2019). *Kommunikasjonsmodell*. Lokalisert på:

Vedlegg

Vedlegg 1: Intervjuguide

1. Introduksjon av meg selv / egen bakgrunn.

- Fortell om meg selv
- Fortell om prosjektet og hva intervjuet skal benyttes til
- Kort informasjon om lydbånd/opptaker.
- Går det greit om jeg bruker noen av uttalelsene dine som sitater i oppgaven?
- Oppfordring: Hvis du har historier konkrete eksempler som er relevant i tilknytning til spørsmålene, oppfordrer jeg deg til å fortelle dette.
- Spørsmål? (oppfordre til å bruke eksempler underveis)

Spørsmål innbyggerne

Risikoperspektiver/forståelse:

- Hva vet du om fjellskredfaren ved Gámanjunni? (og opplever du den som farlig)
- Hva betyr risiko for deg? Og når blir noe en risiko for deg?
- Hvordan forstår du denne type risiko(som er knyttet faren for fjellskred)?
- Hvordan påvirker faren for fjellskred deg?

- Føler du kommunen har god nok oversikt over fjellskredfaren?

Risikokommunikasjon:

- Hva slags informasjon har du fått om fjellskredfare? Av hvem?

- Hvilke nytte har dere (innbyggerne) hatt av risikokommunikasjon?

- Føler du at informasjonen er tilstrekkelig?

- Forstår du den informasjonen du har fått? Den tekniske risikovurderingen av scenarioet?

- Hvilken info skulle du ønske at du hadde fått (som du ikke har fått)?

- Har du tillit til den informasjon du har fått/får?

- Hvordan opplever du kommunikasjon rundt fjellskredsenarioet?

Beredskapsplanlegging:

-Hvordan opplever du håndteringen av fjellskredfaren?

- Hvilke konsekvenser vil et slikt fjellskred ha for dere/og kommunen?

- Føler du deg tryggere nå som fjellet er kontinuerlig overvåket? (forklar)

- Hvis du skulle rangert risikoen til fjellskredet på en skala fra 1-10, hvor stor risiko mener du den har?

- Har det vært endringer i risikosituasjon rundt fjellskredfaren?

- Noe annet du tenker er viktig i denne problematikken?

1. Introduksjon av meg selv/egen bakgrunn.

- Fortell om meg selv
- Fortell om prosjektet og hva intervjuet skal benyttes til
- Kort informasjon om lydbånd/opptaker.
- Går det greit om jeg bruker noen av uttalelsene dine som sitater i oppgaven?
- Oppfordring: Hvis du har historier konkrete eksempler som er relevant i tilknytning til spørsmålene, oppfordrer jeg deg til å fortelle dette.
- Spørsmål? (oppfordre til å bruke eksempler underveis)

Spørsmål til Sentrale aktører

Innlending:

- Kan du forteller meg litt om din bakgrunn? Jeg tenker da på din utdanning, fagfelt du har jobbet innen, om du har noen spesialkompetanse?
- Når ble kommunen bevisst på fjellskredfaren ved Gámanjunni 3?
- Hvordan vil du beskrive risikohåndteringen rundt fjellskredfaren ved Gámanjunni?

Risikoforståelse og risikoopplevelse:

- Hva betyr begrepet «risiko» for deg?
- Hva mener du er den største risiko/trussel kommunen står ovenfor i dag?

- Hvordan kan vi egentlig være forberedt på et fjellskred?
- Hvilke forhåndsregler er det egentlig mulig å ta for å minimere risiko?
- Hvordan stiller innbyggerne seg i Manndalen til risikoen til Gámanjuni 3? (er det mye usikkerhet knyttet til fjellskredfare)
- Hvilke forhold tror du vil være med på å påvirke hvordan risiko blir oppfattet og tolket?
- Har dere noen erfaring med lignende risikobilde?
- Hvordan tror du innbyggerne opplever risiko som følge av fjellskredet?
- Hvordan opplever kommunen innbyggernes bekymring for fjellskredet?
- I hvor stor grad tror du innbyggerne har tillit til kommunens håndtering/evne av risiko?
- I hvor stor grad vektlegger dere dialog/samarbeid med innbyggerne i en slik prosess?
- Opplever dere at det er vanskelig å nå frem til innbyggerne (er det grupper som er vanskeligere enn andre)?

Risikokommunikasjon:

- Hvordan går dere frem når dere skal kommunisere risiko til innbyggerne? (beskriv fra start til slutt).
- Hvilke aktører samarbeider dere med? Og hvem er ansvarlig i en slik prosess?
- Hva fokuserer kommunen/dere på når kommunen kommuniserer risiko til innbyggeren?
- Hvordan når dere frem til innbyggerne med budskapet deres?
- Hvordan vet dere at budskapet er mottatt og forstått slik som dere ønsker?
- Hvilke utfordringer møter man på i risikokommunikasjon?
- Bruker dere mye tid på å kommunisere risiko til innbyggerne? (penger/ressurser)

-Hvor mange ansatte er involvert i Gámanjunni scenarioet?

-Har involverte aktører en felles opplevelse av hva som skal gjøres og hvordan?

Beredskapsplanlegging:

-Hvordan går kommunen frem for å ivareta sikkerheten til innbyggerne i det skredutsatte området?

-Hva ligger til grunn for disse vurderingene? (har det skjedd endringer i risikobilde?)

-Hvordan følger kommunen opp arbeidet med ROS-analysen?

-Hva gjør dere for å minske konsekvensene av et eventuelt fjellskred?

-Hvordan planlegger dere i forhold til lignende naturkatastrofer?

-Har det vært situasjoner i denne saken som kunne blitt håndtert annerledes? (hvilke situasjoner, hva kunne vært gjort annerledes?)

-Hvordan vil et slik fellskred påvirke bygda og resten av kommunen?

- Har dere hatt øvelser der fjellskred har vært en del av scenarioet?

-Er befolkningen i stand til å forstå den tekniske informasjonen rundt risikovurderingen?

-Har dere (hatt) god nok oversikt over risikosituasjonen knytte fjellskredfaren?

- Hvilke tiltak er gjort for å sikre innbyggerne som er direkte berørt av fjellskredfaren?

-Er det noe som kunne vært gjort annerledes? (forklar)

-Er det noe mer som du ønsker å tilføye som kan belyse problemstillingen?

Vedlegg 2: Forespørsel, informasjonsskriv og Samtykkeskjema

Vil du delta i forskningsprosjektet

”En studie av risikokommunikasjon og risikoforståelse knyttet faren for fjellskred”?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å *se på hvordan sentrale aktører håndterer og kommuniserer faren for fjellskred til sine innbyggere*. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Jeg heter Malene Vatne Johansen og er masterstudent ved Universitet i Tromsø på studieretningen samfunnsplanlegging og kulturforståelse. Mastergraden avsluttes med masteroppgaven våren 2020 og i den forbindelse ønsker jeg å se nærmere på hvordan sentrale aktører kommuniserer og håndterer risikoen ved fjellskredfaren ved fjellet Gámanjuni.

I dagens samfunn står vi ovenfor risikoer vi tidligere ikke visste om. Hvordan vi møter risikoer på har mye å si for hvordan vi handler i risikosituasjoner. Risikokommunikasjon er utfordrende ettersom risiko i seg selv er forbundet med stor usikkerhet. Likevel ønsker man å minimere risikoen, og risikokommunikasjon kan bidra til akkurat dette. Denne oppgaven ønsker å se på hvordan en kommune med flere fjellskredfarer hengende over seg kommuniserer risikoen knyttet faren for fjellskred og hvordan innbyggerne forstår og opplever fjellskredfaren på bakgrunn av risikokommunikasjon.

Problemstillingen knyttet prosjektet er:

Hva har sentrale aktørers risikokommunikasjon å si for lokalbefolkningen sin risikoforståelse knyttet faren for et fjellskred ved Gámanjuni 3?

Hvorfor får du spørsmål om å delta? *Du for spørsmål om å delta fordi du har tilknytting til oppgavens problemstilling.*

Hva innebærer det for deg å delta?

«Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det at du svarer på spørsmål fra en intervjuguide. Det vil ta deg ca. 60 minutter. intervjuguiden inneholder spørsmål om hvordan du opplever håndteringen av fjellskredsenarioet. Dine svar fra intervjuguiden blir registrert gjennom båndopptaker og deretter transkribert for så å bli slettet»

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- *Det er kun undertegnede som har tilgang til opplysningene du gir.*
- *Navnet og kontaktopplysningene dine vil jeg erstatte med en kode som lagres på egen navneliste adskilt fra øvrige data.*
- *Deltakerne vil ikke kunne gjenkjennes da de er anonymisert i prosjektet.*

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes juni 2020, og da vil båndopptak slettes.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra *Universitetet i Tromsø* har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- *Malene V. Johansen Ved Universitet i Tromsø.*
TLF: 90693859
E-mail: maalene_joh@hotmail.com

Vårt personvernombud: [sett inn navn på personvernombudet hos behandlingsansvarlig institusjon]

- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personverntjenester@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Prosjektansvarlig
(Forsker/veileder)

Eventuelt student

Samtykkeerklæring

Samtykke kan innhentes skriftlig (herunder elektronisk) eller muntlig. NB! Du må kunne dokumentere at du har gitt informasjon og innhentet samtykke fra de du registrerer opplysninger om. Vi anbefaler skriftlig informasjon og skriftlig samtykke som en hovedregel.

- Ved skriftlig samtykke på papir, kan du bruke malen her.
- Ved skriftlig samtykke som innhentes elektronisk, må du velge en fremgangsmåte som gjør at du kan dokumentere at du har fått samtykke fra rett person (se veiledning på NSDs nettsider).
- Hvis konteksten tilsier at du bør gi muntlig informasjon og innhente muntlig samtykke (f.eks. ved forskning i muntlige kulturer eller blant analfabeter), anbefaler vi at du tar lydopptak av informasjon og samtykke.

Hvis foreldre/verge samtykker på vegne av barn eller andre uten samtykkekompetanse, må du tilpasse formuleringene. Husk at deltakerens navn må komme frem.

Tilpass avkryssingsboksene etter hva som er aktuelt i ditt prosjekt. Det er mulig å bruke punkter i stedet for avkryssingsbokser. Men hvis du skal behandle særskilte kategorier personopplysninger og/eller de fire siste punktene er aktuelle, anbefaler vi avkryssingsbokser pga. krav om eksplisitt samtykke.

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet *En studie av risikokommunikasjon og risikoforståelse knyttet faren for fjellskred* og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i [sett inn aktuell metode, f.eks. intervju]
- å delta i [sett inn flere metoder, f.eks. spørreskjema] – hvis aktuelt
- at lærer kan gi opplysninger om meg til prosjektet – hvis aktuelt
- at mine personopplysninger behandles utenfor EU – hvis aktuelt
- at opplysninger om meg publiseres slik at jeg kan gjenkjennes [beskriv nærmere] – hvis aktuelt
- at mine personopplysninger lagres etter prosjektslutt, til [beskriv formål] – hvis aktuelt

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca. [oppgi tidspunkt]

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

1.1